Міністерство освіти і науки України

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Навчально-науковий юридичний інститут

Щорічна Всеукраїнська наукова конференція студентів, молодих вчених та аспірантів

«Законодавство України: погляд молодих правників»

30 квітня 2021 року

Івано-Франківськ, 2021

ББК 67.9(4УКР)
З4

Редакційна колегія:

Васильєва В.А. - директор навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор;

Микитин Ю.І. - заступник директора навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», доцент кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент;

Козич І.В. - доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінального права;

Квасниця С.М. - завідувач інформаційно-видавничого відділу навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Винник Й.В. - голова Івано-Франківського осередку Ліги студентів Асоціації правників України.

З4 **Законодавство України: погляд молодих правників** [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської наукової студентської конференції (*30 квітня 2021 року)*. - Івано-Франківськ, 2021. - 185 с.

У збірник включені тези доповідей учасників Всеукраїнської наукової студентської конференції «Законодавство України: погляд молодих правників», яка відбулася 30 квітня 2021 року на базі навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Теоретичні положення і рекомендації учасників конференції щодо удосконалення законодавства України стануть ще одним кроком на шляху розвитку правової думки, формування молодих правників.

ББК 67.9(4УКР)

© Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2021

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОЛІТИКА В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Балан С.А.

ВИЗНАЧЕННЯ МІНІМАЛЬНОГО СТРОКУ ПЕРЕРВИ ПІД ЧАС ДОПИТУ ЯК ЗАПОРУКА ДОТРИМАННЯ ЗАКОННИХ ПРАВ ОСОБИ

У ст. 1 Конституції Україна визнана соціальною та правовою державою. Внаслідок цього українське законодавство повинно бути побудовано таким чином, щоб у першу чергу гарантувати захист і дотримання прав та свобод громадян. Недотримання визначеного у КПК України порядку здійснення процесуальних дій призводить до порушення прав та законних інтересів осіб під час кримінального провадження.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що на сучасному етапі кримінальне процесуальне законодавство не містить спеціальних норм, які регламентують тривалість і порядок проведення перерви під час допиту. Тому в уповноважених осіб виникає можливість зловживати наданими їм процесуальними правами. Згідно з статистичними даними Генеральної прокуратури України, за січень, лютий та березень 2021 р. обліковано 224 526 кримінальних правопорушень [5]. Відповідно до ЄДРСР, з 1 січня по 31 березня 2021 р. судами задоволено 17 033 скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора, слідчого, дізнавача [1]. Отже, можна зробити висновок, що відповідні скарги задовлено у 7,5 % кримінальних проваджень. Також у січні-вересні 2020 р. до Верховної Ради України надійшло 9100 скарг на дії працівників правоохоронних органів, слідчих, органів дізнання, тяганину зі слідством, незаконні методи ведення слідства [6]. Зважаючи на аналіз правозастосування, можна припустити, що незаконні обмеження прав та інтересів осіб під час здійснення слідчих дій відбуваються досить часто. Одним із можливих варіантів недотримання прокурором, слідчим, дізнавачем законних прав особи є порушення процедури допиту.

У КПК України зазначено, що допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому - понад вісім годин

на день [3]. Проте жодний нормативно-правовий акт не визначає порядок проведення перерви і її документального закріплення. У 2010 р. народними депутатами України зареєстровано законопроект, відповідно до якого пропонувалося сформулювати у КПК України точну тривалість перерви під час допиту. Автори проекту рекомендували встановити двадцятихвилинну перерву після двох годин допиту [4]. Однак даний законопроект не був прийнятий, і сьогодні тривалість перерви під час допиту досі не є визначеною.

З огляду на те, що у законодавстві відсутня пряма вказівка на тривалість перерви, у першу чергу вона визначається із врахуванням внутрішнього переконання прокурора, слідчого, дізнавача, який проводить допит особи. Необхідно пам'ятати, що однією із найголовніших вимог до нормативно-правових актів є об'єктивна визначеність. Це означає, що внаслідок правильного конструювання норми права кожна особа зможе тлумачити її однаково. У цьому випадку відсутнє єдине розуміння закріпленого у КПК України такого обов'язкового етапу допиту особи, який проводиться понад дві години, як перерва, адже вона залежить від суб'єктивного рішення уповноваженої на це особи. Через це прокурор, слідчий, дізнавач мають можливість зловживати цим процесуальним правом, а саме невиправдано скорочувати тривалість перерви чи фактично не проводити її взагалі. Зловживання …тривалістю допиту може мати негативний результат, оскільки допитуваний втомлюється, знижується його пам'ять, виникає роздратованість, психологічний дискомфорт [7, с. 293].

Окрім внутрішнього переконання прокурора, слідчого, дізнавача, який проводить допит, час перерви залежить від багатьох інших чинників, зокрема індивідуальних особливостей особи, яку допитують, її віку, емоційного стану, самопочуття, події кримінального правопорушення, часу доби тощо. Тому вбачається, що у законодавстві нераціонально закріплювати конкретний час для перерви. Більш обґрунтованою видається думка, що у КПК України варто визначити мінімальну межу такого строку. Імперативне закріплення мінімальної тривалості перерви дозволить прокурору, слідчому, дізнавачу в разі потреби надати особі, яку допитують, більше часу для відпочинку. Водночас відповідно до даної правової норми вдасться запобігти порушенню законних прав та інтересів такої особи, а також захистити її від жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження [2]. Пряма вказівка закону на обов'язковість перерви призведе до того, що

особа, яку допитують, не зможе відмовитися від її проведення. Тому необхідно визначити такий мінімальний проміжок часу, який би не затягував проведення допиту, проте водночас дозволив особі, яку допитують, реалізувати базові потреби. Раціональним рішенням у цьому випадку буде визначення мінімальної тривалості перерви у п'ятнадцять хвилин.

Пропонується доповнити ч. 2 ст. 224 КПК України положенням, яке буде регламентувати строк перерви під час допиту: «допит не може продовжуватися понад дві години без перерви тривалістю не менше п'ятнадцяти хвилин, а в цілому - понад вісім годин на день».

Без сумніву, закріплення на законодавчому рівні правової норми, яка буде регламентувати мінімальну тривалість перерви під час довгострокового допиту, призведе до покращення процесуального статуту особи, яку допитують. Визначення обов'язкового строку перерви є гарантією забезпечення таких конституційних прав особи, як право на повагу до честі та гідності, на свободу і особисту недоторканість та на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань. Результати аналізу вказують на те, що у доктрині кримінального процесуального права науковці рідко звертають увагу на проблематику перерви під час допиту, що свідчить про недостатній рівень дослідження цієї теми. Таким чином, сьогодні є всі підстави вважати, що це питання є перспективною темою для подальшого наукового аналізу і не втрачає своєї актуальності.

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 21.04.2021).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 17.03.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 23.04.2021).

4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України (щодо допиту неповнолітніх потерпілих і свідків) № 7340. Дата реєстрації: 05.11.2010 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7340&skl=7

5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування у 2021 р. Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114365&libid=100820&c=edit&_c=fo#

6. Про звернення громадян до Верховної Ради України у січні-вересні 2020 року від 15.10.2020 р. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/198569.html

7. Ревенко О. І. Напрями вдосконалення тактичних рекомендації по проведенню допиту за новим КПК України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2013. № 2. С. 290-296.

Білобровка Л.П.

ЗОВНІШНЯ ТА ВНУТРІШНЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Досліджуючи питання внутрішньої та зовнішньої кримінально-правової політики держави, спершу необхідно визначити поняття політики держави, а також відмінність внутрішньої та зовнішньої політики в цілому.

Державну політику можна визначити, як напрямок дій (або бездіяльність), що обирає державна влада (або орган державної влади, що має повноваження: правові, політичні й фінансові) для вирішення певної проблеми або сукупності взаємозалежних проблем.

Отже, державна політика – це реакція держави на конкретні проблеми суспільства, або груп у цьому суспільстві, наприклад, громадян, неурядових організацій. Вона покликана погоджувати інтереси, знаходити консенсус, необхідний для стабільності суспільства.

Як зазначає В.І. Андріяш, державна політика є важливим елементом існування та розвитку суспільства, яка водночас складається з великої кількості компонентів, розгалужень. Державна політика може бути розділена на види виходячи із багатьох класифікацій. До прикладу, основним критерієм для класифікації може слугувати сфера застосування та реалізації політики (у сфері економіки, кримінально-правовій сфері, у сфері цифрового розвитку тощо). Окрім того, як зазначають науковці, доцільно виділяти дві величезні категорії державної політики, виходячи із масштабу її реалізації. [1, с. 1]

Зупинимо увагу на внутрішній та зовнішній політиці держави.

Внутрішня політика - діяльність державних органів, установ, правлячих партій, спрямована на узгодження інтересів окремих верств населення країни, на певне їхнє підпорядкування та можливе за конкретних умов задоволення, на збереження існуючого

стану в суспільстві або на цілеспрямоване його перетворення, на забезпечення цілісності, взаємозв'язку і взаємодії окремих сфер суспільства.

Зовнішня політика - загальний курс держави у міждержавних відносинах, спрямований на створення найсприятливіших умов для досягнення власних цілей і здобуття переваги у взаємодії, на співіснування з іншими державами і народами відповідно до певних принципів та норм.

Необхідно зазначити, що на законодавчому рівні закріплені основи внутрішньої та зовнішньої політики України. Йдеться про Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», у якому визначаються засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України. [2]

Що стосується кримінально-правової політики, то П.Л. Фріс та В.І. Борисов зазначають у одній із своїх наукових публікацій, що кримінально-правова політика, - як складова усієї політики держави, являє собою своєрідний системоутворюючий елемент політики боротьби зі злочинністю, яка в свою чергу виконує певні функції, неодмінно важливі для держави : розробка тактики, стратегії, формулювання завдань, принципів та цілей кримінально-правового впливу на злочинність, а також створює актуальні засоби реалізації та досягнення відповідних функцій. [3, с. 31]

Зовнішня та внутрішня політика, в свою чергу грунтуються на певних принципах. Основними принципами внутрішньої кримінально-правової політики можна назвати такі принципи: пріоритет захисту національних інтересів; верховенство права; повага до гідності кожної особи; ефективність кримінально-правових заходів; гуманізм, тощо.

До принципів зовнішньої кримінально-правової політики варто віднести : міжнародної співпраці у сфері запобігання вчиненню злочинів; взаємодопомоги у розвитку кримінально-правових заходів; утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави; повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів; вирішення

міжнародних спорів мирними засобами; повага до прав людини та її основоположних свобод.

Варто виділити доволі цікавий аспект, що стосується Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Йдеться про те, що у Законі, який доцільно використовувати для визначення напрямів державної політики, не передбачено жодного поняття кримінально-правової політики чи протидії злочинності. Цікавою є думка Я.О. Лантінова : «ті напрями, які дослідниками зазвичай відносяться до кримінально-правової політики, розпорошені у різних названих сферах. Наприклад, «посилення протидії корупції та тіньовій економічній діяльності, забезпечення безумовного дотримання принципів законності насамперед вищими посадовими особами держави, політиками, суддями, керівниками правоохоронних органів і силових структур», «боротьба із злочинністю шляхом поліпшення координації роботи правоохоронних органів, оптимізації їх структури, належного забезпечення їх діяльності», поруч із «забезпеченням справедливого і доступного судочинства» та «забезпеченням дотримання міжнародних стандартів незалежності суддів» віднесено до засад політики у сфері розбудови державності (ст. 3 Закону). До засад внутрішньої політики у економічній сфері (ст. 7 Закону) віднесено «детінізацію економіки», до засад внутрішньої політики у гуманітарній сфері (ст. 10 Закону) віднесено «забезпечення ефективного захисту відповідно до міжнародних стандартів права інтелектуальної власності», «збереження національної культурної спадщини». Таким чином, можна констатувати, що на період чинності Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411- VI в Україні не можна ототожнювати кримінально-правову (кримінальну) політику з видами (напрямами) державної політики. [4, с. 5]

Отже, можна зробити цілком логічний висновок, що внутрішня та зовнішня кримінально-правова політика займають важливе місце у сфері державної політики, маючи власні принципи, цілі та завдання. Проте, доволі очевидним є недостатній рівень дослідження таких понять, як «внутрішня кримінально-правова політика» та «зовнішня кримінально-правова політика». На мою думку, цілком доцільним було б виділення у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» окремого розділу, що стосувався б виключно кримінально-правової політики держави, а не розділення відповідних елементів у різні види державної

політики. Окрім того, альтернативним варіантом могло б слугувати створення нового акту, закріпленого на законодавчому рівні, у якому б визначались основні цілі, засади, а також конкретні завдання у реалізації кримінально-правової політики, як у межах території нашої держави, так і в аспекті міжнародного співробітництва України з іншими державами чи міжнародними організаціями.

1. В. І. Андріяш Державна політика : концептуальні аспекти визначення / Державне управління: удосконалення та розвиток № 9, 2013- 3 с.

2. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 07.2010 № 2411-VI (Редакція станом на 08.07.2018)

3. В.І. Борисов, П.Л. Фріс Поняття кримінально-правової політики / Вісник Асоціації кримінального права України, 2013, № 1(1). С. 15-31.

4. Я.О. Лантінов «Щодо визначення кримінально-правової охорони основ громадського суспільства України», 2014.- 11 с.

Burshtynska D.

LEGAL BASIS FOR THE CREATION OF AN ELECTRONIC ELECTION SYSTEM IN UKRAINE

In the period of development of the latest information remote technologies, on the one hand, and the need to prevent pandemics, on the other hand, require the introduction of electronic electoral process in Ukraine.

First of all, I want to emphasize the urgency of this problem. In this regard, it should be noted that the transition of countries to the use of new technologies requires a full-scale reform of the legal system on the basis of principles, standards and opportunities that are emerging at the global level. This poses new challenges for experts in the field of suffrage.

Significant results have been achieved through e-voting, a combination of different types of electoral systems, but the lack of effective guarantees to prevent corruption during voting, unprofessional staffing and technical obsolescence of the election procedure undermine the essence and application of suffrage and fair vote counting. Given the successful experience of foreign countries in the introduction of electronic electoral process and the gradual introduction of electronic technology in some elements of electoral procedures, the study of the possibility of introducing electronic

electoral process as the main direction of improving Ukraine's electoral system is extremely important.

In addition, the situation with Covid-19 necessitates the acceleration of the introduction of e-democracy mechanisms, an element of which is e-voting.

I will also mention the subjective moment that influenced my research on this problem. This is the proposal of the supervisor to explore the prospects of electronic elections and electronic voting, who himself has repeatedly participated in the election process since 2006 (starting from the status of observer, authorized person of a particular subject of the election process, continuing his own participation in this process as a member of the district or the territorial election commission and ending with the position of deputy chairman of Ivano-Frankivsk regional territorial election commission for local elections in 2020).

It should also be noted that in Ukraine the issue of mechanisms for the introduction and development of e-democracy is currently actively defended and practiced. In Section 1 of our work we investigated the categorical-conceptual apparatus in this area, where among the special legal terminology the concepts of «electronic elections» and «electronic voting» are substantiated.

In our opinion, the issue of finding the optimal electoral system for Ukraine (especially in the context of the policy and legal framework for the introduction of e-democracy, e-elections and e-voting) is still relevant today and remains open. Ukraine's electoral legislation is constantly being improved to take into account the negative lessons of previous election campaigns and bring it closer to international standards for democratic elections. Therefore, given the relationship of the electoral system with the possibility of electronic elections and electronic voting, it is advisable to pay attention to the following aspects:

1) when introducing electronic voting within the framework of the majority election system, such voting is most effective during the organization and conduct of elections of the President of Ukraine, but may have certain problems during the organization of elections of village, settlement, city mayors. First of all, it is a question of entering data in the electronic bulletin about candidates for positions of such chairmen and checking of reliability of these data in the course of their entering;

2) during the introduction of electronic voting within the proportional system of elections, it will have significant advantages

in the elections of people's deputies of Ukraine and a number of shortcomings in the process of organizing elections of deputies of local councils (especially in the formation of electronic ballots on October 25, 2020).

It should also take into account the experience of foreign countries, in particular:

1) Introduction of a proper electronic voting system in many countries around the world (USA, Canada, Brazil, India, Belgium, Australia, Estonia, South Korea.

2) Experimental variant of introduction of electronic voting in Great Britain, Germany, France, Spain, Portugal, Italy, Norway, Switzerland, Russia, Kazakhstan, Japan, China experiments on its use are carried out.

It should be noted that the most common logistics in this area are.

1) (Vote-recording Technologies) - the completed ballot paper is placed in the election machine, which registers the result of the will expressed on the ballot paper or other card and automatically counts the voting results;

2) Punched Cards are used together with voting machines, which leave a hole in the punch card, which is the voting process, after which the voter lowers the punch card to the ballot box;

3) Optical scan (Optical Scan Marksense) – involves the implementation of the electoral machine to read information by optical means.

4) Direct-recording Electronic Voting System (DRE) - is voting by recording a voice using an electronic display, provided with mechanical or opto-electronic components that can be activated by the voter; the voter's choice is processed by a computer program4.

Interestingly, the world's first mechanized voting equipment was patented in the United States in 1892.

Thus, in order to introduce electronic elections and electronic voting, we propose the following:

1) we consider it expedient to introduce electronic voting at the first stage of reform, as well as summarizing the results of voting in electronic form (ie at the penultimate and last stages of the election process);

2) in connection with the above, it is recommended to introduce into regulatory and electronic circulation the concepts of «electronic bulletin» and «electronic protocol».

3) to ensure «online voting» and access to e-ballots, it is proposed to use such means as access to the electronic system «Elections» via smartphone, laptop, computer, ATM, payment terminal, and to vote at the place of residence - if possible portable device with access to the electronic system «Elections»;

4) in our opinion, the electronic ballot paper should include the number of the territorial constituency and the number of the voter in the electronic voter register. The constituency number will be crucial in the local elections, as the list of candidates in the e-ballot will depend on it;

5) we believe that before voting, the voter should enter the above number in the appropriate device for electronic voting (smartphone, laptop, computer, ATM, payment terminal), as well as indicate your phone number, through which you can establish that the person votes independently . The voter must receive a three-digit code at this number, which the voter enters into the system and then receives access to the e-ballot.

6) the course of voting shall be covered through the electronic system «Elections» during the voting time, and the results (results) of voting shall be summarized in the electronic protocol.

The substantiation of such recommendations was also facilitated by my practical experience at the level of election commissions in 2020-2021, in particular:

1) as a member of the precinct election commission in the local elections of 25.20.2020 in the city of Ivano-Frankivsk;

2) as a member of the district election commission in the territorial constituency № 87 in the by-elections of 2021.

Голубовська Я.О.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ АУДИТОРСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Одним із методів публічної фінансової діяльності у науковій літературі традиційно виокремлюють фінансовий контроль. Його значення для забезпечення фінансової дисципліни та попередження фінансових правопорушень складно переоцінити. Поряд з цим, належне функціонування системи контролю можливе лише за умови досконалого регулювання правового статусу відповідних контролюючих органів. Вагоме місце серед них займає Державна аудиторська служба України (далі – ДАС України).

ДАС України була утворена відповідно до Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43, на базі колишньої Державної фінансової інспекції України. Основними нормативно-правовими актами, якими визначається правовий статус та повноваження цього органу, є Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [1] та вищевказане Положення Кабінету Міністрів України [2].

Відповідно до статті 3 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» діяльність ДАС України полягає у перевірці та аналізі фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних та комунальних коштів, майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю. Основними повноваженнями ДАС України є здійснення контролю у міністерствах, інших органах виконавчої влади та установах, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів, проведення оцінки управління бюджетними коштами, вжиття заходів до усунення виявлених недоліків та запобігання їм у подальшому тощо.

На сьогодні контрольна діяльність ДАС України є достатньо ефективною. Про це свідчать дані проведених перевірок, розміщені на офіційному сайті. Так, впродовж 2020 р. органом було проведено 207 державних фінансових аудитів, якими охоплено контролем і досліджено понад 227,7 млрд грн фінансових

та матеріальних ресурсів. За результатами державних фінансових аудитів виявлено фактів неефективних управлінських дій та ризикових операцій, що призвели або можуть призвести в подальшому до упущеної вигоди, втрачених доходів чи непродуктивних або зайвих витрат, на 35,3 млрд гривень [3]. Як бачимо, в середньому на один проведений фінансовий аудит припадає більше 170,5 млн. грн порушень, тобто 15,5 відсотків охоплених бюджетних коштів використовуються з недотриманням чинного законодавства.

Науковці дають неоднозначну оцінку нормативно-правової бази, якою керується ДАС України. Одні автори вважають, що в законодавстві є занадто багато прогалин, які вкрай негативно впливають на виконання функцій ДАС України. На думку інших, недоліки чинного законодавства є не настільки критичними, і достатнім буде внесення лише незначних змін.

Зокрема, Л. В. Дікань, О. В. Кожушко та Ю. О. Лядова розділяють нормативно - правові акти, якими регулюється діяльність контролюючих органів, на три рівні. Ця класифікація є досить популярною у науковій літературі.

Так, перший рівень представлений законодавчими та іншими нормативними актами, які створюють передумови для запровадження аудиту в управлінні бюджетними коштами. Автори відносять сюди Бюджетний кодекс України, розпорядження КМУ «Про Концепцію застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі» від 14.09.2002 № 538-р та накази Міністерства фінансів України, які стали підґрунтям для запровадження фінансового аудиту в секторі загального державного управління.

Другий рівень представлений документами, які регулюють правові основи діяльності органу, що здійснює державний аудит і загальні питання його регулювання в Україні, які є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами господарювання державного та комунального сектору економіки. До цього рівня відносяться документи, що затверджені Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України; Господарський кодекс України від 16.01.2003; закони прийняті ВР України; постанови КМ України про порядки проведення державних фінансових аудитів (місцевих бюджетів; виконання бюджетних програм; інвестиційних проектів тощо). На нашу думку, такі постанови КМ України доцільно систематизувати в єдиному документі, оскільки в основному вони є типо-

вими. Таке рішення дасть змогу оптимізувати роботу державних аудиторів.

До третього рівня відносяться нормативно-інструктивні документи, більша частина яких розробляється та впроваджується ДАС України з метою визначення загальних принципів, норм і правил, які однаково інтерпретуються всіма суб'єктами державного аудиту, а також процедур його проведення. Автори відносять сюди: стандарти внутрішнього аудиту, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 04.10.2011 № 1247 та інші документи. Значна їх частина слугувала нормативною базою для діяльності вже неіснуючих Головного контрольно-ревізійного управління та Державної фінансової інспекції [4, с. 59], а тому потребує оновлення.

Видається, що доцільніше було би розділяти нормативно-правові акти на два рівні. До першого, «загального» рівня, варто віднести законодавчі та нормативні документи, які затверджуються Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, враховуючи міжнародні стандарти. До другого ж, «спеціального» рівня, віднести накази Міністерства фінансів України, якому безпосередньо підпорядковується ДАС України, а також внутрішні накази органу фінансового контролю.

Аналізуючи нормативно-правові акти, якими керується ДАС України, бачимо, що основними недоліками нормотворчості є велика кількість законів і підзаконних нормативно-правових актів, постійне внесення змін і доповнень до вже прийнятих нормативних актів, зовнішні й внутрішні суперечності, неузгодженості їх положень [5, с. 343].

Уваги заслуговує також дослідження В.М. Прасюка. Проаналізувавши Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», учений дійшов висновку, що цей акт зберігає низку серйозних проблем. Серед них - відсутність офіційного закріплення поняття «державний фінансовий контроль» із класифікаційним поділом на «зовнішній» і «внутрішній»; відсутність закріплення принципів державного фінансового контролю; відсутність єдиних стандартів державного фінансового контролю; відсутність визначення об'єкта та предмета державного фінансового контролю та їх структурних елементів; відсутність єдиного трактування видів, форм, методів і засобів державного фінансового контролю; відсутність визначення організаційної структури основних органів, які здійснюють держав-

ний фінансовий контроль, розмежування їхніх прав та обов'язків [6, с. 63]. З цим важко не погодитися, адже відсутність закріплення понять, головних елементів, змісту, методів тощо, унеможливлюють повноцінну роботу одного з найважливіших контролюючих органів України у сфері фінансів.

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що нормативно-правова база, на основі якої здійснює фінансовий аудит ДАС України, є недосконалою та потребує оновлення. Велика кількість існуючих нормативних актів ускладнює розуміння сутності діяльності державних аудиторів, а застаріле законодавство негативно впливає на організацію публічного фінансового контролю. Модернізація правового регулювання державної аудиторської діяльності є важливою передумовою ефективного оперативного виконання завдань ДАС України та вирішення наявних проблемних питань її діяльності.

1. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text

2. Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016р. №43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text

3. Сайт Державної аудиторської служби України. URL: https://dasu.gov.ua/

4. Дікань Л.В., Кожушко О.В., Лядова Ю.О. Державний аудит: підручник / Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 412 с.

5. Організаційно-правовий механізм державного фінансового контролю в Україні / К.Є. Дубовик, В.Г. Горник, В.В. Шпачук, С.О. Кравченко. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2019. Том 3. № 30. С. 340–350.

6. Прасюк В. М Проблеми нормативно-правового регулювання державного фінансового контролю в Україні та напрями його вдосконалення. Південно-український правничий часопис. 2019. № 4. Ч.1. С. 60-64.

Діброва Т.А.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОРЕЙСЬКІЙ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧНІЙ РЕСПУБЛІЦІ: ФІКЦІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

На сучасному етапі розвитку політичний режим Корейської народно-демократичної Республіки (далі – КНДР) залишається малодослідженим. Основою перешкодою є закритість зазначеної держави, заборона відвідувати певні міста, будь-якої технічної

фіксації навколишньої обстановки без дозволу та супровідника. Хоча це й ускладнює визначення статусу громадян КНДР, аналіз стану дотримання основних прав і свобод, однак це питання хвилює весь світ і актуалізує його дослідження.

Уряд КНДР переконаний, що соціалістичний лад країни спрямований на задоволення матеріальних і духовних благ населення. Проте, це твердження ставить під сумнів інформація, яка надходить від біженців, неповерненців. З огляду на масив подібних між собою коментарів, можна зробити висновок про загальну, вкрай невтішну, з точки зору основних правових принципів, ситуацію у країні. Особливо збентеженими з цього приводу є представники демократичних держав, адже вони найбільше відчувають «контраст» у дотриманні громадянських прав. Відтак, низка правозахисних організацій та урядів демократичних країн засуджують та критикують відповідні порушення.

Конституція Північної Кореї (неофіційна назва держави), закріплює чимало прав громадян. Серед таких, зокрема: право на захист, свобода слова, свобода наукової та літературно-художньої діяльності, свобода вибору місця проживання і поїздок, недоторканість особи, житла, таємниця листування [1].

Реалізацію кожного з наведених вище прав можна поставити під сумнів. Так, право на недоторканість особи, ставлення до її життя і здоров'я як до найбільшої цінності нівелюється у КНДР. Відповідно до положень чинного Кримінального кодексу (далі – КК), покарання у виді смертної кари застосовується виключно за кримінальні правопорушення проти державного суверенітету і проти народно-визвольної боротьби, однак, загальновідомими є випадки публічної страти. При цьому, сучасне тлумачення права на життя (що визнано на рівні міжнародних документів) характеризується тим, що унеможливлює існування смертної кари. Необхідно звернути увагу й на достатньо суворий характер покарань. За одне кримінальне правопорушення, за статтею 24 КК КНДР, може призначатися від шести місяців до п'ятнадцяти років виправних робіт. В Україні, для порівняння, максимальна межа строку для виправних робіт – два роки. Жорстка критика з цього приводу випливає з резолюції ООН. Крім того, відомими є випадки примусу знущання над жінками, застосування різноманітних тортур у ході слідства.

Не можна забувати про таке важливе право, як право на захист і справедливий суд. Так, за даними, наведеними сходознавцем

А. Н. Ланьковим, велика кількість засідань у судах в КНДР не є відкритими, а обвинуваченим часто не надається адвокат: коли обвинувачені вимагають надати їм правову допомогу, на яку вони мають право, часто можна почути відмову з посиланням на буржуазний характер такого прохання.

У свою чергу, громадяни демократичних держав пишаються тим, що мають свободу слова та літературної діяльності. Ця можливість закріплена й у Конституції КНДР. Проте, на практиці люди стикаються із серйозними обмеженнями свободи думки, совісті, віросповідання, слова, мирних зборів і об'єднань, доступу до інформації.

Подібні заборони і обмеження стосуються й права громадян на свободу пересування по країні або навіть виїзду за її межі. Поширеною є практика примусового переселення громадян. Можливість проживання у Пхеньяні, через вигідну продовольчу ситуацію, розглядається як привілей, і громадяни можуть бути депортовані звідти за вказівкою влади.

У державі відсутні звичайне радіо, телебачення та новини. Всі радіоприймачі і телевізори повинні мати спеціальне налаштування, а громадяни обмежені у його зміні, задля уникнення перегляду іноземних передач. Відтак, можна констатувати порушення права на інформацію. У країні до того ж відсутня свобода совісті. Про це свідчить заборона щодо створення релігійних організацій, які не є пов'язаними з керівництвом держави. Так, люди, приналежні до певної віри, належать до «ворожого» класу громадян [2].

Деякі експерти не без причини роблять висновок про те, що Конституція Північної Кореї – фікція. Під сумнівом і дотримання права рівності. Підставою є існування поділу населення на три шари, належність до яких визначається за критеріями походження, діяльності пращурів. Означене свідчить про існування чітко встановленої дискримінації громадян: ті, хто належить до «ворожого» прошарку, не мають права поповнювати ряди військовослужбовців, вступити до більшості вищих навчальних закладів. Крім того, вони практично позбавлені можливості жити в Пхеньяні або Кесоні. Від приналежності до певного класу, за даними А. Н. Ланькова, залежить працевлаштування або отримання освіти. Таким чином, порушуються права на вільний вибір професії, рівний доступ до освіти і доступ до посад державної служби.

Щодо порушення права на недоторканість житла, то з цього приводу слушно звернути увагу на право начальника народної

групи інмінбанджана на необмежену в часі можливість увійти до місця проживання або іншого помешкання будь-якого з членів своєї групи.

Отже, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що закріплені у Конституції КНДР права громадян – є фікцією. Держава повинна понести відповідальність і дотримуватись взаємних обов'язків не лише де-юре, а й де-факто. Проте, у той час, як громадянами демократичних держав ситуація у Північній Кореї сприймається вкрай негативно, існує чимало прихильників режиму даної країни. Відтак, подальше дослідження й аналіз фактичних даних є актуальним та необхідним для світової практики та допомоги тим, хто дійсно страждає від недотримання своїх прав.

1. *Конституция КНДР (Северная Корея). Конституции государств (стран) мира. Библиотека конституций Пашкова Романа. URL: https://worldconstitutions.ru/?p=30. (дата звернення: 19.04.2021).*
2. *Захаров Б. Тоталітаризм і свобода вираження поглядів у Північній Кореї. Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. 2001. URL: http://khpg.org/index.php?id=1007461144. (дата звернення: 19.04.2021).*

Каба А.Р.

ПЛАТФОРМИ ТА ПЛОЩИНИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Політика держави виражає її діяльність щодо основних напрямів і керівництва зовнішніми і внутрішніми сферами держави та суспільним життям усередині населення. Важливою складовою внутрішньої політики є боротьба зі злочинністю, яка покликана знизити її рівень та забезпечити стан в якому суспільство почувало б себе у безпеці та спокої.

Державна політика боротьби зі злочинністю складається зі стратегічних напрямів, характерні риси яких зумовлені завданнями, предметом та методами досягнення необхідних для суспільства результатів. Такими напрямами (підсистемами) є: кримінально-правова, кримінальнопроцесуальна, кримінально-виконавча та кримінологічна політики.[3. с.15-16]

П.Л. Фріс зазначає, що «кримінально-правова політика є галузевою наукою кримінально-правового циклу, що вивчає птроеби держави у сфері охорони найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів особи засобами кримінально-правового впливу

за допомогою притаманних їй методів криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації, розробляє позиції щодо законодавчого забезпечення задоволення цих потреб».[2. с. 202]

Кримінально-правова політика, як системоутворюючий елемент політики у сфері протидії злочинності, яка, своєю чергою, є нерозривною складовою всієї державної політики, вирішує свої більш вузькі завдання, спрямовані на створення дієвого механізму охорони найважливіших суспільних відносин, цінностей, благ та інтересів й протидію злочинності кримінально-правовими засобами в умовах забезпечення сталого розвитку держави. Це викликає потребу у поглибленні аналізу теоретичних аспектів кримінально-правової політики.

Важливим напрямом такої діяльності слід визнати її здійснення з позиції аналізу основних платформ(рівнів) та площин кримінально-правової політики.

На думку Л.І Беляєвої кримінально-правова політика є багаторівневим та багатоаспектним явищем. Г.М.Міньковський вважав, що політика протидії злочинності існує на трьох рівнях: концептуальному, законодавчому і правозастосовчому . П.Л.Фріс продовжує запропонований Г.М.Міньковським ряд, і виділяє наступні рівні кримінально-правової політики: доктринальний, програмний, законодавчий, правозастосувальний, правовиконавчий та науковий. Л.І.Беляєва виділяє п’ять рівнів кримінально-правової політики: концептуальний, законодавчий, нормативний, управлінський, правозастосовчий. Про різні рівні кримінально-правової політики говорять також С.С.Босхолов, А.А.Митрофанов та ін. [3]

Академічний тлумачний словник української мови визначає термін “рівень” як “ступінь якості, величина і т.п., досягнуті у чому-небудь”.[1] Інші тлумачні словники української мови, окрім названого значення, визначають рівнем “шар ієрархічної структури” .

Отже, варто зазначити, що вживати термін “рівень кримінально-правової політики”, буде не зовсім доцільнм, а для названих явищ більш влучним видається застосування терміну “платформа кримінально-правової політики”. [5. с. 182]

Вищезгадані словники під терміном “платформа” розуміють “ Програма дій, система поглядів, ідейні, політичні, мистецькі та ін. вимоги якої-небудь партії, групи тощо ” [1; 5. с. 182]

За ознаками подібних суб'єктів та форм слід виділяти наступні платформи кримінально-правової політики:

- доктринальна платформа (яка об'єднує виділені П.Л.Фрісом науковий та доктринальний рівні.Суб'єктами в межах у цієї платформи виступають різноманітні інституції та особи, які володіють спеціальними знаннями і навиками у розробці та формуванні теоретичних положень, аналізують проблеми кримінально-правової політики з точки зору науки; формами — монографії, статті, тези, доповіді тощо);

- законодавча платформа (об'єднує вищезгадані законодавчий та програмний рівні. Суб'єктами у цій платформі виступають певні інституції, наділені конкретними владними чи розпорядчими повноваженнями щодо реалізації тактичних і стратегічних завдань кримінально-правової політики (наприклад, Верховна Рада України при прийнятті змін до Кримінального кодексу України, Конституційний Суд України — в частині прийняття відповідних рішень, що стають частиною закону про кримінальну відповідальність); формами — концепції, програми, закони і т.п.);

- правозастосовча платформа (суб'єктами являться правоохоронні органи; формами - акти застосування закону про кримінальну відповідальність, приміром, вироки);

- праворозяснювальна платформа (до суб'єктів входять Конституційний Суд України в частині тлумачення закону про кримінальну відповідальність, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ; формами виступають рішення, постанови тощо). [5. с. 183]

У складі названих платформ виділяють площини кримінально-правової політики (згідно словника української мови, площина в переносному значенні окреслює коло яких-небудь явищ, відношень) [1].

В рамках доктринальної платформи кримінально-правової політики такі площин:

1) теоретичної (в рамках якої відбувається наукове обґрунтування доктрини кримінально-правової політики);

2) понятійної (що окреслює поняття та категорії, якими слід оперувати);

3) програмної (де визначаються основні положення, стратегії, тенденції розвитку кримінально-правової політики).

Реалізаційні складові кримінально-правової політики (законодавча, правозастосовча та праворозяснювальна платформи)

доцільно об'єднано у в рамках єдиної утилітарної платформи та виділено такі площини утилітарної платформи кримінально-правової політики:

1) законодавчу;

2) правозастосовчу;

3) праворозʼяснювальну;

4) контрольну;

5) правовиконавчу. [5. с. 192]

Погоджуючись з думкою І.В. Козича варто виділити також ідеологічну платформу. До площин якої віднести:

1) концептуальну площину (в рамках якої закріплюються вихідні принципи та ідеї)

2) програмно-ідеологічну площину (де ідеї та принципи втілюються в конкретних положеннях, гаслах, висловлюваннях;

3) площину громадського сприйняття (яка визначає, наскільки суспільство сприймає те чи інше положення ідеології протидії злочинності. [5. с. 183]

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що здійснення аналізу основних платформ(рівнів) та площин кримінально-правової політики є важливим напрямом кримінально-правової політики.

1. Академічний тлумачний словник української мови. В 11 т. Київ,1970-1980. URL: http://sum.in.ua

2. «Взаємозв'язокк кримінально-процесуальної та кримінально-правової політики на правозастосовчому рівні» О.Б. Загурський УДК 348.148. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/2_2017/part_1/37.pdf

3. «Поняття кримінально-правової політики» Вісник Асоціації кримінального права України, 2013, № 1(1) В. І. Борисов, П. Л. Фріс. http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_2.pdf

4. «Рівні та площини кримінально-правової політики» І. В.Козич. http://law-dep.pu.if.ua/conference/files/kozych.pdf

5. «Функції кримінально-правової політики» дисертація, кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису Козич Ігор Васильович УДК 343.2.01. http://idpnan.org.ua/files/2021/kozich-i.v.-funktsiyi-kriminalno-pravovoyi-politiki_d_.pdf

Каглійчук М.Ю.

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Системі джерел фінансового права України притаманні динамічність та постійний розвиток. Впродовж останніх років їх сутність наповнюється новим змістом, що є результатом прийняття нових законів та підзаконних нормативно-правових актів у фінансові сфері, внесенні змін до існуючих, а також імплементацією Україною міжнародних угод, що містять, з-поміж іншого, фінансово-правові норми. Враховуючи ці обставини, окреслення кола джерел сучасного фінансового права України вимагає певного переосмислення.

Під джерелами фінансового права прийнято розуміти «різноманітні загальнообов'язкові, нормативні, ієрархічні форми встановлення і вираження (об'єктивізації) норм щодо мобілізації, розподілу й використання коштів централізованих і децентралізованих публічних фондів, що видаються компетентними органами держави та місцевого самоврядування, і складають певну систему» [1, с.78]. Більшість авторів традиційно включають до них Конституцію України, ратифіковані міжнародні угоди, закони і підзаконні нормативно-правові акти. Однак, окрім загальновизнаних джерел фінансового права, науковці дедалі частіше звертають увагу на необхідність визнання в такій якості також судового прецеденту.

Під судовим прецедентом зазвичай розуміють загальнообов'язкове положення, яке сформоване при розгляді окремої справи вищим органом судової влади, яке своїм змістом доповнює, змінює або припиняє існуюче нормативно – правове регулювання суспільних відносин [2, с.141]. У питанні визнання судового прецеденту джерелом фінансового права зокрема, і джерелом права в українській правовій системі - загалом, представники вітчизняної правової доктрини займають різні, інколи діаметрально протилежні точки зору. Одні вважають, що акти судової влади у якості джерела права не є характерними для нашої країни, і віднесення їх туди є неможливим. До прикладу, Сахнюк В.В. зазначає, що на даному етапі української законотворчості судовий прецедент не слід визнавати джерелом національного права, попри всі його привілеї у регулюванні суспільних відносин. Автор аргументує це тим, що в період реформування судової системи існує велике

коло недоліків та колізій, що унеможливлює законодавчого закріплення такого джерела права [3, с. 121].

Проте ряд авторів вважають такий крок доцільним. Так, Л. К. Воронова стверджує, що останнім часом джерелом фінансового права, як і всіх галузей права, вважають акти судових органів. Авторка зазначає, що передує цьому створення Конституційного Суду Україні, адже ще нещодавно вітчизняна наука не визнавала прецедентного права. Основною думкою цієї праці слід вважати, що рішення Конституційного Суду є джерелами фінансового права, якщо вони виносяться за наслідками перевірки конституційності нормативно-правових актів або окремих актів з бюджетного або податкового права, або дають тлумачення положень Конституції України, що мають значення для з'ясування окремих норм фінансового права [4, с. 56-57].

На нашу думку, прикладом судового прецеденту як джерела фінансового права можна вважати Рішення Конституційного Суду від 27 лютого 2018 року (справа про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання). Це судове рішення має важливе значення для фінансового права, оскільки в ньому розглядалося питання щодо конституційності положень абз. 13-14 п. 32 розділу І Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» та положення абз. 1 пп. 164.2.19 п. 164.2 статті 164 ПК України. Зокрема, на думку суб'єктів подання, у зазначених абзацах, які передбачають оподаткування соціальних виплат окремим категоріям громадян, допущено звуження обсягу існуючих прав і свобод, що не відповідає приписам статей Конституції України. В наведеному Рішенні Конституційний Суд України дійшов висновку, що право на пенсійне забезпечення є складовою конституційного права на соціальний захист громадян, яке згідно з ч.2 статті 46 Конституції України гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням і не є заробітком громадян або іншим доходом, пов'язаним з будь-яким видом діяльності [5]. Таким чином, такі зміни до ПК України були визнані неконституційними.

Н.І. Чужикова до джерел фінансового права відносить також Рішення Верховного Суду і Керівні роз'яснення по застосуванню фінансового законодавства, що приймаються пленумами Верховного Суду. При цьому авторка зазначає, що джерелом фінансового права слід вважати не весь акт, а тільки мотивувальну частину

судового рішення, у якій формується та обґрунтовується правова позиція суду [6, с. 20-22]. З цим твердженням варто погодитись, адже видаючи роз'яснення чи рішення, Верховний Суд певним чином заповнює прогалини чи вирішує колізії, що регулює абсолютно нові відносини або змінює правове регулювання вже існуючих. Ці постанови мають значення для однакового застосування норм фінансового права, вони часто конкретизують такі норми, цим самим сприяючи вдосконаленню чинного законодавства. Зважаючи на обов'язковість і багаторазовість застосування, рішення та роз'яснення Верховного Суду можна вважати джерелами фінансового права.

Цікавою є також думка Є.П. Вертегел, яка у своїй праці вказує, що до джерел фінансового права необхідно віднести судову практику, а не судовий прецедент і зазначає, що судова практика є більш узагальненим поняттям [7, с. 27]. Авторка вважає, що необхідно сприяти закріпленню судової практики як джерела права, оскільки воно врегульовує ті колізії та прогалини, що не врегульовані нормативно-правовими актами.

В контексті дослідження варто також згадати про рішення міжнародних судів. Закон України від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» у ст. 17 закріплює обов'язковість застосовування при розгляді справ Конвенцію та практику Європейського Суду з прав людини як джерело права [8]. В. А. Туманов стверджує, що такі рішення слід вважати джерелом права, оскільки вони допомагають послідовно деталізувати і розширювати каталог прав, які розглядалися Судом, стислі формулювання наповнюють широким змістом [9].

Однак, визнавши судовий прецидент джерелом фінансового права, необхідно внести зміни до чинного законодавства, яке би чітко визначало його місце у системі джерел права загалом. Це питання у своїй праці підіймає О.О. Дмитрик. Науковиця стверджує, що недоречно говорити про вертикальну систему джерел фінансового права, оскільки судові прециденти не входять до системи законодавства. Тому краще говорити про розташування джерел права на певних рівнях. Авторка погоджується, що з практичної точки зору це буде важко втілити: зважаючи на юридичну силу певних актів, вони можуть знаходитися на різних рівнях, що призведе до колізій. Способом вирішення проблеми може бути прийняття законодавчого акта, який би чітко визначав всі фактич-

но діючі джерела фінансового права, їх ієрархічну супідрядність [10].

Таким чином, у результаті здійсненого дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Судовий прецедент слід розглядати як джерело фінансового права, оскільки, зважаючи на правову реальність, рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду та Європейського суду з прав людини дають змогу долати колізії у існуючих та регулювати абсолютно нові правовідносини.

2. Визнання судового прецеденту як джерела фінансового права може спричинити колізії щодо їх ієрархічності. Тому доцільним способом вирішення даної ситуації буде прийняття галузевого законодавчого акту, який би чітко закріпив ієрархічну супідрядність джерел фінансового права.

1. Дмитрик О. О. Класифікація джерел фінансового права та проблеми їх упорядкування. Форум права. 2013. № 4. С. 78–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

2. Острогляд О. В. Судова практика в системі джерел фінансового права. Правова держава. 2010. № 12. С. 137-142. –URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2010_12_23

3. Сахнюк В. В. Роль та місце судового прецеденту у системі джерел національного права . Молодий вчений. 2017. № 5.1. С. 119-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_5.

4.Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник. Київ : Прецедент. 2006. 448 с

5. Рішення Великої палати Конституційного Суду України № 1-р/2018. Вісник Конституційного Суду України. 2018. 27 лютого. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18#Text

6. Чужикова Н. И. Источники финансового права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н. И. Чужикова. — Воронеж, 2004. — 23 с

7. Вертегел Є.П. Судова практика як джерело права : теоретико-правове дослідження . Юридичний науковий електронний журнал. 2020. -№ 2 . С. 24 – 27. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/3

8.Закон України від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text

9.Туманов В. А. Европейский Суд по правам человека. Очерк организации и деятельности. Москва : НОРМА, 2001. С. 89.

10.Дмитрик О.О. Деякі міркування стосовно ієрархічності як ознаки джерел фінансового права. URL: http://www.bookz.com.ua/26/PD111_09.pdf

Караїм (Ілюк) А.Р.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Актуальність теми доповіді полягає у тому, що на сьогоднішній день в науці конституційного права України відсутнє єдине розуміння механізму реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина. Наявність низки підходів щодо тлумачення його сутності та елементів, а також, розгляд механізму реалізації прав та свобод без врахування взаємозв'язку з іншими суміжними поняттями створюють труднощі для цілісного розуміння цієї правової категорії. А тому, висвітлення теоретичних аспектів механізму реалізації прав і свобод людини є вкрай важливим завданням.

У науковій літературі поряд із терміном «механізм реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина» також вживаються такі поняття як «забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина», «механізм реалізації і захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина», «механізм реалізації, гарантії та захист прав і свобод людини і громадянина» тощо [3, с. 32-35].

На сьогоднішній день в конституційно-правовій доктрині панує думка, що під механізмом забезпечення прав і свобод людини і громадянина необхідно розуміти комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих нормативно-правових передумов, юридичних засобів та соціальних умов, які створюють комплекс можливостей для повноцінної реалізації прав і свобод, їх охорони від потенційних правопорушень та захисту прав і свобод, які зазнали порушення за допомогою такої об'ємної категорії як «механізм» можна найбільш повно охопити усі моменти реалізації, охорони та захисту прав і свобод особи, представити їх у динамічному вигляді, розкрити структуру, послідовне розташування, взаємозв'язок та взаємодію елементів і стадій здійснення, виявити їх специфічні функції, ефективно проаналізувати питання вдосконалення процедур і порядку забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

При цьому в межах механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина виділяють наступні підсистеми:

- механізм забезпечення реалізації;
- механізм забезпечення охорони;
- механізм забезпечення захисту [4, с. 158–163].

Механізм реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснюється у трьох основних формах, зокрема використання, виконання та дотримання, кожна з яких здійснюється безпосередньо та має послідовний характер вчинення. [2. реж. дост.2].

В даному питанні потрібно окремо виділити юридичний механізм захисту людиною своїх прав, що являє собою взаємозв'язок носія права на захист та відповідного державного органу, що здійснюється у процесі реалізації відносин з метою захисту прав і свобод в цілому, а також конституційно-правовий механізм захисту людиною своїх прав, який проявляється у системі влади держави, функцією якої є захист прав і свобод людини та громадянина, що включає в себе процедури такого захисту, а також конституційне право людини на захист, яке реалізується з допомогою держави і за визначеною законом процедурою [5, с. 109-110].

Основу механізму захисту прав і свобод людини і громадянина становлять правові принципи, норми (юридичні гарантії), а також умови і вимоги діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, громадян, які в сукупності забезпечують дотримання, реалізацію і захист прав та свобод громадян.

У теорії конституційного права вирізняють також механізм правового регулювання та механізм забезпечення реалізації прав і свобод людини. Крім механізму реалізації конституційних суб'єктивних прав і свобод, має значення механізм забезпечення реалізації цих прав.

Даний механізм є складовою механізму реалізації суб'єктивних прав та свобод людини. Потреба такої кількості зумовлена тим, що реалізація конституційного суб'єктивного права не потребує втручання держави, її органів і посадових осіб у процес реалізації суб'єктивного права як обов'язкової сторони.

Забезпечення прав і свобод людини і громадянина відбувається перш за все за допомогою державного механізму, тобто системи органів державної влади, які й складають інституційний елемент механізму забезпечення прав і свобод.

З боку держави вимагаються лише дії щодо гарантування прав та відтворення порушеного права. Зазначений вище механізм

включає елементи, які сприяють створенню умов для здійснення свобод, охорону і захист їх від правопорушень, участь у відтворенні порушеного права людини.

Опираючись на міжнародний досвід можна зробити висновок, що ефективність гарантій основних прав і свобод людини залежить від рівня розвитку правових принципів і інститутів демократії, стану економіки, ступеня суспільної злагоди, наявності певних елементів у системі функціонування державної влади.

Дивлячись на це також потрібно зазначити, що права і свободи людини та громадянина, закріплені Конституцією України, є невичерпними, вони гарантуються і не можуть бути скасовані [1, с. 141].

Правопорядок виступає кінцевим результатом реалізації права. Вважають, що судова гілка влади поєднує реалізацію принципу законності як результату діяльності всіх суб'єктів права зі встановленням фактичного правопорядку, оскільки законні судові рішення наближають абстрактний правопорядок до фактичного. Законність і правопорядок виступають як основа, ядро порядку в суспільстві, як умови і необхідні елементи демократії, як загальнолюдські цінності.

Права людини, як і право в цілому, набувають позитивного смислу, коли виступають як сила, що наповнює правами і обов'язками суспільний простір. Завдяки правам людини право є умовою рівних можливостей людського існування і спілкування, як у внутрішньодержавних, так і у міждержавних відносинах.

Отже, механізм реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина є надзвичайно ємнісною правовою конструкцією. Її вдосконалення має здійснюватися з урахуванням особливостей таких суміжних понять як: «механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина», «механізм реалізації і захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина», «механізм реалізації, гарантії та захист прав і свобод людини і громадянина». Механізм реалізації прав і свобод є динамічною конструкцією, яка залежить від соціальних, політичних, правових та інших чинників. А тому, її дослідження потребує подальших наукових пошуків.

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – С. 141.

2. Провідний спеціаліст Департаменту фінансового законодавства Бакірова Ірина Олександрівна // Державно-правовий механізм забезпечення консти-

туційного права людини і громадянина на судовий захист та місце органів юстиції України у здійсненні правосуддя. Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_9254, вільний. [реж. дост.2]

3. Пащенко О. Європейські стандарти у галузі прав людини: реалії та перспективи українського законодавства / О. Пащенко // Право України. – 2006. – № 4. – С. 32–35

4. Скібіна О. О. Конституційний механізм реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами / О. О. Скібіна // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2004. – Вип. 66. – С. 158–163

5. Темченко В. Про поняття механізму соціально-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина / Володимир Темченко // Українське право. – 2005. – № 1. – С. 109–110.

Knysh V.V.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL RESPONSIBILITY IN THE UKRAINIAN LANDS DURING THE AUSTRO-HUNGARIAN PERIOD

Despite the loss of their statehood and the further division of Ukrainian lands between Austria-Hungary and the Russian Empire (as a result of the three divisions of Poland, which also lost statehood), there were certain self-governing institutions in Western Ukrainian lands controlled by Austria-Hungary, had relative independence and bore a certain positive and negative constitutional and legal responsibility first to the imperial authorities, and only then - to the lands whose interests they represented. Such subjects were the Galician and Bukovinian regional seimas.

As for the Galician Regional Sejm, here we should focus on the scientific research of L.M. Ilyin. As L.M. Ilyn rightly remarked, "The Galician Regional Sejm had limited political powers, but the decisions considered in it had a direct impact on the socio-economic and cultural development of the region. Despite the fact that the constitutional system in the Habsburg Empire was imperfect compared to modern democratic norms, the regional legislation provided the basic principles of the National Seimas. The system of management and functioning of the Galician Sejm, although it was quite complex, fully regulated the activities of the highest regional body of Galicia» [1, p. 169].

In addition, as defined by L. Ilyn and O. Mikula, the scope of activities of the National Seimas was regulated by the second section of the National Statute «The scope of activities of the representation

of the region.» The powers of the Seimas were reduced to three main functions - legislative, administrative, control. Among these functions, O. Mikula mainly defines the legislative one, dividing it into three main groups and one additional one. The main groups of the legislative sphere concerned the approval and adoption of laws, and the additional ones concerned the submission of proposals for the adoption, repeal or amendment of existing laws and legal acts adopted by the Reichsrat and related to the regional administration. The legislative initiative of the National Seimas mainly concerned the economic sphere and the regional management system [2, p. 131].

The Sejm also controlled the activities of the governor, but this function was quite limited and formal due to the lack of responsibility of the regional governor (appointed by the emperor) before the Sejm [1, p. 165].

According to L. Ilyn and O. Chornovol, in the financial sphere the regional Sejm performed a fiscal function, repeatedly exercising the right to impose additional taxes on the main tax collections. In matters of local self-government, control was exercised over the counties, city and village authorities. In 1867, after the transformation of the monarchy into a dualistic Diet, it received additional functions: organization of the judiciary and administration; control over keeping of soil books; regulation of the privilege of propination [1, p. 165; 3, p. 23; 4, p. 9 - 10].

L.M. Ilyn also emphasizes that the emperor undertook to convene the Diet annually. The monarch was empowered to terminate the work of the highest regional body. The emperor used this right in 1863 in connection with the uprising in the Kingdom of Poland [1, p. 165].

Given the above, the Galician Regional Sejm, within the limits of its competence, was characterized by the following features of positive constitutional and legal responsibility:

1) it was a limited positive constitutional and legal responsibility, which had a geographical framework (applied only to Galicia as a province of Austria-Hungary) and a legal framework (could be based only on the provisions of imperial law);

2) it was a kind of collegial (collective) constitutional and legal responsibility, as the Galician Regional Sejm was a collegial body that made decisions by voting.

3) the main positive responsibility of the Seimas was reduced to three main functions, in particular, to the legislative, administrative and control.

4) additional positive constitutional and legal responsibility of the Galician Regional Seim provided for the organization of the judiciary and administration, control over the maintenance of soil books, as well as the regulation of the privilege of propination;

5) a negative constitutional and legal responsibility could be applied to the Galician Regional Seimas. In particular, the emperor of Austria-Hungary was given the right to dissolve the regional seimas ahead of schedule.

As for the Bukovynian Regional Sejm, a detailed definition of its competence and areas of positive constitutional and legal responsibility was enshrined in the regional constitution (ordination) of February 26, 1861. There are three groups of powers and three areas of constitutional responsibility.

The first included those related to purely regional affairs (culture of the region; public buildings erected at the expense of the region; support of charitable institutions at the expense of regional funds, the use of regional revenues) [5, p. 152 - 153; 6, p. 191 – 192; 7, p. 308; 8, p. 314; 9, p. 434 - 435].

The second group included the so-called delegated powers (affairs of local communities, church and school affairs, quartering of military units) [10, p. 61 - 62; 11, p. 191 - 192; 12, p. 302; 13, p. 66; 14, p. 86].

The third group consisted of cases concerning the organization of the region, which fell under the jurisdiction of the Sejm by various special imperial laws (for example, the Law on Communities of March 3, 1861, the Law on Construction and Preservation of Non-State Roads and Roads of April 27, 1861, etc.) [15, p. 71; 16, p. 38 - 39; 17, p. 64 - 65]. In addition, the Emperor of Austria-Hungary also retained the possibility of early termination of the powers of the Bukovina Regional Sejm.

The analysis of the above-mentioned scientific approaches gives the chance to state the following features of the constitutional and legal responsibility of the Bukovynian regional Diet:

1) positive constitutional and legal responsibility of this structure was reduced to three main areas: a) responsibility in the field of their own regional powers (this included the culture of the region, public buildings erected at the expense of the region, support of charitable and charitable institutions at the expense of regional funds). profits); b) responsibility in the sphere of realization of delegated powers (affairs of local communities, church and school affairs, quartering of military units); c) responsibility for general imperial affairs determined by

special legislation (for example, the law on communities of March 3, 1861, the law on construction and preservation of non-state roads and paths of April 27, 1861, etc.);

2) negative constitutional and legal liability, which provided for the possibility of early termination of the powers of the Bukovina Regional Sejm on the initiative of the Emperor of Austria-Hungary (by analogy with the Galician Regional Sejm).

1. Ілин Л. М. Організація роботи та правовий статус апарату Галицького крайового сейму (1861-1918 рр.) // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2011. Вип. 4. С. 163 – 170.

2. Мікула О. Антинародна сутність Галицького крайового сейму // Право України. 2003. № 1. С. 130-133.

3. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861 – 1901 рр. Львів, 2000. 270 с.

4. Ілин Л. М. Правові та організаційні засади діяльності української сеймової фракції «Руський клуб» // Приватне та публічне право. 2017. № 3. С. 8 – 11.

5. Акатріні В. Історичне краєзнавство на Буковині кінець XVIII – початок XX ст. [Текст] // Буковинський журнал. 2012. № 2. С. 151-157.

6. Бильцан О. Український національний рух на Буковині – передвісник появи політичних партій // Питання історії України / Наук. ред. В. М. Ботушанський та ін. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. Т. 9. С. 191-195.

7. Буковина: Історичний нарис. Чернівці: Зелена Буковина, 1998. 416 с.

8. Василько М. Посольська діяльність в державній раді і в крайовому сеймі в роках 1901–1903. Чернівці, 1904. 545 с.

9. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблема теорії, методології, практики: моногр. Л. : Літопис, 2006. 490 с.

10. Добржанський О. Від Є. Гакмана до М. Василька. Українські депутати від Буковини в австрійській Державній Раді (1861–1918 рр.) // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. Вип. 15: На пошану доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України Віктора Михайловича Даниленка з нагоди 60-річчя від дня народження та 35-річчя наукової праці / Гол. ред. В. А. Смолій: У 2-х ч. Ч.1. К.: Інститут історії України НАН України, 2009. С. 57 – 65.

11. Добржанський О. Українські депутати від Буковини у вищих представницьких органах влади Австрії (Австро-Угорщини) в 1848-1918 рр. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. Вип. 21. С. 300 – 307.

12. Добржанський О.В. Формування органів Крайового управління герцогства Буковина у 50 – 60-х рр. XIX ст. // Питання історії нового та новітнього часу: Збірник наукових статей. Випуск 4. – Чернівці: Рута, 1995. С. 22 – 30.

13. *Древаль Ю. Д. Парламентаризм у політичній системі України (політико-правовий аналіз): [монографія]. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 280 с.*
14. *Єфремова Н. В. Проблеми реформування законодавства про вибори в Австро-Угорської імперії на території Галичини та Буковини // Держава і право. 2010. № 48. С. 82-89.*
15. *Жерноклеєв О. С. Національні секції австрійської соціял-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. С. 71.*
16. *Никифорак М. В. Австрійський парламент і буковинські парламентарі // Ерліхівський збірник. Вип.2. Чернівці, 1995. С. 35-45.*
17. *Прокопович Є. Кінець австрійського панування в Буковині / Пер. з нім. О. Матійчук, Н. Панчук. Чернівці: Золоті литаври, 2003. 80 с.*

Коцубей О.О.

СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЄС

Європейський Союз, як і інші схожі утворення, зазвичай отримує регулювання певної сфери відносин за допомогою установлення повноважень для певних органів. Ці повноваження не завжди були чітко визначені в основоположних договорах, які існували до сучасного Європейського Союзу, зокрема Європейського Співтовариства. Як наслідок, коли законодавчий орган Союзу намагався визначити чітко визначені повноваження, ці положення регулярно піддавалися як політичним дискусіям, так і викликам Суду Європейського Союзу (ЄЕС).

Договори про заснування прямо не передбачали можливості існування самостійного кримінального законодавства ЄС аж до Маастрихтського договору, який набрав чинності у 1993 році. Таким чином, залишається дискусійним питання про те, чи володіли попередники Європейського Союзу самостійним законодавством у сфері кримінального права.

Обговорення повноважень ЄС у сфері кримінального права спочатку обернулося питанням про те, чи слід розглядати кримінальне законодавство як сферу ексклюзивного державного суверенітету, не порушеного узагальненими європейськими положеннями. Таке поняття суверенітету окремих територій було безапеляційно відхилене у попередніх рішеннях

Європейського суду. Кримінальне право було підпорядковано законодавству ЄС, як і будь-якій іншій сфері національного законодавства, і не могло, принаймні формально, підпадати під

дію спеціальних домовленостей. Таким чином, в ранньому прецедентному праві було встановлено, що законодавство ЄС може глобалізувати національне кримінальне право в тому розумінні, що законодавство ЄС може мати єдиний ефект: запобігання застосуванню певного національного кримінального законодавства. Але згодом врешті-решт був розвіяний міф про заборонені внутрішні кримінальні закони, захищені від втручання у законодавство Союзу, і застосування законодавства ЄС у кримінальних справах стало повсякденним.

Після цього дискусії спрямувалися на позитивну узгодженість і питання про те, які положення Договору, якщо такі були, дозволили ЄС чітко визначити кримінально-правові положення. Європейська Комісія все частіше розглядала деяку гармонізацію кримінального законодавства як необхідній наслідок для скасування бар'єрів внутрішнього ринку, наприклад, таких як контроль на кордоні: якщо злочинці вільно пересуваються в межах Союзу, тоді також повинні бути застосовані заходи забезпечення виконання та примусові заходи. Проте, держави-члени послідовно відкидали зусилля, спрямовані на створення положень кримінального права на основі Договору ЄС.

Співробітництво, яке вело до явних кримінальних санкцій, відбувалося за межами системи Співтовариства. Ця співпраця була формалізована у новоствореному Європейському Союзі згідно Маастрихтського договору. Він надав Європейському Союзу виразні компетенції щодо узагальнення кримінального права, але зберігав ці компетенції як окремі від законодавства Співтовариства, так і більш слабкі за своїми юридичними наслідками для держав-членів, ніж інше законодавство Співтовариства.

Після після Маастрихту дискусії зосередилися на сферах та юридичних наслідках компетенцій, наданих Союзу. Прихильники кримінального законодавства Союзу, включаючи Комісію, стверджували, що ці положення мають бути широко розповсюджені, і тому вони не повинні обмежуватися лише такими проблемними сферами, як організована злочинність та тероризм, які чітко вказані в Договорі ЄС. Вони також стверджували, що Спільнота (тоді юридично відмінна від Союзу) повинна мати певні передбачувані повноваження у сфері кримінального права. На думку захисників кримінального законодавства Співтовариства, Співтовариство має мати повноваження щодо створення кримінального законодавства для досягнення своїх інших регулятор-

них цілей. Зокрема, як приклад, якщо Спільнота має компетенції щодо захисту навколишнього середовища, то вона повинна мати також право здійснювати це через кримінальне законодавство. Для досягнення цієї мети вона повинна мати в своєму розпорядженні відносно міцні правові інструменти Співтовариства, а не непровірені або слабкі правові інструменти Союзу. У двох рішеннях у 2005 та 2007 роках Європейський Суд частково погодився з цими вимогами та дійшов висновку, що компетенція в інших сферах дійсно може означати компетенцію щодо створення кримінального законодавства для забезпечення ефективності інших некримінальних правил. Поки такі дискусії про компетенцію ЄС розгорталися, існувала також невизначеність щодо юридичних наслідків та судового контролю за інструментами Союзу, які регулювали кримінальне право. Паралельно з розвитком кримінальної компетенції Співтовариства Європейський Суд зміцнив правові наслідки застосування інструментів ЄС із рішеннями, що визнають, що вони, як і правові документи Співтовариства, можуть бути використані в національних судах. Подібним чином, інструменти ЄС поступово поширювалися на інтенсивніші повноваження перегляду справ у Суді.

Лук'янов О.С.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ПРИВАТНИХ НОТАРІУСІВ

Впродовж останніх років у системі захисту прав і свобод громадян зросла роль приватного нотаріату. Це, своєю чергою, дало поштовх до його активного розвитку та перетворення в напрямі високої професійності та фінансової незалежності, оскільки нотаріат є одним із правозахисних інститутів державної гарантії дотримання законності. Актуальність даної теми полягає в тому, що згідно чинного законодавства приватні нотаріуси належать до такої категорії платників податків як самозайняті особи, що провадять незалежну професійну діяльність. Положення Податкового кодексу України (далі – ПК України) передбачають спеціальні правила оподаткування доходів таких суб'єктів.

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про нотаріат» приватний нотаріус сплачує податки, встановлені ПК України [1]. Таким чином, ПК України є основним нормативно-правовим актом, що регулює питання оподаткування доходу приватного нотаріуса. При-

ватний нотаріус сплачує податки і збори як самозайнята особа, що провадять незалежну професійну діяльність. Пп. 14.1.226 п. 14.1 статті 14 ПК України визначено, що самозайнята особа – це платник податку, який є фізичною особою – підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником у межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності. Незалежна професійна діяльність – це участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб. Оподаткування доходів фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, здійснюється відповідно до ст. 178 ПК України. Загалом приватні нотаріуси зобов'язані сплачувати: 1) податок на доходи фізичних осіб; 2) військовий збір; 3) єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [2]. Ключовим у питанні сплати податків і зборів є саме податок на доходи фізичних осіб, оскільки в контексті цього податку визначається база оподаткування для військового збору та ЄСВ [3].

Відповідно до ч. 4 п. 164.1 ст. 164 ПК України базою оподаткування для доходів, отриманих від провадження незалежної професійної діяльності, є чистий річний оподатковуваний дохід. Ним є сукупний чистий дохід, тобто різниця між доходом і документально підтвердженими витратами, необхідними для провадження певного виду незалежної професійної діяльності. Таким чином, приватні нотаріуси мають право на відрахування з суми доходу документально підтверджених витрат, необхідних для провадження їх незалежної професійної діяльності [4]. Однак визначення переліку витрат нотаріуса на сьогодні не має чіткого законодавчого врегулювання.

Загалом у ПК України вказується, що до витрат особи, яка провадить незалежну професійну діяльність (в тому числі й приватних нотаріусів) належать документально підтверджені витрати, необхідні для провадження такої діяльності. У Листах Міністерства юстиції від 02.02.2006 N 31-35/20 та від 23.02.2012 №13.1-17/74 наведено перелік витрат приватного нотаріуса, які запропоновано брати до уваги при оподаткуванні їх доходів [5]. Серед

них зазначено, зокрема, витрати на придбання канцелярського приладдя, архівних папок, твердого картону, канцелярського паперу, орендна плата та комунальні платежі, при користуванні приміщенням як робочого місця нотаріуса та ін.

Крім того, питання витрат нотаріуса розглядаються у наказі ДПС України від 24.12.2012 року № 1185 та наказі Міністерства доходів і зборів України від 30.12.2013 року № 884 «Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо витрат приватного нотаріуса». При цьому вбачається, що у наказі Міністерства доходів і зборів України від 30.12.2013 № 884 застосовано інший підхід у порівнянні з Листами Мін'юсту [6]. Зокрема, зазначається, що комунальні витрати (електро, газо-, тепло-, водопостачання) на утримання робочого місця приватного нотаріуса включаються до витрат нотаріуса у разі, якщо це нежитлове приміщення є виключно власністю приватного нотаріуса. У документах Міністерства юстиції не передбачається наявність права власності на приміщення як передумови для зарахування цих витрат, а це означає, що комунальні витрати можуть зараховуватись і у випадку із наймом чи позичкою приміщення [5]. У цьому зв'язку, слід зазначити, що правовим титулом користування приміщенням може бути, як власність, так і найм (оренда), що, у свою чергу, може обумовлювати сплату комунальних послуг за обслуговування орендованого приміщення і віднесення таких витрат на видатки, що зменшують податкове навантаження [2].

Положеннями Узагальнюючої податкової консультації щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів), затвердженої Наказом ДПС України від 24.12.2012 року № 1185 визначено, що до витрат приватного нотаріуса можуть бути віднесені, зокрема: оренда робочого місця нотаріуса, у тому числі його поточний ремонт, обладнання пандусу для під'їзду інвалідів; страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса; технічне забезпечення діяльності робочого місця нотаріуса та його обслуговування: - встановлення, обслуговування та користування державними та єдиними реєстрами; виготовлення печатки, штампів з текстами посвідчувальних написів;

витрати на придбання спеціальних бланків нотаріальних документів та ведення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, книг, журналів реєстрації (обліку), передбачених номенклатурою; витрати на придбання канцелярського приладдя; оплата праці та

обов'язкові нарахування на фонд оплати праці помічників, секретарів, стажистів (найманих працівників); сплата внесків до Пенсійного фонду України, у тому числі на користь найманих працівників, та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та ін [7].

В контексті визначення правової природи актів фіскальних органів важливим є рішення Вищого адміністративного суду України від 03 листопада 2015 року у справі № К/800/29541/15, у якому вказано, що Узагальнююча податкова консультація щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів), затверджена наказом ДПС України від 24 грудня 2012 року № 1185, має рекомендаційних характер, і наведений у ній перелік не є вичерпним [8].

У питанні визначення належності витрат приватного нотаріуса слід враховувати положення п. 1.4. ст. 4 ПК України, якими встановлена презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу.

Стосовно ставки податку, то виходячи з п. 167.1 ст. 167 ПК України до оподатковуваного доходу приватного нотаріуса застосовується ставка 18 %.

Таким чином, для оплати податку на дохід приватному нотаріусу необхідно: 1) розрахувати усі отримані у відповідності до ст. 31 Закону України «Про нотаріат» доходи приватного нотаріуса; 2) отриману суму зменшити на суму документарно підтверджених витрат, необхідних для проведення своєї професійної діяльності; 3) із сукупного чистого доходу вирахувати 18 відсотків. Кінцева сума підлягає сплаті як податок на доходи фізичних осіб. Однак проведений аналіз засвідчує, що порядок визначення витрат, які впливають на обчислення чистого доходу приватного нотаріуса, залишається недостатньо врегульованим та потребує більш чіткої законодавчої позиції.

1. Про нотаріат. Закон України від 02.09.1993 р №3425-XII. Редакція від 01.12.2020, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text

2. Самощенко О.А. Бірюков В.І. Податки та збори в нотаріальній діяльності: законодавство та судова практика: Методичний посібник. Нотаріальна палата України, 2017. URL: http://npu.in.ua/uploads/files/user_2147483647/Docs/2903_podatki_metod.pdf

3. Зєнікова М. Витрати нотаріуса. Чи можна до них віднести витрати на ремонт? МЕН № 6 (90), грудень, 2016 р. URL: http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2016/12/Zenikova.pdf

4. Щодо переліку витрат приватного нотаріуса. Лист Міністерства юстиції України № 13.1-17/74 від 23.02.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0074323-12#Text

5. Щодо єдиного переліку витрат, пов'язаних з організацією роботи приватних нотаріусів: Лист Міністерства юстиції України № 31-35/20 від 02.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_20323-06#Text

6. Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо витрат приватного нотаріуса. Лист Міністерства Юстиції України N 31-35/20 від 30.12.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0884810-13#Text

7. Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів) : Наказ ДПС України № 1185 від 24.12.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va185837-12#Text

8. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 03 листопада 2015 року у справі № К/800/29541/15. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/53244139

Maruk T.

THE CONCEPT OF CODIFICATION OF MODERN MEDICAL LEGISLATION OF UKRAINE

At the present stage of legal regulation, a special role belongs to the problems of codification of medical legislation of Ukraine as a means of optimizing legal regulation and improving the quality of administration in this area.

First, it should be noted that the relevance, objective need, as well as theoretical and practical significance of the problem of codification of medical legislation of Ukraine is due to a number of factors, including:

1) obsolescence of the basic acts of medical legislation of Ukraine. In this regard, it should be noted that the current fundamental codified act of the medical legislation of Ukraine is the «Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care» of November 19, 1992 only with some changes and additions as of 2020, which superficially take into account modern challenges related to emergency management;

2) a significant proportion of bylaws that regulate the management in the field of health care and provision of medical services, which should be systematized using codification;

3) the current emergency situation in the field of pandemic control (primarily in the field of control of Covid-19).

We believe that the structure of the Medical Code of Ukraine should include three parts:

1) general, which determines the general principles of health care in Ukraine;

2) a special part, which differentiates the areas of public administration and types of medical services;

3) emergency part, which would cover the specifics of health administration in pandemics.

In our opinion, the general part can structurally include 10 sections, which cover such blocks as general principles of management, legal status of citizens, officials and health professionals in the field of health care, organizational and legal basis in this area, material and financial basis, as well as international cooperation. Structurally, it looks like this:

GENERAL PART

Section 1. General provisions.

Section 2. Human and civil rights in the field of health care.

Section 3. Legal principles of bioethics, biosafety and medical deontology.

Section 4. Legal principles of the health care system (model).

Section 5. State regulation (management) in the field of health care.

Section 6. Health care financing.

Section 7. Medical care and medical services. Standardization of medical activity.

Section 8. Rights of the medical worker.

Section 9. Health control and supervision.

Chapter 10. International health cooperation.

The special part should be devoted to the specifics of certain types of medical services, as well as defining the boundaries of public law (administrative) and private law (civil) aspects and include 20 sections, including:

SPECIAL PART

Section 11. Legal regulation of medical care in the exercise of the human right to life.

Section 12. Legal regulation of the implementation of reproductive rights and the use of assisted reproductive technologies.

Section 13. Legal regulation of prevention and treatment of infectious and venereal diseases.

Section 14. Legal regulation of transplantation of organs and other human anatomical materials.

Section 15. Legal regulation of blood donation and its components.

Section 16. Legal regulation of psychiatric care.

Section 17. Legal regulation of pharmaceutical activity. Provision of medicines and medical supplies for certain categories of the population.

Section 18. Legal regulation of medical and biological experiments.

Section 19. Legal regulation of folk and alternative medicine.

Section 20. Legal regulation of palliative and hospice care.

Section 21. Legal regulation of medical care for certain physically and socially vulnerable groups.

Section 22. Legal regulation of plastic, reconstructive care (cosmetology, sports medicine, etc.).

Section 23. Legal regulation of sanitary and epidemic welfare.

Section 24. Legal regulation of sanatorium activities.

Section 25. Legal regulation of medical examinations.

Section 26. Legal classification of defects in the provision of medical care. Medical error. Iatrogenic pathologies.

Section 27. Legal regulation of medical care in emergencies (due to a pandemic).

Section 28. Social protection of medical workers.

Chapter 29. Self-government in the field of health care.

Section 30. Liability for Violations of Health Care Legislation.

And, finally, the extraordinary part of the Medical Code of Ukraine, which would cover 5 sections, taking into account the specifics of public administration and provision of medical services in special and extraordinary circumstances, in particular:

EXTRAORDINARY PART

Section 31. Definition and application of basic concepts in the field of emergency health care.

Section 32. Human and civil rights in the field of health in emergencies.

Section 33. State regulation (management) in the field of health care in emergency conditions.

Section 34. Provision of medical care and medical services in emergency conditions and in case of emergencies.

Section 35. Final and transitional provisions.

In our opinion, such a structure of the Medical Code of Ukraine will take into account, first of all, the current state of public relations in this area; secondly, it will contribute to the structuring of legal norms in the field of legal regulation of health care and public administration; third, it will contribute to the implementation of the fundamental principles of medical reform in Ukraine.

Мергель М.Р.

ПОКАРАННЯ У СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗА ПРОЄКТОМ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Беззаперечною умовою ефективного забезпечення виконання покладених на кримінальне законодавство України завдань є чітке визначення у ньому ефективних кримінально-правових засобів, які будуть зрозумілі, доступні та передбачувані для всіх учасників відповідних правовідносин. Зважаючи на недосконалість норм чинного Кримінального кодексу України, а також його невідповідність вимогам сучасності, надзвичайно актуальним є питання розроблення проєкту нового кримінального законодавства України та визначення у ньому місця покарання у системі кримінально-правових засобів.

У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово констатував порушення Україною приписів статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема через низьку «якість закону» як складову принципу верховенства права. Так, наприклад, у справі «Новік проти України» (заява № 48068/06) ЄСПЛ зазначив, що коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції означає, що коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні – для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля [1].

З огляду на викладене, критерій «якості закону» під час розроблення проєкту нового Кримінального кодексу України є дуже важливим та необхідним.

У юридичній літературі існує багато підходів до класифікації та визначення критеріїв поділу правових засобів боротьби зі злочинністю, різновидами яких є кримінально-правові засоби. Зокрема, у теорії права під правовими засобами розуміють інституційні явища правової дійсності, що втілюють регулятивну силу права, юридичні обов'язки, заборони, пільги, заохочення, покарання тощо [2, с. 14].

Чинне кримінальне законодавство України не відображає якісної, чіткої і зрозумілої структури, переліку та системи наявних у державі кримінально-правових засобів, що призводить неоднакового їх застосування, а також створює додаткові передумови для зловживання суб'єктами владних повноважень під час їхнього застосування, що, своєю чергою, стає причиною неминучих порушень прав людини.

З метою вирішення вказаної проблеми та забезпечення «якості закону» сьогодні провідні фахівці у галузі кримінального права України працюють над створенням проєкту нового Кримінального кодексу України. Так, у частині другій статті 1 чинного Кримінального кодексу України установлено, що для здійснення завдання цього Кодексу він визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [3]. Тобто, сьогодні лише покарання як кримінально-правовий засіб законодавчо визначено основним інструментом боротьби зі злочинністю. Проте, поряд з покаранням закріплені і широко застосовуються й інші кримінально-правові засоби. Наприклад, інститут цивільного позову в межах кримінального провадження забезпечує досягнення компенсації та реституції особою, яка вчинила кримінальне правопорушення. Водночас такі кримінально-правові засоби навіть не передбачені у чинному Кримінальному кодексі України.

Натомість, у статті 1.1.2. проєкту нового Кримінального кодексу України передбачено, що завдання цього Кодексу досягається шляхом: а) стимулювання осіб до правомірної поведінки; б) застосування кримінально-правових засобів; в) ресоціалізації і реінтеграції осіб, які вчинили злочини [4].

Зважаючи на важливість забезпечення «якості закону» та кримінально-правових заходів на шляху забезпечення виконан-

ня завдань кримінального законодавства, у проєкті нового Кримінального кодексу України передбачено окрему Книгу 3. «Про кримінально-правові засоби та їх застосування» [4]. У вказаному документі запропоновано чітко сформульовану і зрозумілу систему кримінально-правових засобів, серед яких закріплено засоби кримінальної відповідальності (покарання, пробація, судимість) та інші кримінально-правові засоби (засоби безпеки, реституція та компенсація, конфіскація майна та вилучення речі, кримінально-правові засоби щодо юридичної особи).

Аналіз змісту проєкту нового Кримінального кодексу України дає підстави для висновку про те, що найближчим часом заплановано закріпити в єдиному нормативно-правовому акті чіткий перелік кримінально-правових засобів із їхнім визначенням, порядком, підставами і наслідками застосування тощо.

Проте, незважаючи на розвиток кримінального права і законодавства, у проєкті нового Кримінального кодексу України саме інституту покарання, як виду кримінально-правових засобів, відведено найважливішу роль у досягненні завдання убезпечення правовими засобами прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства, держави та міжнародного співтовариства від кримінальних правопорушень [4].

Таким чином, консолідація зусиль представників наукової спільноти і фахівців у сфері правозастосовної діяльності довкола розроблення і відображення у проєкті нового Кримінального кодексу України поняття, мети і завдання покарання, основних принципів його застосування, системи і видів цього кримінально-правового засобу є надзвичайно важливим для доступності, зрозумілості і передбачуваності у своєму застосуванні. Вказане у кінцевому результаті дозволить забезпечити утвердження як верховенства права в державі загалом, так і «якості закону», зокрема.

1. Новік проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 18 грудня 2008 року (заява № 48068/06). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text. (дата звернення: 17.04.2021).

2. Алексеев С.С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие, классификация. Сов. гос. и право. 1987. № 6. 14 с. (URL: http://www.apdp.in.ua/v55/93.pdf) (дата звернення: 17.04.2021).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text. (дата звернення: 17.04.2021).

4. Кримінальний кодекс України (проєкт): контрольний текст (+проступки) (станом на 29 березня 2021 року). URL: https:// newcriminalcode.org.ua/

upload/media/2021/03/30/kontrolnyj-proekt-kk-29-03-2021-1.pdf (дата звернення: 17.04.2021).

Moskovchuk I.

INTERNATIONAL LEGAL AND NATIONAL WAYS OF DEOCCUPATION OF CRIMEA

The issue of illegal occupation of the Autonomous Republic of Crimea by the Russian Federation has been identified as an urgent threat to Ukraine's national interests, including militarization, information and psychological warfare, humiliation of the Ukrainian language and culture, falsification of Ukrainian history, and Russian media outlets.

A number of decisions, resolutions, statements have been adopted by international organizations, such as the UN, PACE, and the EU, condemning Russia's aggression against Ukraine. For example, during 2014-2017, important decisions were made that support the territorial integrity of Ukraine and condemn the actions of the Russian Federation on the occupation and annexation of Crimea. On March 27, 2014, the UN General Assembly adopted a resolution on the territorial integrity of Ukraine, which emphasizes that the world community does not recognize the annexation of Crimea by Russia.

On the part of the Russian Federation, the decision on the illegal occupation was «legitimized» by the so-called «referendum» on the status of Crimea, which was held by the self-proclaimed Crimean authorities on March 16, 2014 without relevant legislation. Preparations for it lasted a little over a week. The wording of the issues submitted to the «referendum» did not provide for the possibility of preserving the status of the Autonomous Republic of Crimea within Ukraine.

A consolidated position of European structures on condemnation of the occupation and annexation of Crimea was also formed. The European Council, the EU Foreign Affairs Council and the European Parliament have taken a number of decisions in support of Ukraine.

Special reports from international organizations on the situation in Crimea in 2014-2017 state, that «according to international law, the Russian Federation must comply with its obligations under international human rights law in Crimea since the establishment of «effective control» over this territory». Under international law, states are liable for violations of international humanitarian law that may be imposed on them, in particular: a) violations committed by

state bodies, including the armed forces; b) violations committed by persons or entities authorized by them to exercise elements of state power; c) violations committed by persons or groups who actually act under their direction or under their leadership or control; d) violations committed by individuals or groups that are recognized by them and accepted as their own behaviour.

By illegally occupying the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, carrying out an illegal armed invasion of Donetsk and Lugansk regions in 2014, Russia, according to a statement by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine on the occasion of the 42nd anniversary of the UN General Assembly resolution military aggression against Ukraine. Thus, it not only violated the sovereignty, territorial integrity and political independence of the latter, but also posed a threat to international peace and security in general [1].

The question remains today, how did Russia, the guarantor of Ukraine's territorial integrity, dare to violate the fundamental principles of international law and the bilateral peace and friendship agreements signed between them? Why Russia – the successor of the USSR in international obligations – demonstratively despises the Helsinki Accords of 1975, which established the principle of inviolability of borders and territorial integrity of countries [2].

Peculiarities of Russian aggression in modern geopolitical conditions are manifested in its application of the tactics of the so-called «hybrid war.» Russia's hybrid war threatens Ukrainian society because of its unpredictability and its use as an object and, at the same time, an instrument of aggression. The nature of the new type of war was most clearly demonstrated first by the attempt to annex the Russian Federation in the spring of 2014, and then by the support of local radical elements and the full-scale invasion of Russian units in the eastern regions of Ukraine. The formation of the Russian phenomenon of «hybrid war» refers to the period of Russia's rethinking of its place in the world and the region. The main characteristics of the period of loss of geopolitical positions, international political status and influence were the reformatting of the European geostrategic space, which resulted in a significant enlargement of NATO and the EU.

Unfortunately, in 2017, the situation around the occupied Crimea was in a «frozen» state. Efforts by international diplomacy to stop hostilities in eastern Ukraine have been unsuccessful. Negotiations in the Normandy format were in fact «paused» due to: a) the

confrontational position of the Russian Federation; b) elections in France and Germany.

At the same time, on September 5, 2017, the Russian side submitted to the UN Security Council a draft resolution on the UN peacekeeping mission in Donbas, which is unacceptable for Ukraine. The next dialogue at the level of K. Walker (USA) – V. Surkov (Russia) on the parameters of this mission came to a standstill.

The military occupation of the ARC and the city of Sevastopol, as well as the activities of the separatists, testified that propaganda, as a means of information pressure became an instrument of information and psychological influence that determines the problem of peace and war. The information and propaganda work of the Russian Federation against Ukraine was aimed at the pro-Russian population of the industrial regions of Ukraine with a concentration on the target groups of civil servants, intellectual elites, and the elderly.

Russia's activity was active on social networks (especially the most popular in the post-Soviet space «Classmates» and «In Contact»), where pro-Russian messages were spread. Unfortunately, our state has not yet learned at the national level to master the strategies of counteraction to information and propaganda actions and to implement them effectively. If the traditional media include print newspapers and magazines, the new media include a variety of media, distributed mainly through the Internet (websites, electronic media).

In new media messages, you can adjust faster depending on the specific situation and the mood of the selected audience. By defining the ways of behaviour in the space of information flows and exchanges, they can promote state interests abroad and form the value and target structure of the global information space.

Using the potential of electronic media, the target audience can quickly receive false information (fakes), rumours, «authentic» compromising photos and videos. Social networks, which have become the Internet on the Internet, are the largest platforms for the exchange and dissemination of information, including destructive content.

In accordance with international norms that allow limiting informational influence in the interests of national security (Article 10 of the European Convention on Human Rights), the National Security and Defence Council of Ukraine now advocates a ban on the legislative level of information and propaganda influence of the aggressor country.

In contrast to the Ukrainian model of building state information and communication infrastructure (insufficient use of the potential of convergent media; commercialization of Ukrainian media; increasing the segment of foreign media among the subjects of information relations in Ukraine and their use by foreign countries; lack of effective control by the state able to neutralize foreign harmful information influence), in the Russian Federation there are media holdings, which in accordance with the decrees of the President of the Russian Federation were included in the list of strategic enterprises of the state.

Gaps in the legislative field in the field of information security, lack of appropriate mechanisms to hinder the activities of Ukrainian media and other media that relay pro-Russian sentiments or other anti-Ukrainian information and low level of coordination in the information sphere, which allows to the aggressor to use information products of Ukrainian authorities own propaganda and unformed policy of information support of consolidation of national identity in Ukraine, in part of work with the population of Ukraine, first of all in the occupied territories. And the main constant use by Russia in the official and political sphere of special slogans and information labels in order to delegitimize the Ukrainian government («war party», «Kiev junta», «Banderites», «fascists», «Nazis»); also the formation by Russia of channels of information and propaganda work to discredit the Ukrainian government by target groups.

Ways to solve this problem are the creation of the state's own social networks, as well as the formation of an institution of public control over the activities of the media, which would carry out an independent assessment of advocacy activities carried out by foreign and domestic media to Ukrainian audiences.

The adopted Law of Ukraine of January 18, 2018 «On the peculiarities of state policy to ensure the state sovereignty of Ukraine over the temporarily occupied territories in Donetsk and Lugansk regions» [3], which defines the legal position of Ukraine on the armed conflict in eastern Ukraine, and on the other – sends a signal to partner countries and the world community.

The law introduces a number of important norms into the legislative sphere, in particular: it confirms the inalienable right of Ukraine to self-defence in accordance with Art. 51 of the UN Charter; defines Russia as an «aggressor state», uncontrolled areas of Donbas – «temporarily occupied territories», where there are «occupying administrations of the Russian Federation.» Instead of the anti-terrorist operation,

measures will be taken to ensure national security and defence, repel and deter armed aggression by the Russian Federation, and give the Armed Forces, law enforcement agencies and other bodies in the conflict zone broader powers without the ability to control them.

It also provides for the establishment of security zones (although no clear terminological definition), where there will be a special procedure for granting security and defence authorities, other state bodies of Ukraine special powers necessary to implement measures to ensure national security and defence, repulse and deter armed aggression of the Russian Federation.

Examining this, the following problematic issues of ensuring the rights of Ukrainian citizens living in the temporarily occupied territory of Ukraine or forcibly relocated from it to the mainland of Ukraine, which require not only a broad scientific and political discussion, but also an immediate legislative solution: 1) Requires legal regulation of recognition on the territory of the mainland of Ukraine of the established legal facts within the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea. This is because any act of a state authority, local government, their officials and officials in the Autonomous Republic of Crimea, which is issued not in accordance with current legislation of Ukraine is invalid and does not create legal consequences. At the same time, the realities of everyday life (birth of a child, marriage, education, death of an individual, reaching retirement age, etc.) require a change in approach to legalizing the facts established in official documents of unconstitutional authorities in the temporarily occupied territory of Ukraine during their using. We consider it necessary to enshrine in law the obligation of state authorities and local governments in Ukraine to recognize documents issued by the occupying authorities and administration in the Autonomous Republic of Crimea, the content of which confirms the constitutional rights and freedoms of citizens of Ukraine guaranteed by Art. 21 – 68 of the Constitution of Ukraine in accordance with the norms of international public law; 2) it is necessary for the state regulator to have a legal influence on the activities of individual credit institutions in order to properly fulfil their civil law obligations under bank account agreements and bank deposits. According to the Resolution of the NBU Board «On revocation and revocation of banking licenses and general licenses for foreign exchange transactions of individual banks and the closure of banks of separate units located in the ARC and the city of Sevastopol» from May 6, 2014 prohibited financial services to credit institutions

Crimea. As a result, access and servicing of transactions on customer accounts performed by the bank was terminated; 3) It is expedient to carry out constitutional control of the content of the norms of the Resolution of the NBU Board on the application of certain norms of currency legislation during the regime of temporary occupation in the free economic zone «Crimea» of November 3, 2014 temporarily occupied territory of the ARC are non-residents, which narrows the scope of constitutional and legal guarantees established by Articles 25 and 64 of the Constitution of Ukraine.

1. *Заява МЗС України з нагоди 42-ї річниці резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» (3314(XXIX)). URL: https://mfa.gov.ua/news/6615-zajava-mzs-ukrajini-z-nagodi-42-ji-richnici-rezolyuciji-generalynoji-asamblei-oon-viznachennya-agresiji-3314XXIX.*
2. *Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (Хельсинки, 1 августа 1975 года) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text.*
3. *Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18 січня 2018 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text.*

Новосад Н.А.

ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ В СЛІДЧОМУ ІЗОЛЯТОРІ

Попереднє ув'язнення під варту є особливим правовим інститутом. Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, пов'язаним із позбавленням особи свободи, який полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення його в установу тримання під вартою на певний строк із підпорядкуванням режиму цієї установи. Згідно із законодавством, попереднє ув'язнення визначається як запобіжний захід щодо обвинуваченого, підсудного, підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили.

Законодавство України визначає мету застосування запобіжного заходу, зокрема щодо осіб щодо яких було обрано запобіжний захід у вигляді попереднього ув'язнення . Тому необхідно

зазначити, що за ст. 177 КПК України метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам а) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; б) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; в) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженню; г) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; д) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється.

У СІЗО можуть знаходитись особи, до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, а також й інші особи, які залишені там на законних підставах, а саме:

- засуджені, які залишені для роботи з господарського обслуговування місця попереднього ув'язнення (ст. 89 Кримінально-виконавчого кодексу України (КВК));

- засуджені, які чекають відправки в колонію;

- засуджені, які тимчасово залишені в слідчому ізоляторі або переведені туди з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії, при необхідності провадження слідчих дій у справі про кримінальне правопорушення, вчинене іншою особою або цією ж особою, за який вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді (ст. 90 КВК);

- засуджені, яких переводять з однієї колонії в іншу (так звані "транзитно-пересильні").

Підставою для приймання і тримання у слідчому ізоляторі осіб, узятих під варту, і засуджених є вмотивоване рішення суду про обрання як запобіжного заходу взяття під варту, або про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту, винесені відповідно до кримінального та кримінально-процесуального законодавства України та/або рішення компетентного органу іноземної держави у випадках, передбачених законом. Документи, які є підставою для приймання у слідчий ізолятор, повинні бути завірені підписами посадових осіб і скріплені гербовою печаткою відповідної установи.

Відповідно до Закону «Про попереднє ув'язнення» ст. 6 встановлюється правове становище осіб, які перебувають в місцях

попереднього ув'язнення. У ч. 1 ст. 6 підкреслювалось, що особи, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, мають обов'язки і права, встановлені законодавством для громадян України, з обмеженнями, що передбачені цим законом і випливають з режиму тримання під вартою. Статтею 7 Закону України «Про попереднє ув'язнення» був визначений режим у місцях попереднього ув'язнення, а також права та обов'язки осіб, взятих під варту (ст. ст. 9–10).

Ст.9 даного закону визначає основні права осіб, взятих під варту, дані суб'єкти мають право:

- на захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або взяття під варту, а також на повідомлення під час взяття під варту підстав та мотивів взяття під варту, оскаржувати їх у суді, отримати в друкованому вигляді роз'яснення положень статей 28, 29, 55, 56, 59, 62 та 63 Конституції України, цієї статті та інших прав затриманих або взятих під варту, встановлених законом, у тому числі права здійснювати захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або арешту (взяття під варту) особи, права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника;
- знайомитися з правилами тримання під вартою;
- на щоденну прогулянку тривалістю одна година. Вагітним жінкам і жінкам, які мають при собі дітей, неповнолітнім, а також хворим з дозволу лікаря та за їх згодою тривалість щоденної прогулянки встановлюється до двох годин;
- одержувати передачі або посилки та грошові перекази і передачі;
- купувати протягом місяця за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої необхідності на суму до одного мінімального розміру заробітної плати та без обмежень письмове приладдя, газети, книги через торговельну мережу на замовлення; і користуватись іншими правами відповідно до ст. 9 ЗУ «Про попереднє ув'язнення»

Жінки, які мають дітей віком до трьох років, можуть бути прийняті в СІЗО з дітьми. Підставою для приймання жінки з дитиною є свідоцтво про народження дитини або інші документи, які підтверджують походження дитини від указаної особи чи право на опікунство, а за відсутності таких документів - письмове роз-

порядження слідчого судді (суду), який здійснює кримінальне провадження.

Ув'язнені, щодо яких при прибутті до СІЗО з ізолятора тимчасового тримання Міністерства внутрішніх справ України строк тримання під вартою закінчився і відповідно до КПК не продовжений, у СІЗО не приймаються.

При цьому обов'язково перевіряється наявність документів, що є підставою для тримання в СІЗО ув'язнених і засуджених. Після цього вони опитуються, а відповіді на поставлені питання звіряються з даними, що зазначені в їх особових справах, та візуально порівнюються з документами (копіями), які посвідчують їх особу.

Порядок звільнення з- під варти (ст..202 КПК):

Обинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно.

2. У разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання.

3. У разі застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий:

1) негайно доставляється до місця проживання і звільняється з-під варти, якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло цілодобово;

2) негайно звільняється з-під варти та зобов'язується невідкладно прибути до місця свого проживання, якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло в певний період доби.

4. Підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варти після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

Після отримання та перевірки документа, що підтверджує внесення застави, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться підозрюваний, обвинувачений, негайно здійснює розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора

та слідчого суддю, а якщо застава внесена під час судового провадження, - прокурора та суд. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня.

З моменту звільнення з-під варти у зв'язку з внесенням застави підозрюваний, обвинувачений вважається таким, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді застави.

5. У разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у продовженні строку тримання під вартою, про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на інший запобіжний захід, про звільнення особи з-під варти у випадку, передбаченому частиною третьою статті 206 КПК України, або у випадку закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (Редакція станом на 17.03.2021), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 28.04.2021).

2. Закон України «Про попереднє ув'язнення» від 30.06.1993 № 3352-XII (Редакція станом на 11.09.2020), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text (дата звернення: 28.04.2021).

3. Кримінальний виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV (Редакція станом на 23.04.2021),URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

4. Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України // Наказ Міністра юстиції України 14.06.2019 № 1769/5, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19#Text

5. Кримінально-виконавче право України: Підручник / О.М.Джужа, І.Г.Богатирьов, О.Г.Колб, Василевич В.В. та інш.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. – К.: Атака, 2010.- 752 с.

Підлуський А.Р.

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ПРОБАЦІЇ

Сьогодні термін «пробація» використовується переважно в юридичній сфері, і його можна вважати здебільшого юридичним. В перекладі з англійської «probation» означає «випробовування» або «умовне звільнення від покарання», а з латині перекладається як «випробовувати» або «віддавати під нагляд» [1].

Юридична енциклопедія тлумачить поняття «пробації» як вид покарання у Великій Британії, Сполучених Штатах Америки, яке полягає у накладенні певних обмежень на здійснення засудженим своїх прав і свобод, встановленні спеціального нагляду за його поведінкою [2].

У нашій державі легальне визначення поняття пробації закріплене в Законі України «Про пробацію» який був прийнятий 5 лютого 2015 року, у ньому закріплено, що пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [9].

Оскільки інститут пробації існував у різних країнах світу задовго до запровадження на законодавчому рівні в нашій державі, багато вітчизняних вчених працювали над дефініцією власного поняття «пробації», беручи до уваги зарубіжний досвід. Саме з урахуванням думок науковців сформульоване нинішнє законодавче визначення цього поняття.

Так І. С. Яковець зазначала, що слово «пробація» в національних джерелах, у більшості випадків, перекладалось як «випробування», і з цього ми розуміємо її як різновид звільнення від відбування покарання, і відповідно заперечуємо можливость застосування у випадку засудження до покарань у вигляді виправних або громадських робіт, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання тощо [3, с.152]

Подібної позиції притримується і О. І. Богатирьов, яка у своїх дослідженнях, розглянула питання визначення терміну «пробація» у двох аспектах: 1) як різновид кримінальної відповідальності; 2) як державний орган, який створюється для виконання покарань, не пов'язаних з позбавлення волі, здійснення контролю за поведінкою правопорушників яких звільнили від відбування покарання з випробуванням чи умовно-достроково звільнених, а також складання доповіді про особу правопорушника, для визначення йому міри покарання [4, с.149].

Але найширше визначення поняття «пробації» серед вітчизняних науковців запропонував Д. В. Ягунов, адже він підійшов глобально до цього питання, і розглянув «пробацію» у наступних значеннях:

1) як концепцію соціальної роботи з правопорушниками та іншими соціально вразливими групами; 2) як ієрархічну організаційну структуру; 3) як орган державної влади (службу); 4) як умовне невинесення вироку або як умовне звільнення від покарання з випробуванням; 5) як специфічний процес виконання альтернативних покарань; 6) як стан, у якому перебуває злочинець упродовж певного терміну: злочинець (probationer) перебуває «на пробації» – тобто під пробаційним наглядом (on probation, under probation supervision); 7) як з'єднувальна ланка між кримінальним процесом, виконання покарань та соціальною роботою [5].

З наведеного авторського трактування «пробації» можемо зробити висновок, що під досліджуваним термінопоняттям слід розуміти не тільки вид соціальної роботи з правопорушником, а й стан, у якому перебуває злочинець: чи державний орган, який здійснює пробацію, або ж процес виконання покарання тощо. З даного визначення вбачається міжгалузевий характер пробації. Тому варто проаналізувати норми Закону України «Про пробацію» та іншого законодавства з метою вирішення питання про віднесення інституту пробації до лиш однієї галузі права, наприклад, кримінально-виконавчого, чи визнання його міжгалузевим інститутом.

Статтею 8 Закону України «Про пробацію» передбачено три види пробації, ними є: досудова пробація, наглядова пробація, а також пенітенціарна пробація [9]. Кожен з наведених видів має свої особливості, тому коротко охарактеризуємо їх.

Згідно з частиною 1 статті 9 Закону України «Про пробацію», досудова пробація – це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності [9].

Цей вид пробації має місце під час здійснення кримінального провадження, зокрема, згідно з частиною 1 статті 314-1 Кримінального процесуального кодексу України, досудова пробація здійснюється з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання. Для цього представник персоналу органу пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду [6]. Тому з впевненістю можемо стверджувати, що досудова пробація є інститутом кримінального процесуального права.

Наступним видом є наглядова пробація, і згідно з частиною 1 статті 10 Закону України «Про пробацію» це здійснення наглядо-

вих та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів [9].

Цей різновид пробації згідно з частиною 3 статті 6 Кримінально-виконавчого кодексу України, віднесений до засобів виправлення та ресоціалізації, та полягає у проведенні індивідуально спланованої роботи з правопорушником, для того щоб вирішити проблеми, або їх можна ще назвати факторами ризику, які в майбутньому можуть призвести до рецидивів [7].

Оскільки він пов'язаний з процесом виконання покарань, і норми які регулюють відповідну діяльність містяться в Кримінально-виконавчому кодексі, то наглядову пробацію можемо визнати інститутом кримінально-виконавчого права.

Варто зауважити, що сьогодні триває процес розроблення нового кримінального закону, і вже існує проєкт нового Кримінального кодексу України, в Загальній частині якого, зокрема в книзі 3 розділ 3.4, пробація розглядається в якості одного з кримінально-правових засобів впливу[8].

У разі прийняття Кримінального кодексу України у наведеній вище редакції, можна буде констатувати факт приналежності пробації і до галузі кримінального права. Підсумовуючи, можемо зробити висновок про міжгалузевий характер пробації, яка знаходить свій прояв як інститут кримінального права, кримінального процесуального права так і кримінально-виконавчого права.

1.Богатирьова О. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні : моногр. Київ : Дакор, 2013. 368 с.

2.Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / за ред. Ю. С. Шемшученко. Допов. вид. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 4 : Н–П. 2002. 720 с.

3.Яковець І.С. Пробація: загальні підходи до визначення поняття та засади впровадження в Україні. Scientific Journal ScienceRise. Юридичні науки. 2014. № 2. С. 152-155.

4.Богатирьова О. І. Стан та проблеми наукового дослідження у сфері пробації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 10. С. 146-152.

5.Ягунов Д. Що стоїть на заваді створення служби пробації в Україні? (до питання про створення національної моделі пробації). Актуальні проблеми європейської інтеграції. Збірник статей з питань європейської інтеграції та права. Випуск шостий / За ред. Д. Ягунова. зі вст. сл. Д. Ягунова. Одеса: Видавництво «Фенікс», 2011. С. 146-173. URL: http://www.yagunov.in.ua/wp-content/uploads/2016/07/Ягунов_Служба_пробації.pdf (дата звернення: 07.12.2020).

6.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI05. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page18 (дата звернення: 02.12.2020).

7.Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15 (дата звернення: 30.11.2020).

8.Проєкт Кримінального кодексу України, розроблений Робочою групи з питань розвитку кримінального права (станом на 19 жовтня 2020 року). URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/10/21/kontrolnyj-proekt-kk-19-10-2020.pdf (дата звернення: 08.12.2020).

9. Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015 р. № 160-VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/160-19?test=NOaMfL2dtr58Lry6ZiEWNJ7fHI48Us80msh8Ie6 (дата звернення: 01.12.2020).

Svorak I.

LEGAL SUPPORT OF GENDER EQUALITY IN UKRAINE

Gender equality, as well as equality between women and men, equality of the sexes, is the concept of achieving equal human rights between men and women in labour, family and other legal relations, as well as equalizing the role in society as a whole, overcoming sexism and other discrimination.

The gender issue is a very pressing issue today. The world community has risen to such a level of self-awareness and development, when historically the preconditions for the equal and equal affirmation of women alongside and on an equal footing with men in all spheres of social life. This issue is considered by the United Nations as a priority and one of the most important problems of our time (the UN General Assembly Special Session in June 2000, the UN Millennium Assembly and the three-day Millennium Summit in September 2000).

The UN decisions were clear with the Ukrainian delegation: Ukraine, as a member of the UN, took part in cooperation with representatives of all international documents on human rights and

opportunities. That is why in 2005 the government adopted the Law of Ukraine «On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men».

There are the following levels of legal support for gender equality:

1) the constitutional level;

2) the legislative level.

At the constitutional level, gender equality has a leading role in the following provisions:

Constitution of Ukraine:

1) General constitutional principles. In particular, according to Article 3 of the Constitution of Ukraine, a person, his life and health, honour and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value;

2) Guarantees of legal equality. According to Article 21 of the Constitution of Ukraine, all people are free and equal in dignity and rights. Rights and freedoms are inalienable and inviolable. At the same time, according to Article 24 of this Constitution, equality of rights of women and men is ensured by providing them with equal opportunities;

3) Equality in family rights. Article 51 of the Constitution of Ukraine stipulates that marriage is based on the free consent of a woman and a man. Each spouse has equal rights and responsibilities in marriage and family.

The presence of women and men in politics, education and economics opens up new opportunities for development.

At the legislative level, state policy in Ukraine to ensure equal rights and opportunities for women and men is aimed at promoting gender equality, gender discrimination, ensuring equal participation of women and men in socially important decisions, education and promoting a culture of gender equality among the population of Ukraine.

The legislative level provides for the following aspects of gender equality:

1) In the sphere of realization of political rights. According to the current Electoral Code of Ukraine, political parties and electoral blocs shall ensure the representation of women and men in the relevant electoral lists when nominating candidates for People's Deputies of Ukraine;

2) In the sphere of access to public authority. In this area, discrimination on the grounds of sex during recruitment to the civil service in local self-government bodies is prohibited;

3) in the sphere of economic and social rights. In this area, employers are prohibited, with certain exceptions, from offering jobs only to women or only to men in job advertisements.

Citizens and officials are subject to civil, administrative and criminal liability for violating the legislation on ensuring equal rights and opportunities for women and men.

According to the US National Centre for Women's Affairs and Policing, women accounted for only 5% of citizens' complaints of abuse of power and 2% of proven abuse of power (accounting for 13% of such staff).

Restricting women's access to labour markets is costly to the global economy. According to some estimates, the East Asian region and the Asia-Pacific region lose between $ 42 billion and $ 47 billion annually due to women's limited access to employment opportunities.

Gender equality is one of the conditions for ensuring fair social development. Legal community plays an important role in eliminating specific manifestation injustices that may be caused by socio-economic, political, cultural or other factors. It can provide a compromise in security implementation of relevant social changes.

It can provide a compromise in security implementation of relevant social changes. Even the most progressive legislation is not able to guarantee such changes in society if its legal community does not demonstrate understanding the value of gender equality and is not aware of problems with its provision and their possible consequences.

It is with lawyers that the creation of the protected begins the right space in which to find the expression of the idea and diverse interests of different social groups. They can act as a powerful tool for social change when they activities aimed at overcoming discrimination and ensuring gender equality.

Gender efficiency means equal access of women and men to socially valuable goods, opportunities, resources, and rewards.

Семенишин М.М.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Питання національної безпеки є надзвичайно важливим в сучасному світі. Адже, від рівня національної безпеки залежить саме існування та розвиток людини, суспільства, держави. Процеси глобалізації, посилення єдності світу з одночасним поглибленням його національної різноманітності, революція у військовій сфері призвели до зміни загроз і небезпек для людства, окремих націй і держав, що вимагає нових підходів до глобальної, міжнародної, зокрема й національної безпеки.

Існування України як суверенної та незалежної держави, її прогресивний розвиток, самозбереження й безпека неможливі без розроблення і впровадження цілеспрямованої системи політики захисту національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз. Усе це зумовлює необхідність з'ясування сутності поняття національна безпека, що в подальшому сприятиме виокремленню певних проблем, які існують у сфері національної безпеки і оборони України.

Перш за все, слід звернути увагу на те, що поняття «національна безпека» є комплексним, багатоаспектним та системним явищем. Тому, під час вивчення національної безпеки використовують чимало категорій, зокрема такі: безпека, національна безпека, національні інтереси, об'єкти національної безпеки, суб'єкти національної безпеки, чинники забезпечення безпеки, загрози, небезпека, система забезпечення національної безпеки, принципи національної безпеки, функції національної безпеки тощо.

Поняття безпека в найбільш широкому розумінні слід розглядати як стан, коли нікому ніщо й ніхто не загрожує, водночас це й діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, запобігання, послаблення, усунення і відвернення загрози, здатної втратити їх, знищити матеріальні та духовні цінності, перешкодити їх прогресивному розвитку. Наявність безпеки є необхідною умовою та одним із основних мотивів життєздатності людини, суспільства, держави і світового співтовариства.

З виникненням національних держав, перетворенням їх на основний суб'єкт міжнародних відносин, безпека набула характеру національної безпеки. Англійський філософ і політичний мислитель Томас Гоббс (1558 −1679 рр.) свого часу сказав: національна

безпека − не просто центр державницької діяльності, вона − головний сенс існування держави. Без неї, вважав Гоббс, узагалі неможлива будь-яка держава [1].

Українські науковці досліджуючи поняття «національна безпека» в першу чергу звертають увагу на те, що дати повне та єдине визначення даного поняття є практично нездійсненним завданням. Так, В.А. Ліпкан у монографії «Теоретичні основи та елементи національної безпеки України», робить висновок, що національна безпека як динамічний процес являє собою складний процес, в якому виникнення, зміна і знищення безпеки перебувають у діалектичній взаємозалежності: «Через це будь-які намагання дати визначення поняттю «національна безпека» хибуватимуть на неповноту" [2, с.46].

Така позиція була визнана дискусійною Г.В. Новицьким, який дійшов висновку що «Проблема не в тому, що національна безпека є динамічним процесом. Проблема в тому, що національна безпека може досліджуватися з позицій досить широкого спектра гуманітарних і технічних наук. Кожна з цих наук досліджуючи конкретну складову національної безпеки, може сформулювати власне визначення поняття «національна безпека» і, відповідно, оперувати ним. Намагання ж сформулювати згадане визначення в настільки загальному вигляді, щоб задовольнити всі можливі в сучасній науці підходи, є, з одного боку безперспективними, а з іншого - абсолютно не потрібними оскільки повне визначення не можна застосувати в конкретних галузях, сферах науки» [3, с.48].

Досліджуючи поняття «національна безпека» В.О. Глазов виокремлює три основні теоретичні підходи в розумінні сутності національної безпеки.

У межах першого підходу, представниками якого є А. Волферс, Д. Гадді, Г. Даєм, Дж. Джонсон, Д. Кауфман, Р. Коен, М. Міхалка та ін., увага акцентується на захисті цінностей суспільства. Серед базових цінностей виокремлюють політичну незалежність, економічний добробут, розвиток, справедливість тощо.

Інший напрям наукових розробок полягає в дослідженні національної безпеки у контексті захисту національних інтересів. Представниками цього напряму є ряд українських, російських та західних науковців: А. Бетлер, В. Богданович, О. Бодрук, С. Браун, О. Данільян, О. Дзьобань, М. Каплан, Г. Моргентау, М. Панов, С. Хоффман та ін.

На сьогодні існує також третій напрямок у дослідженні феномена національної безпеки. Його представники наголошують на взаємозв'язку національних цінностей та інтересів, необхідності врахування їх взаємообумовленості у дослідженні проблем національної безпеки. Серед учених, котрі поділяють цю точку зору, можна назвати А. Величка, І. Волощука, В. Горбуліна, Б. Демидова, А. Качинського, В. Ліпкана, Г. Ситника та ін. [4, с. 43-44].

У широкому розумінні національна безпека України – це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави. Національну безпеку України можна визначити як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку українського народу загалом та кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей і законних інтересів, джерел духовного та матеріального розвитку від можливих реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз [5, с. 25].

На нашу думку, поняття «національна безпека» не може бути в повній мірі досліджене, якщо ми не будемо враховувати взаємозв'язок національних цінностей та інтересів, їх взаємообумовленість у дослідженні проблем національної безпеки. Адже ці дві складові відображають основні особливості досліджуваного феномену. Тобто, третій напрямок досліджень видається найбільш об'єктивним та перспективним.

Визначення поняття «національна безпека» міститься у нормативно-правових актах.

Аналізуючи сутність і зміст «національної безпеки», а також розглянувши її визначення, що міститься у Законі України «Про основи національної безпеки України» (не чинний), Антонов В.О. зазначає, що національну безпеку України необхідно розглядати у широкому сенсі — як загальнонаціональну безпеку, що являє собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якого забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам Української держави [6, с. 33].

На думку Ященка В.А. визначення поняття «національної безпеки України» відповідно до статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» як «захищеності… від реальних та потенційних загроз», потребує уточнення. У зв'язку з цим, пропонує наступне формулювання визначення феномену національної

безпеки − це «надійне, стабільне функціонування суспільства та держави і нарощування їх потенціалу як умови їх існування і захищеності від реальних та потенційних загроз». Вважаємо, таке визначення орієнтує на зміцнення та подальший розвиток безпекового та оборонного секторів держави [7, с. 45-48].

Таким чином, на сьогоднішній день серед вітчизнаних дослідників переважає підхід за якого національна безпека визначається як ступінь (міра, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави. Поняття «національна безпека» має розглядатися не тільки у контексті захисту інтересів держави, але й у контексті захисту інтересів особи (громадянина) та суспільства.

1. Безпека держави – гарант стабільності, URL: https://history-teacher.com/ukrainian_studies/28-bezpeka-derzhavi-garant-stablnost.html (дата звернення: 23.04.2021)

2. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України / В.А. Ліпкан. – К.: «Текст», 2003. – 600 с.

3. Новицький Г.В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України / Г.В. Новицький. – К.: Інтертехнологія, 2008. – 496 с.

4. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники / О. В. Глазов // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Політологія. - 2011. - Т. 155, Вип. 143. - С. 42-46

5. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці / О. С. Власюк. – К. : НІСД, 2016. – 528 с.

6. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

7. Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи: збірник матеріалів круглого столу (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Націо-нальний університет оборони України імені Івана Черняховського; Національна академія правових наук України, Науково-дослідного інституту інформатики і права / Упоряд.: М.М. Прохоренко, П.П. Богуцький ; за заг. ред. М.М. Прохоренка. – К.: – ФОП Ямчинський О.В. , 2019. – 168 с.

Стеценко Є.О.

ПОРІВНЯННИЙ АНАЛІЗ ІСТИТУТУ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРОБАЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КАНАДИ ТА УКРАЇНИ

Важливою умовою наближення кримінальної юстиції України до міжнародно-правових стандартів є створення ювенальної пробації, яка б здійснювала підготовку досудової доповіді, що містить соціально-психологічну характеристику неповнолітнього правопорушника, здійснювала належний патронаж щодо осіб, які перебувають у спеціальних виховних установах, і відповідно сприяла соціальній адаптації дітей. Питання формування служби у сфері пробації як напряму ювенальної юстиції в Україні протягом кількох років все частіше обговорюється серед законодавців. До останнього часу всі організації, які працювали з неповнолітніми правопорушниками, мали суто формальний підхід, тому що жодна структура детально не досліджувала важливі криміногенні фактори вчинення неповнолітніми злочинів, які б допомогли в роботі з ресоціалізацією малолітніх правопорушників.

На думку Романова М. В. найбільшою особливістю виховних колоній повинна вважатися їхня виховна спрямованість. Акцентування діяльності з виконання покарань щодо неповнолітніх саме на виховній складовій є основним завданням посадових та службових осіб кримінально-виконавчої служби [1, с. 3].

Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, схвалена Указом Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011 вказує, що одним із першочергових заходів у розширенні меж кримінальної юстиції є створення служби пробації для неповнолітніх, метою якої є побудова повноцінної системи ювенальної пробації, спроможної забезпечити законність, обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та подальшою соціальною підтримкою [2]. Слід зазначити, що ще до прийняття нормативних актів у цій сфері Державна пенітенціарна служба України здійснила вагомий крок у напрямку розвитку ювенальної пробації, котрий був пов'язаний з дослідженням досвіду застосування соціально-виховних заходів щодо малолітніх правопорушників в іноземних державах. Наслідком співпраці Міністерства юстиції та Уряду Канади став проєкт «Реформу-

вання кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні», котрий був розрахований на 5 років, а основою такого документу є практика Канади у сфері реадаптації неповнолітніх правопорушників. На підставі цього проекту канадські експерти повинні були допомогти створити в Україні систему пробації для дітей-правопорушників, щоб відповідала всім міжнародним стандартам.

Відповідно до Закону Канади «Про ювенальну юстицію» від 2003 року система кримінальної юстиції має на меті: реабілітацію та реінтеграцію неповнолітнього у суспільство, співрозмірну відповідальність, яка узгоджується з недостатньою зрілістю неповнолітніх; посилені процедурні заходи захисту, що забезпечують справедливий розгляд справи та захист прав дітей, своєчасність втручання осіб, які відповідальні за застосування цього закону. Окремим органом у сфері ювенальної юстиції Канади є служба пробації неповнолітніх, однією з функцій якої є підготовка об'єктивної інформації про неповнолітнього обвинуваченого, що включає в себе: відносини з сім'єю, реакцію на батьківський нагляд, житлові умови, охорона здоров'я, питання освіти та працевлаштування, психічне та фізичне здоров'я, зловживання алкоголем та наркотиками, стосунки з однолітками, позитивні якості неповнолітнього, суїцидальні думки (спроби самогубства), раніше перебування в місцях позбавлення волі.

Інспектор ювенальної пробації протягом всього часу підтримує відносини з неповнолітнім, а також тісні контакти з установами виконання покарань, що здійснюють роботу з неповнолітнім; підтримує контакти з батьками неповнолітнього; контролює виконання судової постанови та в разі потреби подає до ювенального суду клопотання про перегляд судової постанови, а також розробляє план роботи з піднаглядним, що направляється у відповідну виправну установу для розробки реабілітаційних програм неповнолітнього в місці відбування покарання [3, с. 3].

В рамках українсько-канадського проєкту було створено пілотні центри з пробації неповнолітніх у містах Івано-Франківську та Мелітополі, після презентації яких заступник Міністра юстиції Наталія Севостьянова констатувала, що за 5 років кількість неповнолітніх, засуджених за кримінальні правопорушення, скоротилася на 52% [4]. Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття у 2015 році Закону України «Про пробацію», який закріпив поняття та види пробації, її завдання та підстави застосування, а також встановив у ст. 12, що пробація щодо не-

повнолітніх здійснюється з урахуванням вікових і психологічних особливостей неповнолітніх [5].

Згідно з Типовим положенням про сектор ювенальної пробації, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України 18.08.2017, функції пробації щодо неповнолітніх у нашій державі виконує сектор ювенальної пробації, який є уповноваженим органом з питань пробації, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, який підпорядковується безпосередньо Державній установі «Центр пробації». До основних функцій Сектору належать: 1) підготовка досудових доповідей щодо неповнолітніх; 2) виконання кримінальних покарань щодо неповнолітніх не пов'язаних із позбавленням волі; 3) здійснення нагляду за неповнолітніми особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням; 4) проведення соціально-виховної роботи із неповнолітніми засудженими, до яких застосовано пробацію тощо [6].

На підставі цього Положення було відкрито 14 центрів ювенальної пробації, основною ідеєю яких є надання послуг комплексної допомоги відповідно до потреб неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом, зокрема, виявлення проблемних питань у всіх сферах життя та вжиття відповідних заходів у рамках індивідуальної соціально-виховної роботи. Слід зауважити, що рівень рецидивної злочинності серед підоблікових секторів ювенальної пробації становить 1,13% під час перебування на обліку.

Таким чином, результати проєктів з пробації неповнолітніх із застосуванням досвіду фахівців з Канади підтверджують ефективність такого інституту у вирішенні проблем підліткової злочинності та її профілактики в Україні. Отже, інститут ювенальної пробації як новий інструмент у механізмі запобігання злочинності серед неповнолітніх є цілком виправданим.

1. Романов М. В. Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими неповнолітніми. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10016/1/Romanov.pdf

2. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, схвалена Указом Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/597/2011#Text

3. Лутес Р. Канадская система ювенальной юстиции. Вопросы ювенальной юстиции. 2006. № 4 (9). С. 3.

4. Севостьянова Н. Пілотні проєкти з пробації неповнолітніх продемонстрували високу ефективність. URL: https://minjust.gov.ua/news/ ministry/pilotni-proekti-z-probatsii-nepovnolitnih-prodemonstruvalivisoku-efektivnist---nataliya-sevostyanova-21738

5. Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII «Про пробацію». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text

6. Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної : Наказ Міністерства юстиції України 18.08.2017 № 2649/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1030-17#Text

Turkiv I.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL RESPONSIBILITY OF LOCAL GOVERNMENTS

Constitutional and legal responsibility is a type of not only legal, but also social and legal responsibility, which is determined by constitutional and legal norms, and is a regulator of proper performance by subjects of state and political relations of their responsibilities, which they received in connection with their acquisition of a special constitutional status and the exercise of political power, as well as establishes negative consequences in the form of constitutional and legal sanctions in the event that they commit a constitutional tort.

One of the subjects of state-power relations, which is subject to constitutional and legal responsibility, is the system of local self-government bodies. It is also worth noting that this system currently needs to be reformed in general and the constitutional and legal responsibility improved.

These entities, in essence, combine the features of the institution of the state (in the part of the powers delegated to them by the executive) and the institution of civil society (in that part of the self-governing powers).

In order to determine the features of constitutional and legal responsibility, it is necessary to refer to the Constitution of Ukraine [1] and the Law of Ukraine on Local Self-Government «[2].

Analysing the Constitution of Ukraine, we can identify the following groups of norms that determine the status of local self-government in Ukraine and the principles of constitutional and legal responsibility of its bodies, in particular [3, p.32]:

1) norms that are fundamental - those that determine the general principles of the legal status of local governments and the principles

of their responsibility (Article 7 of the Constitution of Ukraine, according to which Ukraine recognizes and guarantees local self-government [1; 4, p. 84]. Also in accordance with Article 5 of the Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine», the system of local self-government includes: territorial community, village, town, city council, village, town, city mayor, executive bodies of village, settlement, city council, district and regional councils representing the common interests of territorial communities of villages, settlements, cities, bodies of self-organization of the population. In addition, in cities with district division by decision of the territorial community of the city or city council may be formed district councils in the city, elect the chairman of the council, who is also the chairman of its executive committee [2; 3, p. 33]).

From the above, we can conclude that there are collegial and individual entities in the structure of local self-government, which makes it possible to distinguish between positive and negative constitutional liability as individual subjects of local self-government (chairmen), as well as positive and negative constitutional legal responsibility of collegial subjects (local councils, their commissions) [3, p. 33].

It is important that the constitutional and legal responsibility of individual and collegial local governments can also be closely intertwined. An example of this is Part 1 of Art. 141 of the Constitution of Ukraine, according to which the termination of the powers of the village, settlement, city, district, regional council has the consequence of the termination of the powers of the deputies of the relevant council [1]. That is, in the case of termination of the powers of those entities that are collegial, the powers of those entities that are sole proprietors are terminated.

2) norms that directly determine the constitutional and legal responsibility of collegial bodies of local self-government. This group includes the provisions of Part 14 of Article 47 of the Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine» on the responsibility of standing committees of local councils (standing committees are accountable to the council and responsible to it); Part 4 of Article 48 of the same Law on the responsibility of temporary control commissions of local councils (powers of the temporary control commission of the council are terminated from the moment the council makes a final decision on the results of this commission, as well as in case of termination of powers of the council) [2; 3, p. 34; 5, p. 28];

3) norms that directly determine the constitutional and legal responsibility of individual bodies of local self-government. These include the following rules: Part 5 of Art. 49 of the Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine» on the responsibility of deputies of local councils (in particular, if a deputy misses more than half of the plenary sessions of the council or meetings of the standing committee, to voters with a proposal to recall such a deputy in the manner prescribed by law); Part 5 of Art. 50 of the same Law (powers of the secretary of village, settlement, city council can be terminated ahead of schedule by the decision of the corresponding council); Part 3 and Part 4 of Art. 56 of the same Law, which defines the responsibilities of deputy chairmen of local councils (in particular, the powers of the deputy chairman of the district in the city, district council, first deputy, deputy chairman of the regional council may be terminated without termination of powers of the deputy of the relevant council secret ballot.

The issue of early termination of their powers may be submitted to the relevant council at the request of at least one third of the deputies from the general membership of the council or the chairman of the council.

The powers of the deputy chairman of the district in the city, district council, first deputy, deputy chairman of the regional council may also be terminated without termination of the powers of the deputy of the relevant council in the case of:

1) appeal with a personal application to the relevant council on the resignation of the deputy (first deputy) chairman of the council;

2) violation by him of the requirements for limiting the compatibility of his activity with other work (activity) established by law [2; 3, p. 35].

It should be noted that in Part 4 and Part 5 of Art. 55 of the Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine» defines the constitutional and legal responsibility of the chairman of the district, regional, district council in the city - in particular, in his activities the chairman is accountable to the council and may be dismissed by the council as two-thirds of the deputies of the general membership of the council by secret ballot. The issue of dismissal of the chairman of the council may be submitted to the council at the request of at least one third of the deputies from the general membership of the council.

The powers of the chairman of the district, regional, district council in the city are also considered prematurely terminated without termination of the powers of the deputy of the council in the case of:

1) appeal with a personal application to the relevant council on the resignation of the chairman of the council;

2) violation by him of the requirements for limiting the compatibility of his activity with other work (activity) established by law [2; 3, p. 36 - 37; 6, p. 134].

It can be concluded that analysing the constitutional and legal responsibility of local governments in Ukraine, we can identify the following inherent features:

1) first, the regulation of the constitutional and legal responsibility of local self-government bodies in Ukraine is carried out with the help of the Basic Law and the Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine";

2) the constitutional and legal responsibility of local self-government bodies is a merger of two components that are closely related - the responsibility of collegial and individual subjects of local self-government;

3) the constitutional and legal responsibility of local self-government bodies includes 3 groups of norms of constitutional and municipal law, in particular, in norms that are fundamental; norms that determine the constitutional and legal responsibility of collegial bodies of local self-government; as well as in the norms that determine the constitutional and legal responsibility of individual local governments.

4) it should also be noted that the current state of constitutional and legal responsibility of local governments requires its improvement.

1. Конституція України від 28.06.1996 року з наступними змінами і доповненнями: URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80.

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text.

3. Книш В. В. Законодавче закріплення та основні проблеми правового регулювання інституту конституційно-правової відповідальності органів місцевого самоврядування в Україні (на основі аналізу норм конституційного та муніципального права) // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Івано-Франківськ: Юридичний ін-т Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника. 2012. Випуск XXX. С. 32 – 39.

4. Бориславська О. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика реалізації конституційно-правових засад: монографія. Львів: ПАІС,2005. 200 с.

5. Данількевич М. Статут територіальної громади міста – нове явище у праві України / М. Данількевич, Ю. Величко // Право України. 2002. № 4. С. 27–29.

6. Куйбіда В. С. Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні. Львів: Літопис, 2001. 375 с.

Urbanskyi I.

INTERNATIONAL LEGAL MEANS OF PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE POPULATION IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORY OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA

At this stage of society's development, its main problem, more and more, is the issue of discrimination against humanity on such grounds as skin colour, gender, language, religion, national or social origin, and so on. We all know that today man is recognized as the greatest social value. This is stated in Article 3 of the Constitution of Ukraine, as well as enshrined in other international legal acts.

The question of the means of protection of the rights of people who suffer from discrimination on certain grounds and how and who performs the protective function of these rights becomes relevant. That is why this publication is devoted to the coverage of the problem concerning the temporarily annexed territory of the Autonomous Republic of Crimea and its indigenous population - the Crimean Tatars.

First of all, I pay attention to the difference between the concepts of «occupation» and «annexation». Legally, the occupation does not change the ownership of the territory, which in turn carries the annexation. That is, annexation is the forcible annexation by a state of all or part of the territory of another state unilaterally. Under international law, annexation is one of the types of aggression and causes international legal responsibility. Occupation, in turn, is the occupation by the armed forces of one state of part or all of the territory of another state without obtaining sovereign rights to it.

In early 2014, the Russian Federation annexed part of the Ukrainian territory of the Autonomous Republic of Crimea and included it in its membership, as if on the basis of a referendum on the status of Crimea, which took place on March 16, 2014. After that, harassment of Ukrainians living in Crimea and Crimean Tatars began on the grounds of discrimination.

As a result of the seizure, Crimean Tatars became the object of terror and physical violence, it was stated in the address of the Crimean representatives to the UN Secretary General. The violation

of the rights of Crimean Tatars was mentioned in his speech by the Minister of Foreign Affairs of Turkey, who stated that Russia had not fulfilled any promise to improve their situation.

We believe that this issue is fundamental today, as there is a clear violation of legitimate human rights and interests, and these rights to resist oppression must be protected first and foremost at the national and international levels. The main element in ensuring the proper protection of the rights of national minorities in Ukraine is the state system of guaranteeing their freedoms under international law.

The development of international human rights standards, increasing the role of international mechanisms in their provision indicate the formation at the present stage of the human right to international protection.

In our opinion, an important means of protecting legal human rights and interests is also enshrining them in regulations. The documents of the UN and the Council of Europe contain agreed policy criteria for national minorities, which determine the international legal standards for their protection. According to this, in their structure there are two groups of rights, general and special.

The first group includes:

1) the right to identity and protection from threats;

2) the right to self-respect, development and identification of their characteristics;

3) the right to a homeland as an integral part of one's ethnic identity and development;

4) the right to protection from genocide and exile;

5) the right to non-discrimination;

6) the right to equality before the law.

The second group includes the following rights:

1) the right to use their language;

2) the right to education;

3) the right to unite in their own organizations;

4) the right to information;

5) the right to freely profess one's religion or beliefs and to establish religious organizations; 6) the right to use national symbols, etc.

However, in order for these rights and interests to be fully protected, a system of bodies is needed that will monitor compliance with international law. Accordingly, these bodies are international human rights organizations, which include the European Court of Human Rights, the UN General Assembly, the Council of Europe, and so on.

The main tasks of these organizations are:

1) to protect human rights, pluralistic democracy and the rule of law;

2) to promote awareness and appreciation of European cultural identity and the diversity of European cultures;

3) find solutions to problems that exist in society (national minorities, xenophobia, intolerance, environmental protection, cloning, AIDS, drugs, organized crime, etc.);

4) to help promote the stability of democracy in Europe by supporting political, legislative and constitutional reforms.

The European system of human rights protection is the most extensive and effective. The system operates within the framework of the Council of Europe, of which Ukraine has been a member since 1995. The European human rights mechanism is based on a number of treaties such as the Universal Declaration of Human Rights, approved and proclaimed by the UN General Assembly on December 10, 1948, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, approved by the UN on December 16, 1966, and the International Covenant on Civil Rights, and political rights, which, like the previous one, was approved by the UN General Assembly on December 16, 1966, but the main one is the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950. In addition, the Council of Europe developed the European Social Charter, European Convention on the Rights of Minorities and others.

Intergovernmental human rights organizations differ in that they do have an impact on governments; their decisions are binding, and in any case, their opinion cannot be ignored; they force the international community to pay attention to human rights violations.

In case of non-compliance or violation of international law, these organizations apply legal liability to the violator. An example of such responsibility was former Yugoslav President Slobodan Milosevic for committing war crimes in Kosovo in 1999. He was also prosecuted for ten crimes against humanity: political, national and religious persecution, murder, torture, inhumane acts, illegal imprisonment, etc.

Summing up, I believe that Ukraine's international cooperation, making new and effective changes to current legislation, as well as improving the international human rights system will help ensure the realization of the rights of national minorities in various parts of the country, including the Autonomous Republic of Crimea discrimination by other states.

1. *Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text*
2. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text*
3. *Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text*
4. *Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text*
5. *Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5099/1/%D0%9C%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82.pdf*
6. *Міжнародна система захисту прав людини. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-1B8-1.pdf*

Федорончук А.В.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН НА ПЕРІОД ДІЇ КАРАНТИНУ В УКРАЇНІ

Правовий статус людини та громадянина можна охарактеризувати як систему прав та обов'язків, що законодавчо закріплюються державою в конституціях та інших нормативно-правових актах [1]. Внаслідок запровадження карантину в Україні та здійснення низки протиепідемічних заходів правовий статус людини зазнав суттєвих змін.

Відповідно до п. 1 постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» № 211 від 11 березня 2020 р. на усій території України установлено карантин з 12 березня 2020 р. [2].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації» від 25.03.2020 № 338-р установлено для єдиної державної системи цивільного захисту на всій території України режим надзвичайної ситуації [3].

В подальшому Кабінетом Міністрів України приймались рішення щодо продовження карантину та режиму надзвичайної ситуації.

Згідно з п. 1 постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепіде-

мічних заходів» № 392 від 20 травня 2020 р. з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі — COVID-19), установлено з 22 травня 2020 р. до 22 червня 2020 р. карантин [4].

Даною постановою в Україні було запроваджено адаптивну модель карантину. Вона передбачає запровадження рівнів епідеміологічної безпеки: «зелений», «жовтий», «помаранчевий» та «червоний». Окрім того, зазначено, що у регіонах, в яких встановлено карантин, застосовуються протиепідемічні заходи, що визначаються цією постановою, а також, органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх компетенції можуть бути встановлені додаткові заходи відповідно до рівня захворюваності.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 09 грудня 2020 р. № 1236 з 8 січня до 24 січня 2021 року включно в Україні були запроваджені посиленні карантинні обмеження (локдаун) [5].

Станом на сьогоднішній день, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» № 405 від 21.04.2021 р. режим надзвичайної ситуації та карантин продовжено до 30 червня 2021 року [6].

Згідно з ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 № 1645-III у рішенні про встановлення карантину зазначаються обставини, що призвели до цього, визначаються межі території карантину, затверджуються необхідні профілактичні, протиепідемічні та інші заходи, їх виконавці та терміни проведення, встановлюються тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб та додаткові обов'язки, що покладаються на них, підстави та порядок обов'язкової самоізоляції, перебування особи в обсерваторі (обсервації), госпіталізації до тимчасових закладів охорони здоров'я (спеціалізованих шпиталів) [7].

Протягом усього періоду дії карантину на території нашої держави були запроваджені різноманітні протиепідемічні заходи, які в тій чи іншій мірі обмежували права громадян. Якщо пев-

ні обмеження не викликали запитань, інші обмеження навпаки спровокували в суспільстві жваву дискусію щодо їх законності та відповідності тим обставинам, які склалися на час запровадження заходів.

З однієї сторони, обмеження прав фізичних і юридичних осіб під час карантину є одним із інструментів у боротьбі з поширенням COVID-19. Їх запровадження потребує виняткового обґрунтування, оскільки людина, її життя, здоров'я й безпека, відповідно до чинної Конституції України, є найвищою соціальною цінністю [8]. Згідно з рекомендаціями ООН «Human rights at the time of COVID-19 — a Guidance Note», такі обмеження мають бути пропорційними, необхідними та недискримінаційними [9].

З іншої сторони, не вдаючись до будь-яких виправдань, органам державної влади надзвичайно складно створити систему протидії поширенню COVID-19 за якої були б ефективними протиепідемічні заходи та водночас зведені до мінімуму обмеження прав фізичних осіб, які і є носіями цієї хвороби.

Аналізуючи профілактичні, протиепідемічні та інші заходи, які були запроваджені протягом 2020 року вищезазначеними постановами уряду, можна відмітити, що у цей період під час їх застосування були обмежені особисті, політичні, економічні, соціальні, культурні та інші права громадян.

Кожен має право на повагу до його гідності (ст. 28 Конституції України). Це стосується обов'язкового носіння усіма масок.

Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції України). Винятки з цього правила містить сама Конституція. Це стосується примусової обсервації громадян на 14 діб.

Кожному гарантується свобода пересування (ст. 33 Конституції України). Винятки можуть бути встановлені лише законом, а не підзаконними актами. Це стосується заборони пересуватися, зокрема громадським транспортом.

Право громадян на мирні зібрання (ст. 39 Конституції України). Воно може бути обмежене лише судом на основі закону. У нас було заборонено постановою уряду.

Заборона виходити з дому особам віком понад 60 років - це порушення принципу рівності конституційних прав громадян, зокрема за іншою - віковою ознакою (ст. 24 Конституції України). Також, це порушення права на свободу пересування – ст. 33 Конституції України.

Аналізуючи профілактичні, протиепідемічні та інші заходи, які були запроваджені протягом 2021 року вищезазначеними постановами уряду, можна пригадати про покладення обов'язку носити маски на вулиці – в регіонах, які потрапили до «червоної зони» за темпами поширення коронавірусу. За невиконання цього обов'язку встановлено адміністративну відповідальність. Дана вимога свого часу викликала критику серед пересічних українців, медичних експертів та юристів. Вони закликали уряд зосередитися на більш дієвих кроках – проведення масової вакцинації [10].

На даний час досить часто можна почути думку, що обмеження прав громадян мали бути здійснені в межах Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», адже надзвичайний стан може бути введений у тяжких надзвичайних ситуаціях техногенного та природного характеру, зокрема через пандемію— у ситуаціях, що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення (п. 1 ч. 2 ст. 4) [11]. За такого підходу, допустиме тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

11 березня, коли Кабмін прийняв постанову № 211, в Україні фіксували лише поодинокі випадки зараження на COVID-19, і тому тоді введення надзвичайного стану навряд було виправданим. Сьогодні через погіршення ситуації питання введення надзвичайного стану вбачається більш виправданим.

Проте, якщо подивитися з іншої сторони, проблема не в тому, як з точки зору юридичної техніки виписаний нормативно-правовий акт, а в тому, щоб реалізувати його положення можна було без порушення прав людини. Тобто, не допускаючи перетворення обмеження прав людини на їх порушення.

Отже, підсумовуючи вищезазначене можна зробити висновок, що задля збереження життя й здоров'я наших громадян, карантинні заходи мають право на існування, але за умови їх виправданості та адекватності. Важливо дотримуватися балансу між правом однієї людини та правом всієї нації на здорове існування та безпечне середовище. При цьому органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні приймати якісні нормативно-правові акти для розв'язання даної проблеми, а запроваджені ними протиепідемічні заходи повинні бути співрозмірними із забезпеченням стабільного правового становища людини.

1. *Н.В. Ортинська Правовий статус людини: до проблем теоретичного розуміння, URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pib_2016_3_7.pdf (дата звернення: 27.04.2021)*
2. *Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211, URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19 (дата звернення: 27.04.2021)*
3. *Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2020 № 338-р, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/338-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 27.04.2021)*
4. *Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2020 р. № 392, URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantinu-z-metoyu-zapobigannya-poshirennyu-na-teritoriyi-ukrayini-gostroyi-respiratornoyi-hvorobi-covid-19-sprichinenoyi-koronavirusom-sars-cov-i200520-392 (дата звернення: 27.04.2021)*
5. *Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 р. № 1236, URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantinu-ta-zaprovadzhennya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220 (дата звернення: 27.04.2021)*
6. *Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 р. № 405, URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-deyakih-aktiv-a405 (дата звернення: 27.04.2021)*
7. *Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text (дата звернення: 27.04.2021)*
8. *Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 27.04.2021)*
9. *Обмеження прав під час карантину: що «каже» законодавство?, URL: https://uplan.org.ua/analytics/obmezhennia-prav-pid-chas-karantynu-shcho-kazhe-zakonodavstvo/ (дата звернення: 27.04.2021)*
10. *«Маска на вулиці»: чи допоможе нове правило побороти коронавірус? URL: https://www.radiosvoboda.org/a/maska-na-vulytsi-chy-dopomozhe-nove-pravylo-poboroty-koronavirus/31168066.html (дата звернення: 27.04.2021)*

11. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text (дата звернення: 27.04.2021)

Цахнів В.М.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

На сьогоднішній день в науці конституційного права України відсутнє єдине розуміння конституційно-правової відповідальності. Серед вчених досі триває дискусія щодо сутності правової природи конституційно-правової відповідальності та її ідентифікаційних ознак.

Конституційно-правова відповідальність може розглядатися в чотирьох аспектах:

Конституційно-правова відповідальність як сукупність теорій, поглядів, концепцій, ідей та положень, що відбиває особливості конституційно-правової відповідальності як категорії юридичного вчення.

Конституційно-правова відповідальність як інститут конституційного права – це сукупність правових норм, що закріплюють правовідносини в сфері конституційно-правової відповідальності.

Конституційно-правова відповідальність як логічно систематизована сукупність правових норм, закріплених в нормативно-правових актах, які регулюють правовідносини в сфері конституційно-правової відповідальності, визначають причини її настання, суб'єктів, об'єктів та механізм її реалізації, як складової ланки юридичної відповідальності в державі.

Конституційно-правова відповідальність як навчальна дисципліна – це упорядкований науковий матеріал та весь об'єм чинних норм права, які стосуються закономірностей виникнення та сучасних особливостей конституційно-правової відповідальності та викладені в доступній формі для підготовки кваліфікованих кадрів у вищих навчальних закладах.

Варто звернути увагу на те, що окремі науковці не розмежовують поняття «конституційна відповідальність» і «конституційно-правова відповідальність». Так, О.В. Марцеляк використовує як термін «конституційна відповідальність», так і термін «конституційно-правова відповідальність» [1, с. 52]. О.В. Обводов-

ський і С.А. Солдатов вважають, що більш вірним є назва «конституційно-правова відповідальність», оскільки «конституційна відповідальність - це відповідальність, яка передбачена нормами Конституції України і може настати при порушенні конституційних обов'язків. Що ж стосується конституційно-правової відповідальності, то вона передбачена нормами конституційного права і може бути застосована за порушення обов'язків, закріплених нормами конституційного права. А так як конституційне право в даний час включає в себе норми права, не тільки закріплені в Конституції, а й тих, що містяться в багатьох інших джерелах конституційного права, то, природно, поняття конституційно-правової відповідальності значно ширше поняття конституційної відповідальності [2, с. 69]. Аналогічну думку висловлює П.Б. Пилипишин, вона стверджує, що конституційно-правова відповідальність є більш широким поняттям, ніж конституційна відповідальність [3, с. 34].

Окрім цього, в наукових колах існує думка, що поняття «конституційно-правова відповідальність» і «конституційна відповідальність» є синонімами і позначають самостійний вид юридичної відповідальності, передбачений нормами конституційного права. Однак, на нашу думку, таке ототожнення не є вірним.

На основі даних положень можна стверджувати, що конституційна і конституційно-правова відповідальність не збігаються за джерелами правового регулювання: підстави конституційної відповідальності встановлюються Основним Законом, конституційно-правової - не тільки Конституцією, а й іншими конституційно-правовими актами. Таким чином, для позначення самостійного виду юридичної відповідальності, яка відповідає провідній галузі права, на нашу думку, підходить саме термін «конституційно-правова відповідальність», оскільки саме він повною мірою відображає сферу застосування і демократичну сутність даного інституту, який є гарантією свободи особистості, захищеності суспільства від державних зловживань.

До найбільш характерних ознак (рис) конституційно-правової відповідальності можна віднести наступні:

1. Моментом виникнення конституційно-правової відповідальності є юридичний факт отримання спеціального статусу суб'єкта конституційних відносин. Отримання конституційного статусу вимагає від суб'єкта реалізації функцій, виконання пев-

них обов'язків, при порушенні яких стає можливим застосування санкцій конституційно-правової відповідальності.

2. Конституційно-правова відповідальність має яскраво виражений політичний характер. Вона реалізується в політичній сфері (що характерно для відносин щодо здійснення влади), у багатьох випадках вона має спільне з політичною відповідальністю (наприклад, відставку посадових осіб). Але при цьому необхідно чітко відрізняти політичну відповідальність від відповідальності конституційно-правової. Остання має чітко виражені правові підстави, процедуру і наслідки.

3. Змістом конституційно-правової відповідальності є правовий зв'язок між суб'єктом влади і суспільством, має двовекторний характер. Один вектор направлений до джерела отримання конституційних повноважень, другий - до спеціально уповноважених органів, які мають право застосовувати каральні санкції до порушників конституційних відносин.

4. Підставою застосування санкцій конституційно-правової відповідальності є факт вчинення діяння, яке містить передбачені в законі ознаки конституційного делікту. Склад конституційного правопорушення має свої особливості, які обумовлені специфікою предмета конституційного права. Визнання дії суб'єкта конституційних відносин протиправним направляє галузеве конституційне законодавство на розробку дієвих механізмів конституційної відповідальності.

5. Конституційно-правова відповідальність передбачає самостійні припинення повноважень державного органу, органу місцевого самоврядування, відставка, імпічмент, зняття з реєстрації кандидатів на виборні посади, попередження про припинення протиправної діяльності і т.д.

6. Конституційно-правова відповідальність є механізмом правового захисту та охорони Конституції держави і чинного конституційного законодавства. Завданням інституту конституційно-правової відповідальності є захист конституційних правовідносин, забезпечення стабільності конституційного ладу, збалансованості прав і обов'язків учасників конституційних правовідносин [4, с. 52].

Отже, для позначення самостійного виду юридичної відповідальності, яка відповідає провідній галузі права, підходить саме термін «конституційно-правова відповідальність», оскільки саме він повною мірою відображає сферу застосування і демократичну

сутність даного інституту, який є гарантією свободи особистості, захищеності суспільства від державних зловживань.

Особливе місце конституційно-правової відповідальності серед інших видів юридичної відповідальності, а також, система її ознак обумовлені характером норм конституційного права, специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації та санкціями. Конституційно-правова відповідальність виступає найважливішою гарантією реалізації і захисту Конституції України.

1. Марцеляк О. В. Заходи конституційно-правової відповідальності учасників виборчого процесу в Україні / Форум права. 2005. № 1. С. 50-57.

2. Ободовський О. В. Про відповідальність за декларування недостовірної інформації: конституційні та кримінально-правові проблеми / Вісник Конституційного Суду України. 2020. № 5. С. 67-78.

3. Пилипишин П. Б. Поняття конституційно-правової відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування / Університетські наукові записки. 2011. № 3. С. 32-38.

4. Слободяник Т. М. Підстави, форми їх реалізації та санкції конституційно-правової відповідальності представницьких органів і посадових осіб місцевого самоврядування / Право і суспільство. 2015. № 2. С. 50-57.

Шпек В.О.

ПРАВОВА ПРИРОДА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ

У сучасних умовах існування поняття та захист і дотримання основних прав і свобод людини і громадянина є не лише компетенцією однієї країни. Це стало чи не найголовнішим завданням міжнародного співтовариства [1]. Пріоритетними питаннями сучасного міжнародного права є міжнародний захист прав людини вцілому шляхом створення норм ,що регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, спрямовані на забезпечення гарантованих міжнародними угодами прав і свобод людини і гпрмадянина. Нормативний характер прав людини пов'язує їх з таким поняттям, як « стандарти прав людини», що в останні роки набувають значно більшої ваги у міжнародних відносинах. Стандартизація прав людини і гпрмадянина є ключовою підставою визнання тієї чи іншої правової системи такою , шо відповідає чи не відповідає демократичним прагненням розвитку людства вцілому.

Метою даної публікації є виокремлення поняття «стандартизації прав людини», яка спрямована, насамперед, на забезпечення мінімальних правових засобів захисту людини тією мірою, в якій це дає їй змогу реалізовувати особистий потенціал в різних сферах. Таким чином, стандартизація прав людини є необхідним процесом хоча б з позицій визнання гідності кожної людини, незалежно від її громадянства, релігійної, національної, статевої, мовної та інших ознак. У сфері міжнародного захисту прав людини міжнародні стандарти відіграють величезну роль, зважаючи на те, що виконання зобов'язань щодо заохочення загальної поваги, дотримання і захисту прав людини і основних свобод є обов'язком усіх держав-членів ООН.[2, с.8] Україна як держава-засновниця ООН узяла на себе зобов'язання у галузі міжнародного співробітництва для сприяння підвищення загальної поваги й дотримання прав людини і основних свобод. Ціла низка міжнародно-правових актів стала базисом для Конституції України. Міжнародний стандарт» в теорії міжнародного права зустрічається часто, воно стосується різних сфер міждержавних відносин Даним терміном позначають як загальні конвенційні положення, так і правила поведінки, закріплені в технічних документах.

Структура міжнародних стандартів у сфері прав людини, на думку окремих авторів, складається із сукупності принципів і норм, що встановлюють: права та свободи людини в різноманітних сферах життєдіяльності; обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів; загальні принципи природного права; відповідальність за злочинне порушення прав людини; напрями розвитку та розширення сфери прав людини; напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини1 . На основі цих стандартів кожна держава зобов'язана упорядкувати чинне законодавство, усунути протиріччя з нормами міжнародного права, відмінити застарілі норми, ліквідувати прогалини. [2 ,с.9]

Керівні принципи, які є одним із основних компонентів міжнародних стандартів прав людини мають вагоме значення та визначені безпосередно Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 41/120 «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини» від 4 грудня 1966 року. У цьому акті було викладено ті керівні принципи, які мали би враховуватись при розробці між-

народних документів у означеній сфері. Зокрема такі документи повинні: «a) узгоджуватись із існуючим зводом міжнародно-правових норм у сфері прав людини; b) мати фундаментальний характер і грунтуватись на притаманних людській особистості гідності та цінності; c) бути достатньо чіткими, або слугувати джерелом прав і обов'язків, які піддаються визначенню й здійсненню; d) передбачати, де це доречно, реалістичний та ефективний механізм здійснення, включаючи системи подання доповідей; e) користуватися широкою міжнародною підтримкою". [3]

Правова природа міжнародних стандартів прав людини характеризується взаємопроникненням та взаємодоповненням двох основних елементів джерел міжнародного права – принципів та норм. Так , Міжнародний Суд ООН в одному із своїх рішень встановив, що терміни «принципи» і «норми», по суті, означають одне і те ж 7 , саме тому основні принципи міжнародного права, закріплені у Статуті ООН та інших міжнародних угодах, мають характер норм права. Ці норми складають фундаментальну основу всієї системи міжнародного права, відображають основні інтереси держав і народів.[2 ,ст11]

Чимало авторів розглядають стандарти як правові положення-принципи, які виражають найбільш передові правові концепції, що визначають статус особистості, як принципи міжнародного права.

Наприклад, О. Автономов під міжнародними стандартами розуміє принципи міжнародного права як «фундаментальні засади, з яких виходять (або принаймні повинні виходити) при формулюванні, тлумаченні та реалізації норм права».[8] О. Руднєва пропонує стандарти-принципи виділяти в окрему групу міжнародних стандартів. Можна припустити, що принцип і стандарт тотожні один одному поняття, оскільки міжнародно-правові стандарти грунтуються на принципах і нормах міжнародного права, включають їх в себе.[6]

О. Тіунов запропонував розподіл міжнародно-правових стандартів прав людини на диспозитивні та імперативні. [7]

За думкою автора, багато міжнародно-правових стандартів за своєю юридичною силою є диспозитивними, тобто держави мають право в своїх взаємних відносинах на основі міжнародного договору змінювати, доповнювати чи скасовувати певний стандарт або вводити замість його новий. Разом з тим, поряд з диспозитивними міжнародно-правовими стандартами, держави на

основі договору або міжнародно-правового звичаю можуть прийняти стандарт у вигляді принципу, що має імперативний характер. Згідно із ст. 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. імперативна норма загального міжнародного права як норма, яка приймається і визнається міжнародним співтовариством держав у цілому і не допускає відхилення від неї, може бути змінена тільки наступною нормою загального міжнародного права, що має такий же характер. [2, с. 12]

Загалом, аналізуючи міжнародно правові стандарти прав людини починати слід з, так званих, витоків таких стандартів, а саме з джерел ,якими останні визначаються. Проте, варто зазначити, що до міжнародних стандартів прийнято відносити міжнародно-правові акти в галузі прав людини. Терміном "міжнародно-правові акти" м охоплюються різнорідні норми, такі, як правила міжнародних договорів, резолюції міжнародних організацій, політичні домовленості типу Гельсінського Заключного акта, документів Віденської і Копенгагенської зустрічей ОБСЄ (НБСЄ), міжнародні звичаї.[5]

Міжнародно-правова наука та практика визначає перелік джерел, що на сьогодення залишається дискусійним.[4]

До основних міжнародно-правових актів в галузі прав людини належать:

— Загальна декларація прав людини 1948 року;

— Міжнародний пакт про економічні, соціальні , культурні права 1966 року (підписаний Україною 20.03.1968 р.; ратифікований Україною 19.10.1973 р.; вступив у дію для України 3.01. 1976 р.);

— Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року (відповідно 20.03.1968 р.; 19.10.1973 р.; 23.03.1976 р.);

— Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року (вступив у дію 23.03.1976 р.; Україна приєдналася 25.12.1990 р.);

— Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 року (підписана Україною 16.12.1949 р.; ратифікована Україною 22.07.1954 р.; вступила в дію для України 15.02. 1955 р.);

— Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації 1966 року (підписана Україною 7.03.1966 р.; ратифікована Україною 21.01.1969 р.; вступила в дію для України 7.04.1969 р.);

— Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року (підписана Україною 9.12.1995 р.; ратифікована Україною 17,07. 1996 р.);

— Конвенція про припинення злочину апартеїду і покарання за нього 1973 року (підписана Україною 20.02.1974 р.; ратифікована Україною 15.10.1975 р.; вступила в дію для України 18.07. 1976 р.);

— Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації у відношенні до жінок 1979 року (підписана Україною 17.07.1980 р.; ратифікована Україною 24.12.1980 р.; вступила в дію для України 3.09.1981 р.);

— Конвенція про права дитини 1989 року (підписана Україною 14.02.1990 р.; ратифікована Україною 28.02.1991 р.; вступила в дію для України 27.09.1991 р.) [5].

Підсумовуючи вище викладене варто зазначити що,міжнародно -правові стандарти розглядаються як вихідні положення прав засуджених і закріплюються у міжнародно -правих актах :деклараціях , конвенціях та протоколах до них.

Міжнародні стандарти є фундаментальними засадами, які спрямовані, насамперед, на забезпечення мінімальних правових засобів захисту людини тією мірою, в якій це дає їй змогу реалізовувати особистий потенціал в різних сферах. Стандартизація прав людини є необхідним процесом хоча б з позицій визнання гідності кожної людини, незалежно від її громадянства, релігійної, національної, статевої, мовної та інших ознак.

1. Т. М. Слінько «Міжнародно правові стандарти в галузі прав людини та їх відображення в Конституції України» ,наукова стаття – [Електронний ресурс]: dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/15177/1/Slinki_30-34.pdf

2. Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко Міжнародно-правові стандарти прав людини -Навчальний посібник, Дніпро, 2019 –[Електронний ресурс]: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3716/1/МПСПЛ_навч.%20посібник_05.06.19.pdf

3. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, поняття –[Електронний ресурс]: http://www.judges.org.ua/article/dig3623.htm

4. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду-[Електронний ресурс]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

5. Цебенко С.Б., к.ю.н., доцент кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»- наукова стаття- [Електронний ресурс]: http://www.lsej.org.ua/7_2020/109.pdf

6. Теоретичні проблеми класифікації міжнародних стандартів прав і свобод людини- [Електронний ресурс]: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bmju_2010_9_6.pdf

7. Міжнародне право -[Електронний ресурс]: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MP_IGNATENKO_1999.htm

8. Автономов А. С. , Автореферат [Електронний ресурс]: https://center-bereg.ru/l2142.html

Шутка О.І.

ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Розкриваючи зміст ідеологічних основ кримінально-правової політики необхідно перш за все з'ясувати, що слід розуміти під поняттям «правова ідеологія». М.П. Недюха акцентує увагу на тому, що правова ідеологія може розглядатися як суспільне явище, правова категорія, структурний елемент правосвідомості, як складова ідеологічної функції держави чи як теоретична основа державної правової політики [1, с. 44].

Отож, для того, щоб визначити сутність, призначення кримінально-правової ідеології та її основні функції, як складової правової ідеології в цілому, необхідно ґрунтовно та всебічно розглянути дане питання із урахуванням політичних змін та викликів сьогодення.

У сучасній юридичній літературі зазначено, що правова ідеологія як складова загальної ідеології, не тільки виробляє певне розуміння соціальної дійсності, перспектив її розвитку, а й сприяє утвердженню певного громадянського порядку, пропонує цінності, ідеали, норми права, які узасадничиють Україну як країну та перспективи її розвитку [2, с. 280].

П.Л. Фріс зазначає, що кримінально-правова ідеологія являє собою самостійний політико-правовий феномен, що у свою чергу проявляється у вигляді правових поглядів, ідей, теорій та може знаходити свій вираз у Конституції, законах, а також письмових документах, програмних реформах. Кримінально-правова ідеологія визначає кримінально-правову політику. [3, с. 59-60].

В основу кримінально-правової ідеології П. Л. Фріс поклав систему ідей, яка виражає інтереси різних верств суспільства, соціальних класів і груп і в якій усвідомлюються і оцінюються

ставлення до кримінального права, практики його застосування, які або санкціонують панівні в суспільстві підходи до структурування кримінально-правових заборон (консервативна кримінально-правова ідеологія), або обґрунтовують необхідність їх зміни (радикальні, революційні кримінально-правові ідеології) [4, с. 115].

Разом з цим, автор не ставить знак «дорівнює» між кримінально-правовою ідеологією і ідеологією кримінально-правової політики. Він вважає, що ідеологія кримінально-правової політики є первинною по відношенню до кримінально-правової ідеології оскільки: «Кримінально-політична ідеологія обумовлює, визначає кримінально-правову політику, а вже та, своєю чергою, визначає й ідеологію кримінального права і через неї само кримінальне право» [6, с. 236].

Питання про функції кримінально-правової ідеології тісно пов'язане з питанням про функції кримінального права, стосовно якого в юридичній літературі немає єдиної думки. Зазначимо, що, в принципі, для визначення цих функцій можна скористатись схемою, запропоновано. Ю. Ю. Коломієць [5, с. 119-120], пристосувавши її відповідним чином, до потреб кримінально-політичної ідеології. До цих функцій можна віднести:

– гносеологічну функцію - через кримінально-політичну ідеологію визначається ставлення до кримінального закону і практики його реалізації;

– онтологічну функцію - відображає фундаментальні цілі, завдання, функції та принципи, що визначають існування і розвиток кримінального права;

– інформаційну функцію - кримінально-політична ідеологія інформує законодавця про потреби у кримінально-правовому регулювання та охороні найважливіших суспільних відносин, цінностей, благ та інтересів;

– прогностичну функцію - за допомогою кримінально-політичної ідеології моделюються майбутні кримінально-правові ідеали;

– аксіологічну функцію – кримінально-політична ідеологія, з одного боку, відображає, з іншого боку, створює систему цінностей, що мають значення для особистості, суспільства, держави, міжнародної громадськості і всього людства;

– інтегративну (мобілізаційну і консолідуючу) функцію - кримінально-політична ідеологія, об'єднуючи суспільство в питан-

нях розуміння політики сфері боротьби зі злочинністю засобами кримінального права;

– когнітивну функцію - впливаючи на візуально-просторове сприйняття навколишньої дійсності, кримінально-політична ідеологія сприяє самоідентифікації людини з певною соціальною групою, суспільством в цілому та державою

Призначення кримінально-політичної ідеології можна визначити або через особливість цільового призначення права, або через функціональне призначення самої ідеології. Однак, можна із впевненістю стверджувати, що вона покликана бути тією основою на базі якої визначатимуться найважливіші суспільні відносин, цінності, блага та інтереси, прийняття яких під кримінально-правову охорону та здійснення відносно яких кримінально-правового регулювання буде підтримуватись суспільством та забезпечувати демократичний характер кримінально-правової політики.

Підсумовуючи викладене, також слід зауважити, що на сучасному етапі розвитку Україна зіткнулась із проблемою несформованості та неоднозначності кримінально-політичної ідеології як такої, що спричинено нестабільністю вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність і науки кримінального права в цілому. У контексті даного питання необхідно говорити про проведення реформи кримінального законодавства, яке втратило свою системність внаслідок внесення в КК численних змін.

Станом на даний час Робочою групою з питань розвитку кримінального права здійснюється розробка нового Кримінального Кодексу України, яка має на меті зробити рішучий крок з декриміналізації низки правопорушень, які не носять такої суспільної небезпеки та привести законодавство у відповідність до принципів верховенства права, юридичної визначеності та пропорційності.

1. Недюха М. П. Правова ідеологія українського суспільства: Монографія. - К. : «МП «Леся», 2012. - 400 с.

2. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: моногр. / Л. Г. Удовика. – Х.: Право, 2011. – 552 с.

3. Фріс П. Л. Кримінально-правова ідеологія і кримінально-правова політика // Право України - 2020. - №3 С. 52-67.

4. Фріс П. Л. Ідеологія кримінального права й кримінально-правова політика. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10–11 жовт. 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 113-117.

5. Коломієць Ю. Ю. Функції кримінально-правової ідеології. Кримінальне право в умовах глобалізації: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 трав. 2018). Одеса: Гельветика, 2018. С. 118–120.

6. Фріс П. Л. Ідеологія кримінально-правової політики : монографія / Павло Львович Фріс – Івано-Франківськ : Супрун В. П. 2021 – 389 с.

ПРИВАТНЕ ПРАВО; КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО

Албу А.А.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ АКТИВАМИ

Розвиток і формування ринкових відносин сприяє зростанню попиту не тільки на традиційні фінансові послуги, що діють на грошовому, кредитному ринках, а й на послуги, які забезпечують умови для ефективного, прибуткового господарювання суб'єктів економіки. Особливу увагу заслуговують довірчі (трастові) послуги фінансових установ, які створюють умови для розпорядження великими пакетами акцій промислових компаній. Надання фінансових послуг, пов'язаних із залученням та перерозподілом капіталу, супроводжується використанням фінансових активів — грошових коштів, банківських депозитів, цінних паперів, боргових зобов'язань тощо.

Концепція довірчої власності (трасту), зародилась на ранніх етапах розвитку права. Спочатку трастові операції здійснювалися окремими особами та страховими компаніями. З кінця XIX ст. трастова справа все більше концентрується в руках комерційних банків. Виникнення трастових послуг пов'язано з тим, що здійснення окремих фінансових операцій потребувало певного досвіду або специфічних знань, а також концентрації фінансових ресурсів. Тому почали з'являтися установи з надання послуг трастового характеру, які пропонували послуги з надання консультацій, купівлі-продажу цінних паперів, формування інвестиційних портфелів клієнтів. Це спрощувало клієнтам процес управління власними активами та забезпечувало установам високий і стабільний дохід.

Виникненню та розвитку довірчих послуг сприяли наступні чинники:

- високий рівень ризиків у разі самостійного здійснення власником майна та фінансових активів операцій, які потребують професійних знань;
- проблеми законодавчої заборони або обмежень, які діють щодо деяких видів діяльності комерційних банків;
- недостатній рівень надійності джерел інформації, відсутність спеціальних знань, вмінь і досвіду у власників майна для розпорядження або самостійного управління ним;

- зростання конкуренції між банківськими та небанківськими фінансовими установами на ринку грошей і капіталу щодо залучення нових клієнтів;
- потреба підвищення рівня ліквідності та прибутковості фінансових установ;
- порівняно невеликі витрати на здійснення довірчих послуг тощо [1].

У сучасних умовах, навіть коли довіреною особою є юридична фірма або фізична особа, операції проводить банк, який діє як агент. У західних країнах в останні 20-30 років трастова справа поширилась не тільки на багатих осіб, а й на середніх, дрібних підприємців, на вищі групи інтелігенції та чиновників. Трастові операції передбачають соціальну відповідальність, тому знаходяться під контролем держави. Роль трастових операцій визначається тим, що фінансові установи під час надання трастових послуг мають можливість залучити значні кошти, які можуть використовуватись ними і принести дохід.

Трастові послуги - це послуги, що ґрунтуються на системі цивільно-правових довірчих правовідносинах, коли одна особа — засновник, передає своє майно у розпорядження іншій особі — довіреній особі, для управління в інтересах третьої особи — бенефіціара. Дане визначення виділяє суб'єктів довірчих відносин, якими є:

1) довіритель майна або цінностей (засновник) — юридична або фізична особа, яка заснувала траст і/або передала повноваження власника належного їй майна або цінностей відповідно до умов укладеного між ними договору. Довірителем може бути не тільки власник майна, а й в окремих випадках — опікуни, піклувальники, орган опіки та піклування;

2) довірена особа (траст) — сторона, яка здійснює управління певним об'єктом. Нею можуть бути спеціалізовані трастові компанії (компанія з довірчого управління, довірчі товариства), небанківська фінансова установа або трастові відділи банків. Довірена особа не може бути довірителем щодо переданого їй у довірче управління майна. Об'єктом довірчого управління може виступати рухоме та нерухоме майно, кошти, дорогоцінні метали, цінні папери;

3) бенефіціар (вигодонабувач) — особа, на користь та в інтересах якої надаються довірчі послуги. Бенефіціара призначає довіритель (сам довіритель майна, третя особа або коло окресле-

них осіб), залишивши право визначення конкретних бенефіціарів довіреному власнику (наприклад, коли мета діяльності — доброчинність, сприяння розвитку освіти, науки, тощо) [2, с.55].

Майно, передане в довірче управління, підлягає поверненню довірителю після закінчення дії договору без зміни форми такого майна. Це означає, що при передачі фінансових активів чи майна в управління не відбувається переходу прав власності власника на таке майно чи активи до довіреної особи.

Сутність банківських довірчих операцій полягає в передачі клієнтами банкам свого майна (без передачі права власності) для наступного інвестування цих засобів від імені їх власників і за їх дорученням на різних ринках з метою одержання прибутку. Більшість банків пропонує своїм клієнтам на основі взаємної довіри укласти договір, що визначає основні положення їхнього майбутнього співробітництва. Усі права представництва або розпорядження коштами, цінними паперами та іншими цінностями мають силу доти, доки від клієнта не надійде письмова вказівка про їх скасування або призупинення.

Банки можуть здійснювати трастові операції для фізичних і юридичних осіб. Для фізичних осіб основними трастовими послугами є:

- розпорядження майном клієнта по заповіту або за договором;
- виконання ролі опікуна або зберігача майна та фінансових активів;
- надання агентських послуг (збереження активів, купівля-продаж цінних паперів, погашення облігацій, сплата податків, оформлення страхових полісів, оплата рахунків, укладання від імені клієнта договорів, отримання кредитів, купівля-продаж іноземної валюти, тощо) [3].

На сьогодні для фізичних осіб найбільшу частку в трастових операціях становлять агентські послуги. Агентські послуги з довірчого управління — це різноманітні операції з цінними паперами, одержання грошей під заставу, оренда сейфів, оплата рахунків довірителів, сплата податків та оформлення всіх видів доходів за дорученням клієнтів.

До послуг з довірчого управління для юридичних осіб належать:

- агентські послуги (передача права власності на акції та облігації, реєстрація акцій, що випускаються на біржі тощо);

- платіжні функції (наприклад, погашення облігацій, за якими настав строк, виплата дивідендів акціонерами та інші);
- довірче управління фондами благодійників на благодійні цілі;
- тимчасове управління справами компанії у випадку зміни власників, реорганізації, ліквідації тощо;
- депозитарні послуги;
- розпорядження активами, включаючи управління нерухомістю;
- інвестиційні послуги, у тому числі інвестування коштів, формування інвестиційних портфелів, придбання пакетів акцій тощо;
- створення різноманітних фондів компанії та управління ними (страхових і резервних фондів, фондів для погашення боргів, сплати відсотків, податків, викупу облігацій; виплати дивідендів акціонерам, забезпечення функціонування благодійних фондів тощо) [3].

На ринку трастових послуг крім банків діють і трастові компанії, між якими є відмінності. Так до трастових послуг банка відносять:

1) збереження цінних паперів;
2) ведення щомісячних бухгалтерських записів клієнта;
3) одержання платежів від імені клієнта за дорученням, включаючи відсотки, дивіденди, орендні платежі;
4) купівля і продаж цінних паперів за рахунок і від імені клієнта;
5) консультаційні послуги;
6) прийняття цільових вкладів громадян і організацій на купівлю нерухомості й автомобілів;
7) створення пенсійних фондів організацій і фондів асоціацій громадян.

Трастові компанії надають перераховані вище банківські послуги (крім суто банківських, що пов'язані з цільовими вкладами), а також пропонують:

1) реєстрацію за кордоном;
2) прийняття в управління нерухомість та інше майно в країні й за кордоном;
3) інвестування засобів клієнта в операції з високою нормою прибутку при взаємному поділі ризику втрати або недотримання прибутку [4].

У зарубіжній практиці довірчі (трастові) операції розглядають як операції банків і небанківських фінансових установ з управління майном і виконання інших послуг за дорученням і на користь клієнтів на правах його довіреної особи. У зарубіжній практиці розрізняють такі види трастів:

• забезпечувальний — використовується при реалізації кредитором заставленого майна чи позбавленні боржника права викупу за рішенням суду;

• охоронний — застосовується у разі тривалого збереження майна з метою одержання довірителем доходу від його управління;

• дискреційний — при якому довірена особа самостійно визначає час і розмір виплат довірителю, отриманих від управління переданим майном;

• благодійний — характеризується необмеженим терміном передачі майна в управління та невизначеним колом бенефіціарів і може мати різне призначення (допомога інвалідам, сиротам, підтримка соціальних програм);

• голосуючий — використовується для концентрації пакетів акцій або інших майнових прав з метою забезпечення контрольного пакета та права вирішального голосу в управлінні компанією [5, с.78-80].

Таким чином, трастові операції пов'язані з великими грошовими сумами або коштовним майном, тому потребують особливої уваги та чіткого дотримання законодавства. Державний нагляд за діяльністю компанії з довірчого управління здійснюється залежно від їх належності: для банків - Національним банком України, а для небанківських фінансових установ - Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку або Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України. Проте основними напрямами вдосконалення та розвитку ринку довірчих фінансових послуг можна виділити:

- законодавче врегулювання правовідносин з довірчого управління та переліку фінансових активів, які можуть бути об'єктами довірчого управління;

- удосконалення контролю за здійсненням операцій з довірчого управління та визначення обмежень щодо розміщення переданих у довірче управління коштів;

- врегулювання нормативів економічної діяльності банків і небанківських фінансових установ, що здійснюють довірче управ-

ління з метою забезпечення їх стабільної діяльності та захисту прав довірителів.

1. Депозитне формування банківських ресурсів [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://osvita.ua/vnz/reports/bank/20627/

2. Курпас Ю.В. Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні: дис...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Курпас Юлія Володимирівна. — К., 2004. — 198с.

3. Особливості здійснення трастових послуг комерційних банків [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://osvita.ua/vnz/reports/bank/20007/

4. Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" від 02.04.2020 № 3480-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15

5. Шипка О. Трастова власність: іноземні дива на українській ниві / О. Шипка, Н. Крук // Юридичний журнал. – 2003. – № 10. – С. 73–81.

Балаж Ю.І.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КРИПТОВАЛЮТИ

Активний розвиток комп'ютерних, цифрових технологій та інформаційного суспільства ставить перед світовою спільнотою нові виклики та завдання, виконання яких супроводжується введенням відповідних змін як в економічне, так і у правове середовище суспільства.

Поява та обіг криптовалюти, у 2009 році, викликала та й викликає жваві дискусії як у теоретиків, так у практиків щодо її правової природи. Отже, що потрібно розуміти під поняттям «криптовалюта» та яка її правова природа?

Згідно ч.1 ст.99 Конституції України – грошовою одиницею України є гривня [1]. Аналіз чинного цивільного та фінансового законодавства дозволяє стверджувати, що для того, щоб певний актив можна було б класифікувати як гроші, він повинен виконувати наступні функції: міра вартості – тобто можливість надати кількісного виразу економічним процесам і явищам. В принципі, за допомогою криптовалюти можливо встановити ціну на товар; засіб обігу – тобто здатність бути посередником в товарному обміні. За останні п'ять років існування крипто валюту, а саме «Біткойн», почали використовувати як засіб оплати відомі світові компанії, зокрема, Microsoft, Dell, Innovecs, Galactic тощо; засіб платежу – здатність погасити боргові зобов'язання, наприклад, погасити кредит чи оплатити комунальні послуги; засіб накопичення – тимчасове вилучення грошей з обігу з метою збільшення

їх кількості і без втрати цінності; світові гроші – обслуговування грішми руху вартості в міжнародному економічному обороті та забезпеченні взаємовідносин між державами.

Аналіз вище зазначених функцій грошей, дозволяє стверджувати, що криптовалюта, сьогодні, може реально виконувати лише дві функції – міра вартості і засіб обігу. І незважаючи на те, що криптовалюту порівнюють з фіатними грошима, повноцінне її існування на ринку є неможливим.

Відповідно до ч.ч.1,2 ст.32 Закону України «Про Національний банк України» - грошовою одиницею України є гривня, що дорівнює 100 копійкам.

Випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються [2].

Гривня як грошова одиниця України (гривня) є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів та розрахунків – п.3.3 ст.3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [3].

Згідно статті 14 Податкового Кодексу України – під коштами розуміється гривня або іноземна валюта [4].

У чинному цивільному законодавстві України відсутнє поняття «криптовалюти». А відповідно до ч.1 ст.177 ЦК України – об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [5].

Сьогодні відсутній самостійний Закон, який би регулював обіг криптовалюти в Україні. Дане питання законотворчі намагалися врегулювати у відповідних Проектах Законів. Так, згідно п.1 ч.1 ст.1 Проекту Закону «Про обіг криптовалюти в Україні» від 06.10.2017 р., криптовалюта - це програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду). Але ж визначення речі об'єктом власності чи предметом договору не може розглядатися як його особлива ознака, яка відрізняє дану річ від інших речей, що має відображатися у визначенні цієї речі [6].

Відповідно до п.1 ч.1 ст.1 Проекту Закону «Про стимулювання ринку крипто валют та їх похідних в Україні» - криптовалюта - децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку. Криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом [7].

Національний банк України у роз'ясненні щодо правомірності використання в Україні віртуальної валюти від 10.11.2014 р., зазначив, що віртуальна валюва є грошовим сурогатом, який немає забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства.

Враховуючи вище наведене, можемо виділити наступні ознаки криптовалюти:

- криптовалюта – це вид віртуальних грошей, що мають вигляд цифрового коду, який генерується складними математичними алгоритмами, що потребують наявності потужних обчислювальних ресурсів;
- криптовалюта виконує лише окремі функції фіатних грошей, що дозволяє стверджувати, що її функціонування в якості грошей загалом поки що є неможливим;
- в основному облік операцій з криптовалютою здійснюється за допомогою технології блокчейн, про що ми зазначали вище;
- для криптовалюти, сьогодні, не є характерною емісія грошей – (issue of money) – випуск в обіг нових грошових знаків (від лат. emissio – випуск). Емісія грошей є однією із найважливіших функцій центрального банку, якому належить монопольне право емісії національної валюти та організації її обігу. Здійснюючи емісію грошей центральний банк намагається забезпечити таку кількість грошей в обігу, яка необхідна для обслуговування процесу обміну товарами та послугами в економіці;
- для створення та використання криптовалюти використовується криптографічні методи, зміст яких полягає у забезпеченні конфіденційності, цілісності даних, аутентифікації, а також, неможливості відмови від авторства;

- незалежність криптовалюти. Криптовалюта не випускається жодним центральним банком жодної держави, тому емісія криптовалюти не контролюється з боку держави, уповноваженими на те органами державної влади. Це забезпечує незворотність здійснених транзакцій – ніхто не може оскаржити, заблокувати чи скасувати відповідну транзакцію без доступу до приватного ключа власника. Криптовалютна система – це децентралізована закрита система, яка функціонує за правилами встановленими її ж учасниками;

- анонімність криптовалюти – уся інформація про власника такої валюти є анонімною і міститься у відповідному коді, що складає собою набір знаків в адресі електронного гаманця.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. С. 141.

2. Про Національний банк України: Закон України №679-XIV від 20.05.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text

3. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України №2346-III від 01.04.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text

4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р., №2755-VI із змінами і доповненнями станом на 04.04.2021 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2011. №13-17. С. 112.

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р., №435–IV із змінами і доповненнями станом на 04.04.2021 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2003. №40–44. С. 356.

6. Про обіг криптовалюти в Україні: Проект Закону від 06.10.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684

7. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні: Проект Закону від 10.10.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710

Водолажська В.К.

НЕПЕРЕБОРНА СИЛА ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Непереборна сила є дуже широкою правовою категорію, яка застосовується не тільки в цивільному, а й в кримінальному, адміністративному, трудовому праві. У Цивільному кодексі України це поняття зустрічається у статтях 617, 679, 906, 922, 950, 1043,1187, 1209, із положень яких випливає, що непереборна сила є підставою для звільнення від цивільно-правової відповідально-

сті. Природа такої підстави полягає у тому, що непереборна сила виключає основний елемент юридичної відповідальності – вину особи, яка порушила зобов'язання. З урахуванням того, що інститут цивільної відповідальності є одним із найважливіших у цивільному праві, вивчення підстав, які звільняють від цієї відповідальності, є актуальною проблематикою для сьогодення.

Легальне визначення поняття непереборної сили міститься у п.1 ч. 1 ст. 263 ЦК, відповідно до якого вона є надзвичайною або невідворотною за даних умов подією. Із цього положення можна виокремити такі її ознаки: непереборна сила є певною подією; вона має надзвичайний або невідворотний характер (використання сполучника або означає, що для визнання певної події непереборною силою необхідна наявність хоча б однієї з названих ознак). Подією у цивільному законодавстві визначається певна обставина, яка не залежить від волі особи. Під надзвичайним характером слід розуміти такі обставини, що за нормальних життєвих умов не відбулися б, тобто такі, що виходять за рамки буденності. Невідворотний характер такої події передбачає собою неможливість суб'єкта цивільно-правових відносин вплинути на цю подію, неможливість відвернути її.

Хоча це визначення і дає приблизне розуміння такої категорії, як непереборна сила, але думається, цього недостатньо для того, щоб повною мірою зрозуміти це поняття. У законодавстві не міститься навіть переліку прикладів обставин, які можна визнати непереборною силою. Через це на практиці можуть виникати проблеми щодо застосування цього поняття суб'єктами цивільних прав. Тому, слід розглянути питання щодо обставин, які можна включити до непереборної сили.

Багато авторів, серед них Ойгензихт В. А., Церковна О. В., Гринько С. Д. та ін. до категорії непереборної сили відносять стихійні явища. Дійсно, така обставина дійсно підпадає під всі ознаки непереборної сили. По-перше, стихійні явища не залежать від волі суб'єкта; по-друге, вони у будь-якому разі несуть надзвичайних характер, оскільки є непритаманними даній місцевості; по-третє, є невідворотними, оскільки людина не може на них вплинути. До речі, слід вказати, що, на відміну від випадку, непередбачуваність не є обов'язковою ознакою непереборної сили. Стихійні явища зазвичай є передбачуваними, але це не впливає на визнання чи невизнання їх непереборною силою, оскільки таке передбачення несе абстрактний характер, і стосується скоріш пе-

редбачення самого явища, а не наслідків, яких воно може завдати. Як зазначав з цього приводу В. А. Ойгензіхт, «під передбаченням тут розуміється не психічна оцінка суб'єктом не своїх протиправних дій і їх наслідків, яка могла бути визнана його виною, а його психічне ставлення до явищ навколишнього об'єктивного світу». [2, с. 126]

Звісно, не можна оминати і випадків, коли особа використовує непереборну силу як привід до невиконання свого зобов'язання. За цих обставин слід надавати значення такій ознаці непереборної сили, як невідворотність. У такому разі, якщо особа могла відвернути певну подію і тим самим здійснити своє зобов'язання, але не зробила це, то тут можна говорити про наявність волі особи і тоді звільнити її від відповідальності не можна.

З цього випливає, що непереборна сила відноситься до категорії відносних понять: лише наявність якогось негативного явища не є гарантією звільнення від відповідальності. Важливу роль будуть відігравати саме конкретні обставини справи, оскільки одне й те саме явище за певних обставин може бути відвернене, а за інших ні.

Звісно, стихійні явища не є єдиною складовою непереборної сили. До подій, які є складовими цієї категорії відносяться, зокрема, явища суспільного характеру (до них суди зазвичай відносять війну); різні епідемії та епізоотії; інші явища, які можуть бути спричинені об'єктами людської діяльності та мати надзвичайний та невідворотний характер, як, наприклад, вибух на підприємстві, що стало причиною надзвичайної ситуації у місті, або падіння літака на склад і товаром, що призвело до пошкодження цього товару. Перелік таких обставин є невичерпним, через що може виникнути думка, що сенсу у законодавчому закріплені переліку таких обставин немає, але, на мій погляд, це має значення для більш глибокого розуміння цього поняття. На мою думку, варто приділити більше уваги регулюванню питання непереборної сили.

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що для визнання непереборної сили підставою звільнення від цивільно-правової відповідальності необхідно довести, по-перше, наявність обставин непереборної сили; по-друге, надзвичайний характер цих обставин; по-третє, неможливість їх відвернення або попередження завдання шкоди за даних обставин; по-четверте, відсутність волі особи у настанні наслідків спричинених непере-

борною силою; по-п'яте, наявність причинного зв'язку між подією непереборної сили та порушенням зобов'язання.

1. Гринько С. Д. Непереборна сила як безумовна підстава звільнення від відповідальності в цивільному праві України / С. Д. Гринько // Університетські наукові записки. - 2007. - № 2. - С. 185-189. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2007_2_26.

2. Ойгензихт В. А. Проблема риска в гражданском праве (Часть общая). – Душанбе: Ирфон, 1972. – 224 с.

3. Церковна О. В. Особливості випадку та непереборної сили як підстав звільнення від цивільно-правової відповідальності / О. В. Церковна // Південноукраїнський правничий часопис. - 2015. - № 3. - С. 95-97. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_3_31

4. Цивільний кодекс України в редакції від 01.01.2021 – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n20 Наук. кер., проф. І. В. Спасибо-Фатеева

Волосянко Д.М.

ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ ЯК ОБ'ЄКТИ ПАТЕНТНИХ ПРАВ

Вступ. Передусім відзначимо, що лікарські засоби не є самостійним об'єктом інтелектуальної власності. Право інтелектуальної власності регулює суспільні відносини з приводу створення, використання та охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності (творів літератури, науки і мистецтва, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, засобів індивідуалізації тощо).

Лікарський засіб визначається законодавством як будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох активних фармацевтичних інгредієнтів та допоміжних речовин), що має властивості та призначена для лікування або профілактики захворювань.

При цьому охорона лікарських засобів можлива через різні інститути права інтелектуальної власності: як об'єкт авторського права чи як об'єкт патентних прав. Крім того, оригінальна назва лікарського засобу може також охоронятися як засобів індивідуалізації - торговельна марка, позначення їх виробника – у формі комерційного найменування.

Охорона лікарських засобів за допомогою авторського права не позбавлена недоліків. Охороняється форма вираження творчого результату, а не його зміст. Тобто, якщо склад лікарської ре-

човини описаний, наприклад, у науковій статті, то охороняється не самий лікарський засіб від його виробництва чи розповсюдження, а стаття від її незаконного тиражування чи іншого відтворення. Аналогічно, якщо метод лікування певного захворювання описується у книзі чи монографії, то зазначена методика лікування може вільно застосуватися іншими лікарями, водночас, розповсюджувати чи опубліковувати зазначену книгу можливо лише за загоди його автора. Тому унікальний склад лікарського засобі, методи профілактики, діагностики чи лікування можуть охоронятися як науковий чи літературний твір, водночас така охорона стосується лише форми вираження творчого результату, а не його суті, тобто вона не поширюється на застосування методики чи виробництва речовини на підставі описаного у літературному джерелі складу лікарського засобу. Така охорона хоча і не потребує будь-яких реєстрацій чи інших формальностей, проте є малоефективною у порівнянні з іншими правовими механізмами охорони лікарських засобів правом інтелектуальної власності.

Більш ефективною є охорона лікарських засобів через систему патентного права. У ст. 5 Закону «Про лікарські засоби» закріплено право автора подати заявку до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності на одержання патенту на лікарський засіб.

МНН є однією з основних інформаційних характеристик лікарського засобу, оскільки безпосередньо ідентифікує його активну субстанцію і є відповідним спрощеним замінником її хімічної назви, або вказує на його фармакологічну дію.

Станом на 2015 р. опубліковано понад 8000 непатентованих назв. Наприклад, міжнародна непатентована назва - Парацетамол (Paracetamol), препарати з цією лікарською речовиною виробляються під торговельними марками Тайленол, Панадол, Panamax, Perdolan, Calpol тощо [8].

Законодавство про охорону торговельних марок вказує як одну із підстав відмови охорони позначення – його загальновживаність позначення, чи вказівка лише на вид, якість чи властивості позначених товарів. Проте на практиці далеко не завжди при реєстрації назв лікарських засобів як торговельних марок не перевіряється їх належність до міжнародних непатентованих назв.

Слід також наголосити на проблемах, що виникають у зв'язку з розглядом спорів про визнання недійсними свідоцтв на торговельні марки - назви лікарських засобів. Судові справи про ви-

знання прав на назви лікарських відносяться до спорів підвищеної складності. Оскільки питання подібності, введення в оману або загальновживаності торговельних марок лікарських засобів належить до компетенції спеціальних знань, суд при вирішенні справи про визнання недійсним свідоцтва на знак вправі призначити судову експертизу об'єктів інтелектуальної власності. При проведенні експертного дослідження назв лікарських засобів експерт має враховувати хімічну (наукову) назву лікарського засобу, його міжнародну непатентовану назву та інші фактичні дані, що впливають на формування торговельної марки лікарського засобу.

Така торговельна марка має відповідати вимогам законодавства про охороноздатність позначень. Торговельна марка не повинна вводити в оману споживачів, бути загальновживаною, не повинна суперечити принципам гуманності та моралі.

Висновок. Можна зазначити про специфіку охорони лікарських засобів у системі права інтелектуальної власності. Авторське право охороняє форму вираження творчого результату, але не його хімічний склад, вона не поширюється на застосування методики чи виробництво описаної у творі речовини. Охорона лікарських засобів як об'єктів патентного прав є більш ефективною, оскільки надає можливість власнику патенту монопольне право на виробництво запатентованого продукту, проте вона не повинна завдавати шкоди публічним інтересам, пов'язаним із забезпеченням здоров'я населення.

У процесі реєстрації назв лікарських засобів як торговельних марок слід враховувати систему міжнародних непатентованих назв, які не можуть використовуватися як торговельні марки окремим особами. На нормативному рівні доцільно також закріпити положення про особливості експертизи заявок на торговельні марки, об'єктами яких є назви лікарських засобів. Наведені зміни сприятимуть попередженню виникнення можливих спорів між власниками торговельних марок чи спорів про визнання недійсними свідоцтва, виданих на назви лікарських засобів.

1. Закон України «Про лікарські засоби» від 04.04.1996р. // Відомості Верховної Ради України від 28.05.1996, No 22, стаття 86. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр#Text

2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 - 2003 р., No 40, стаття 356. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

3. Закон України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. No 3687-XII (в редакції Закону України від 01.06.2000 р. No1771- 111) //

Відомості Верховної Ради України. - 1994. - No7. - Ст.32. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text

4. Порядок надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2013 р. No 877 // Офіційний вісник України офіційне видання від 24.12.2013 р., No 97, стор. 10, стаття 3577. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2013-п#Text

5. Власюк Ірина Охорона інтелектуальної власності в галузі фармацевтики. – [Електронний ресурс] – режим доступу: http://yurincom.com/ru/yuridichnyi_visnyk_ukrainy/overview/?id=964 .

6. Захист інтелектуальної власності фармацевтів – Правовий тиждень – [Електронний ресурс] – режим доступу: http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=121242

7. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 No 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» // Вісник господарського судочинства від 2012 — 2012 р., No 6, стор. 57. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text

8. Міжнародна непатентована назва. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. – [Електронний ресурс] – режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_непатентована_назва

Волощук Ю.Ю.

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ПРОКАТУ

Дослідження будь-якого правового явища можливе лише з визначення та характеристики відповідних правових ознак, що включає в себе як статику, так і динаміку правового явища.

У науковій літературі виокремлюють різні класифікації цивільно-правових договорів. Проте, ми вважаємо, що найбільш вдалою є класифікація цивільно-правових договорів запропонована професором В.В. Луцем – за метою укладення або ж спрямованістю договорів на досягнення відповідного результату: - договори про передачу майна у власність (купівля – продаж, поставка, дарування, контрактація); - договори про передачу майна в тимчасове користування (майновий найм, прокат, позичка, лізинг); - договори про виконання робіт (підрядні договори, договір аудиту); - договори про передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні); - договори про надання послуг (перевезення, страху-

вання, доручення); - договори про спільну діяльність (установчий договір, про науково – технічне співробітництво) [1, с. 79-92].

Самостійне місце серед договорів, які містяться у Цивільному Кодексі України відводиться договору прокату. Він охоплює різні сфери суспільного життя: сферу задоволення побутових (невиробничих) потреб фізичних осіб (наприклад, надання у користування різноманітних предметів побутової техніки), сферу задоволення культурних потреб фізичних осіб (приміром, надання у користування музичних інструментів для освоєння музичного мистецтва), сферу задоволення спортивних та туристичних потреб фізичних осіб, а сьогодні, й сферу задоволення виробничих потреб фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб.

За договором прокату наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк (ч. 1 ст. 787 ЦК) [2].

Окреслення правової природи договору прокату можливе з дослідження класифікаційних ознак системи цивільно – правових договорів загалом.

Враховуючи вище наведене можемо зазначити, що договір прокату відноситься до групи договорів про передачу майна в тимчасове користування.

За критерієм розподілу прав та обов'язків цивільно-правові договори класифікують на односторонні та двосторонні. Аналізуючи ч. 1 ст. 787 ЦК можемо стверджувати, що договір прокату є двостороннім, адже взаємними правами та обов'язками наділяються обидві сторони договору. Даний договір є взаємнозобов'язуючим [2].

За критерієм визначення моменту, з настанням якого договір вважається укладеним цивільно-правові договори поділяються на консенсуальні та реальні.

Договір слід вважати консенсуальним з моменту досягнення згоди щодо всіх істотних умов договору, необхідних для того чи іншого договору. Визнання договору консенсуальним надає стороні право вимагати від іншої сторони обумовлених домовленістю дій (передачі майна, оплати грошової суми, надання відповідної послуги тощо).

Для укладення реального договору недостатньо досягнення згоди щодо усіх істотних умов, такий договір вважається укладеним, якщо буде вчинено також певну фактичну дію, спрямовану

на виконання стороною свого договірного обов'язку (передати річ, сплатити грошову суму тощо).

Зі змісту ЦК України випливає - сторона передає або зобов'язується передати рухому річ (ч. 1 ст. 787 ЦК України) [2]. Дана конструкція передбачає, що договір прокату може бути як реальним, так і консенсуальним.

Проте, ми підтримуємо наукову позицію про те, що договір прокату є консенсуальним, адже саме домовленість слід визнати мінімально необхідною та єдиною умовою, щоб договір вважався укладеним, а передача речі при укладенні договору прокату не має правового значення без досягнення згоди.

Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України - договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов [2]. Тому, можна зробити висновок про легальну презумпцію консенсуальності будь-якого цивільного договору, в тому числі, і договору прокату.

Договір прокату є оплатним договором. У ч. 5 ст. 626 ЦК України закріплено презумпцію оплатності договору, відповідно до якої договір є оплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не випливає із суті договору [2]. Договір вважається оплатним, доки не доведена його безоплатність. Переважна частина договорів визначених ЦК є оплатними (договори купівлі – продажу, найму (оренди), підряду тощо).

За договором прокату наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк. Відповідно до ч. 1 ст. 789 ЦК України, плата за прокат речі встановлюється за тарифами наймодавця. Дане формулювання зазначеної статті обумовлено тим, що договір прокату є договором приєднання (ч. 2 ст. 787 ЦК України) [2].

Договір прокату є договором приєднання. Це чи не єдиний договір, який на рівні ЦК України визначений як договір приєднання. Згідно ч. 1 ст. 634 ЦК України, договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору [2].

Аналізуючи ч. 3 ст. 787 ЦК робимо висновок, що договір прокату є публічним договором [2].

Публічний договір являє собою сукупність цивільно-правових норм, що регулюють договірні правовідносини, які виникають у сфері підприємницької діяльності, де є економічна нерівність сторін, що вимагає встановлення додаткових правових гарантій для більш слабкої сторони – споживача [3, с. 50].

Відповідно до ст. 633 Цивільного Кодексу України для публічного договору характерними є наступні ознаки: визначене коло суб'єктів – ними є особи (підприємці), що у встановленому порядку здійснюють підприємницьку діяльність у різноманітних сферах та будь-яка особа, яка до них звертається для задоволення своїх потреб у товарах чи послугах; умови публічного договору встановлюються однаковими для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги; підприємець не повинен надавати переваги одному споживачеві перед іншим щодо укладення публічного договору, якщо інше не встановлено законом.

Положення ст. 787 ЦК – передання речі у тимчасове користування не зовсім узгоджуються з положеннями ст. 633 ЦК – продаж товару, виконання робіт чи надання послуг, тому доцільно було б доповнити ч. 1 ст. 633 ЦК нормою про те, що наймодавець бере на себе обов'язок й з передання майна у тимчасове користування [4, с. 153–154].

Погоджуємося з думкою про те, що кваліфікація договору прокату я публічного договору обмежує договірну свободу. Але, як вірно зазначає Т.Я. Схаб-Бучинська договірна свобода реалізується в повній мірі якщо на ринку мають місце конкурентні відносини, але зовсім по-іншому виглядає справа, коли набирає обертів монополізм. Монопольне становище означає, що споживач не має можливості придбати товар, роботу, послугу в іншого суб'єкта підприємницької діяльності. Таке положення характеризується тим, що підприємець діє відповідно до своїх інтересів, і не узгоджує умов майбутнього договору із своїми контрагентами. В такому разі у договірній свободі обмежуються саме споживачі [3, с. 51].

У цивілістичній літературі та й у законодавстві ми можемо зустріти термін «побутовий підряд». До речі, саме про «побутовий підряд» зазначалося у нормах ЦК УРСР 1963 р. Досліджуючи правові ознаки та особливості даної правової конструкцію можемо зазначити, що застосування терміну «побутовий» може вказувати лише на споживчий характер даного договору.

Сфера побутового обслуговування є досить розгалужена і завжди породжує необхідність у задоволенні інтересів споживачів. Тому, виникає потреба у виокремленні тих договорів, які задовольнятимуть інтереси останніх. Одним із таких договорів є договір прокату.

Так, загальне регулювання договірних споживчих відносин здійснюється Законом України «Про захист прав споживачів». Але, даний Закон не містить вичерпного переліку споживчих договорів. В ньому безпосередньо визначаються лише деякі споживчі договори, а саме такі як: договори роздрібної купівлі-продажу (ст. 8), договір про виконання робіт та про надання послуг (ст. 10), договори про надання споживчого кредиту (ст. 11), і про договір прокату нічого не вказується [5]. У Цивільному Кодексі України теж договір прокату не визначається як споживчий договір.

Необхідно зазначити, що у наукових працях можемо побачити, що досить часто споживим договором визначають публічний договір. Проте, аналізуючи положення статті 633 ЦК та положення Закону України «Про захист прав споживачів» робимо висновок, що дані договри є самостійними договорами а основними критеріями їх розмежування є цілі використання самого предмету договру та їх суб'єктний склад.

Погоджуємося з думкою І.І. Банасевич І.І., що споживчі договори виділяються законодавством в окремий тип договорів не стільки за юридичним чи економічним, скільки за суб'єктним критерієм, та обумовлені необхідністю захисту «слабкої» сторони, незважаючи на закріплення у цивільному законодавстві засад юридичної рівності суб'єктів цивільних правовідносин [6, с. 63]. Гудима М.М. виділяє наступні ознаки споживчого договору: специфічний суб'єктний склад; особливість предмету в частині призначення виключно для особистих, сімейних, домашніх та інших потреб, не пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності; публічно-правовий характер; оплатний характер; особливий порядок укладення [7, с. 22–23].

На підтвердження своєї позиції про те, що договір прокату є споживчим договором можемо назвати Постанову Пленуму ВС України «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів» №5 від 12.04.1996 року, де вказано, що Закон України «Про захист прав споживачів» регулює відносини, які виникають із договорів майнового найму, включаючи побутовий прокат [5].

Підсумовуючи вище наведене, робимо висновок, що договір прокату є двостороннім, взаємним, консенсуальним, оплатним, споживчим договором. Відноситься до групи договорів про передання майна в тимчасове користування, може кваліфікуватися як договір приєднання та публічний договір.

1. Луць В. В. Кодифікація договірного права / В. В. Луць // Українське право. 1997. №1. С. 75-92.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р., №435–IV із змінами і доповненнями станом на 04.04.2021 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2003. №40–44. С. 356.

3. Схаб-Бучинська Т. Я. Обмеження принципу свободи у публічних договорах / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: «Право як ефективний суспільний регулятор», 20-21 лютого 2015 року. м. Львів. С. 50-53.

4. Схаб-Бучинська Т. Я. Обмеження принципу свободи у договорах приєднання / Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. Випуск 37. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2015. 261с.

5. Про захист прав споживачів: Закон України №1023-XII від 12.05.1991р. URL: http://zakon2.rada. gov.ua / laws/show/1023-12.

6. Банасевич І. І. Договір побутового підряду як вид споживчого договору / І.І. Банасевич // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. Випуск 33. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2013. 316с.

7. Гудима М. М. Захист прав споживачів за договором про надання туристичних послуг: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / М. М. Гудима. Івано-Франківськ. 2013. 212 с.

Данилишин Д.В.

ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ ОХОРОНИ МАЙНА

Відповідно до ч.1 ст.628 Цивільного кодексу України – зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства [1].

Згідно ч.1 ст.638 ЦК України договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди (п.2 ч.1 ст.638 ЦК) [1].

Істотні умови – відображають природу договору, відсутність будь – якої з них не дає змоги сторонам вважати договір укладеним [2, с. 45].

Однією з істотних умов договору охорони майна є предмет договору. На сьогоднішній день, у науковій літературі немає єдиного підходу щодо визначення предмета даного договору. Так, Р.Б. Шишка вважає, «предметом договору охорони, як різновиду договору на надання послуг, є організація й здійснення фізичної, а також, за допомогою технічних засобів, охорони особи й майна способами, застереженими сторонами при укладенні договору» [3, с. 421]. Ю.П. Космін стверджує, що «предметом договору є організація пропускного режиму на об'єктах, які охороняються, організація й забезпечення збереження майна власника» [4, с. 228]. Є.Д. Шешенін - «предметом договору на здійснення охорони є послуги позавідомчої охорони, діяльність з охорони певних об'єктів. Діяльність охорони не має конкретного матеріалізованого результату, вона спрямована на схоронність об'єкта охорони й товарно-матеріальних цінностей, що перебувають на об'єкті охорони» [5, с. 302].

Складність у визначенні предмета договору охорони майна створює значні проблеми при вирішенні питання щодо належного виконання договору. У зв'язку з цим, ряд науковців пропонують під предметом договору охорони майна розуміти абстрактну модель майбутніх дій сторін договору.

Аналізуючи предмет договору охорони майна необхідно чітко визначити характер основних дій, які передбачається здійснювати щодо охорони відповідного майна, а також, результат таких дій. Тому, потрібно розрізняти результат на який спрямований договір, і його мету. Мета договору охорони майна – забезпечення недоторканності майна. Результатом може бути припинення або попередження посягання на майно володільця. Для забезпечення результативності діяльності охоронця в договорі можуть бути передбачені способи, що стимулюють його до найбільш ефективних за даних обставин дій.

У тісному взаємозв'язку з предметом договору охорони майна перебуває й чіткий, матеріальний об'єкт, на який спрямовані дії зобов'язаної особи, особливо, коли дії пов'язані з предметами зовнішнього світу (речами), останні являють собою об'єкт відповідних дій. Тому, можна говорити про дуалізм предмета договору охорони майна – дія, річ.

У своєму науковій праці С.П. Довбій досліджуючи зміст договору охорони майна доходить висновку, що суттєвими його умовами є предмет договору, тобто вид охорони, вартість майна, яке охороняється, а також домовленість про розмір винагороди за надану послугу [6, с. 13].

Підсумовуючи наведене, вважаємо, що предметом договору охорони майна є дія чи сукупність правомірних дій фактичного характеру, що спрямовані на охорону майна.

Відповідно до ч.1 ст.190 ЦК України – майном як особливим об'єктом цивільних прав вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [1]. Майно, у даному випадку, виступає об'єктом відповідного зобов'язання з охорони майна.

На відміну від договору зберігання, договір охорони майна здійснюється відносно майна без його передачі у володіння й відповідно без його індивідуалізації. Так, наприклад, при охороні квартири з використанням засобів охоронної сигналізації, володілець зацікавлений, виключно, в безпеці своїх речей, що в ній знаходяться. Водночас, охоронцеві може бути абсолютно невідомо, що знаходиться у квартирі. З однієї сторони, цього і не потрібно, оскільки, обов'язок останнього охороняти житло, що є об'єктом його дій, а з іншого, потрібно чітко розуміти, що охоронець несе відповідальність, наприклад, не за цілісність вікон у квартирі, а за зовнішню недоторканність майна, що в ньому знаходиться. Часто так буває, що охоронець надає відповідні послуги охорони щодо, наприклад, складських приміщень, гаражів і абсолютно не знає, що в них знаходиться. Бувають випадки, коли й володілець майна немає точного уявлення про кількість чи вартість майна, яке охороняється. Така ситуація, ускладнює порядок установлення та відшкодування розміру завданих збитків.

Враховуючи вище наведене, необхідно зазначити, що при укладенні договору охорони майна важливе значення має зазначення не лише самого об'єкта, який охороняється (наприклад, квартири), а й опис та еквівалентна оцінка вартості речей, що у ній знаходяться, оскільки це має значення для оцінки потенційного ризику посягання, а у зв'язку з цим – і на визначення фінансово найбільш вигідного та дієвого способу охорони, що відповідно, не може не впливати на розмір витрат при здійсненні охорони чи розмір винагороди за надання відповідних послуг. Тому, при укладенні договору охорони майна у його змісті необхідно прописати

граничний розмір можливих завданих збитків, як результату невиконання чи неналежного виконання даного зобов'язання.

Враховуючи оплатний характер договору охорони майна істотною умовою такого договору є ціна договору. Згідно ст.632 ЦК України – ціна в договорі встановлюється за домовленістю сторін. Зміна ціни після укладення договору допускається лише у випадках і на умовах, встановлених договором або законом [1].

До договору охорони майна неможливо застосувати положення п.4 ст.632 ЦК – якщо ціна у договорі не встановлена і не може бути визначена виходячи з його умов, вона визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору [1], оскільки розмір винагороди за такі послуги має визначатися залежно від того, що є предметом договору охорони майна, і являє собою не тільки компенсацію витрат за надану послугу, але й своєрідну плату за ризик. Отже, можемо зазначити, що ціна договору охорони майна включає в себе: оплату послуг охоронцю та плату за ризик.

У ч.1 ст.632 ЦК зазначається, що у випадках, встановлених законом, застосовуються ціни (тарифи, ставки тощо), які встановлюються або регулюються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування [1].

Зважаючи на те, що договір охорони відноситься до договорів приєднання, право встановлення ціни надано охоронцю. Прийнято вважати, що саме в договорах приєднання слабкою стороною є споживач послуг через неможливість брати участь в узгодженні ціни за надану послугу. Тому, регулювання цін на послуги охоронних організацій може бути цілком виправданим. Відносно Державної служби охорони при МВС України таке регулювання сьогодні застосовується у випадках, коли відповідно до постанови Кабінету Міністрів України №615 від 10.08.93 р. «Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності» здійснення охорони підрозділами ДСО при МВС є обов'язковим. При цьому, в п.22 зазначено, що ціни на послуги з охорони об'єктів, що підлягають обов'язковій охороні підрозділами Державної служби охорони, визначаються на підставі відповідної методики, що затверджується Мінекономіки та МВС за погодженням з Антимонопольним комітетом.

При відхиленні договору від установленої або регульованої ціни умову про ціну, яка міститься в ньому, слід визнавати недійсною. При цьому, керуючись ст.217 ЦК України, яка передбачає,

що недійсність окремої частини правочину не має наслідком недійсність інших його частин [1], слід вважати, що замість недійсної умови договору про ціну діє та, що передбачена обов'язковим для сторін правовим актом.

Істотною умовою договору охорони майна, на нашу думку, є умова про строк такого договору. Як зазначає у своїй роботі Н.М. Стефанишин (Бойко) - визначення та закріплення строку договору в оплатних договорах має важливе значення як для їх укладення, так і для виконання відповідних договорів [7, с. 113].

Строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки відповідно до договору (ч.1 ст.631 ЦК) [1]. Визначений строк має бути встановлений у договорі. Зі строком договору охорони майна пов'язане й питання про застосування санкцій, зокрема цивільної відповідальності за правопорушення, яке мало місце під час дії цього договору. Ч.4 ст.631 Цивільного кодексу України – закінчення строку договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії договору [1].

Сторони договору охорони майна в диспозитивному порядку можуть визначити й інші істотні умови останнього. До істотних умов договору охорони також відносяться будь-які інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди (ст.638 ЦК України) [1].

Отже, у підсумку слід зазначити, що істотними умовами договору охорони майна є умови про предмет, ціну та строк такого договору.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. Відомості Верховної Ради. 2003. № 40–44. Ст. 356. (дата звернення: 26.04.2021).

2. Витрянский В. В. Существенные условия договора в отечественной цивилистике и правоприменительной практике. Вестник ВАС РФ. 2002. № 7. С. 45–50.

3. Шишка Р. Б. Предпринимательское право Украины: учебник. Харьков: Эспада, 2019. 624 с.

4. Цивільне право. Частина друга: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів / за ред. О. А. Підопригори, Д. В. Боброової та ін. Київ: Вентурі, 2015. 480 с.

5. Шешенин Е. Д. Договор на оказание услуг организациями вневедомственной сторожевой охраны. Сб. учен. тр. Свердловского юрид. ин.-та. 1964. Вып. 4. С. 299-322.

6. Довбій С. П. Договір охорони майна: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 Нац. Ун-т внутрішніх справ. Харків, 2005. 18 с.

7. Бойко Н. М. Правове регулювання договору позички: дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.03 / Інститут Міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2014, 192 с.

Долішня А.І.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ

В умовах сьогодення одним із важливих питань у сфері спадкування є здійснення права на спадкування. Реалізація такого права забезпечується державою, і з метою ефективного здійснення його на практиці, важливо визначити зміст цього права. У вузькому розумінні, здійснення права на спадкування полягає в тому, що спадкоємець має право на прийняття спадщини або ж відмовитись від неї. При цьому, воля спадкоємця є основою реалізації права на спадкування. Тобто, спадкоємець самостійно вирішує чи прийняти спадщину,чи відмовитись від неї. Також свобода виявляється і у виборі способу відмови: на користь конкретного спадкоємця, або ж без визначення такого. Здійснення права на спадкування пов'язане із інтересами кожного громадянина, тому дане питання вимагає подальших досліджень.

В українській доктрині дослідженням даного питання займались такі вчені,як: В. В. Васильченко, О. В. Дзера, Ю. О. Заіка, О.Є. Кухарєв С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, Є. О. Харитонов, Я.М.Шевченко та ін.

Згідно до ст. 1223 ЦК України право на спадкування виникає у день відкриття спадщини.

Виникнення права на спадкування може також залежати від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями (ч. 2 ст. 1270 ЦК України); черговість одержання спадкоємцями за законом права на спадкування може бути змінена нотаріально посвідченим договором заінтересованих спадкоємців, укладеним після відкриття спадщини (ч. 1 ст. 1259 ЦК України) тощо.

До передумов здійснення права на спадкування відноситься:

- існуючі на момент відкриття спадщини юридичні факти (ступінь споріднення, заповіт тощо)

- юридичні факти, які виникають протягом строку встановленого для прийняття спадщини (відмова від прийняття спадщини, неприйняття спадщини, смерть спадкоємця тощо)

- волевиявлення спадкоємців (договір про зміну черговості тощо)

- звернення за захистом своїх прав (рішення суду) [4].

П.С. Нікітюк вважає, що право на спадкування є сукупністю наступних прав, які з'являються у спадкоємця у зв'язку із відкриттям спадщини: 1) право на прийняття спадщини; 2) право на поділ спадкового майна; 3) право на підтвердження законності набуття спадкового майна нотаріальними, судовими чи іншими компетентними органами [4].

На думку Є.О. Харитонова поняття «право на спадкування» може бути застосоване у декількох значеннях. У загальному право на спадкування є елементом цивільної правоздатності. У такому сенсі воно належить усім суб'єктам цивільного права. Проте право на спадкування як реально існуюче суб'єктивне право особи, виникнення якого зумовлене сукупністю юридичних фактів, не потрібно ототожнювати із здатністю бути спадкоємцем, що є елементом цивільної правоздатності особи, теоретичною можливістю, що може ніколи не реалізуватись [2].

А також, право на спадкування може вживатися у значенні «право (можливість) отримати спадок за заповітом». У цьому сенсі право на спадкування є елементом цивільної дієздатності. Згадуване у ст. 1223 ЦК України «право на спадкування» також може бути охарактеризоване як елемент дієздатності, тобто можливість певної особи набути суб'єктивне право на спадкування. [2].

І на останок, право на спадкування може розглядатися як суб'єктивне право, що виникає за наявності певних юридичних фактів: смерті особи або оголошення її такою, що померла (ст. 1220 ЦК України) [2].

Позиції науковців з даного питання є різноманітними, і немає єдиного розуміння правової природи права на спадкування. Нами підтримується позиція щодо розуміння права на спадкування як суб'єктивного права особи, виникнення якого зумовлене сукупністю юридичних фактів та може реалізуватися у таких правомочностях: прийняти спадщину, чи відмовитись від неї взагалі або ж на користь іншої особи, чи не вчиняти ніяких дій,

Згідно зі ст. 1269 ЦК України прийняття спадщини здійснюється шляхом подання відповідної заяви.

Відповідно до ст. 1270 ЦК України для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу

відкриття спадщини. Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється у три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття. Якщо строк, що залишився, менший як три місяці, він продовжується до трьох місяців. [3].

Заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто (ч. 2 ст. 1269 ЦК України). Законодавством України не передбачена можливість прийняття спадщини через представника на підставі довіреності. Прийняття спадщини від імені малолітньої, недієздатної особи здійснюють її законні представники (батьки (усиновлювачі), опікун) (ч.ч. 3-4 ст. 1269 ЦК України). [1].

Прийняття спадщини відбувається шляхом активного чи пасивного спадкування. Шляхом пасивного спадкування є прийняття спадщини спадкоємцем без спеціального волевиявлення. Спадкоємець, який постійно проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом встановленого строку він не заявив про відмову від неї. Факт постійного проживання із спадкодавцем має бути підтверджений.

Активне спадкування передбачає подання заяви про прийняття спадщини. Спадкоємець, який не проживав постійно із спадкодавцем на час відкриття спадщини, але бажає прийняти спадщину, повинен подати нотаріусу заяву про прийняття спадщини [3].

Проаналізувавши ст. 1269-1285 Цивільного кодексу України, можна виділити у змісті права на спадкування три основні (первинні) правомочності, які обумовлюють настання конкретних правових наслідків – юридичних фактів, які породжують, змінюють або припиняють правовідносини окремого спадкоємця у спадковому правовідношенні: прийняти спадщину; не приймати спадщину (ч. 1 ст. 1268 ЦК України) та відмовитись від прийняття спадщини (ст. 1273 ЦК України). Кожна із зазначених правомочностей є правочином та актом індивідуальним, тобто таким, що здійснюється спадкоємцем особисто, відповідно.

Отже, дослідження даного питання має актуальний характер,так як в науковій літературі немає єдності щодо розуміння здійснення права на спадкування.

1. Заіка Ю.О.,Лов'як О.О. Актуальні проблеми спадкового права: навч. посіб. Київ: КНТ, ЦУЛ, 2014. 336 с.

2. Нестерцова-Собакарь О.В. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.].Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017.164 с.

3.Харитонова Є.О.,Харитонова О.І.,Голубєва Н.Ю. Цивільний кодекс України: науково – практичний коментар.Київ: Правова єдність, 2007. 1140 с.

4. Федорич І. Я. Здійснення права на спадкування за цивільним законодавством України:дис..канд.юр.наук:Львівський національний ун-т імені Івана Франка.Львів,2018.236с.

Король Д.О.

ПРИРОДА ТА СПЕЦИФІКА РИТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК ОБ'ЄКТУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У сфері послуг значуще місце посідає галузь поховання, яка рано чи пізно, але зачіпає інтереси кожної особи, адже кінець людського життя неминучий, а не поховати члена суспільства, який помер в цивілізованому світі неможливо. Якщо будь-які інші ритуали в суспільному житті (шлюб, хрещення, тощо) не мають такого імперативного значення, то надання ритуальних послуг має обов'язковий характер, адже «поводження з померлими членами спільноти ніде не є простою утилізацією тіл, це завжди сакральна і соціально значуща діяльність» [1, с. 187]. Надання таких послуг відбувається у важкий життєвий момент членів сім'ї померлого, що породжує складний психоемоційний їх стан, тому законодавчі гарантії для замовників ритуальних послуг, що мінімізують можливі зловживання з боку виконавців є вкрай необхідні. Це питання стало ще більш актуальним в період пандемії коронавірусу, коли щодня помирають десятки людей лише від цієї хвороби. Не зважаючи на примусову природу поховання, розвиток ринкової економіки в Україні призвів до комерціалізації похоронної справи, а тому породжена потреба дослідження ритуальних послуг з приватно-правових начал, в тому числі актуальним є встановлення основних ознак ритуальних послуг, що дасть змогу визначити їхню правову природу.

Розпочнемо з витоків наукового дослідження будь-якого явища – його поняття. П. Є. Уланов відзначав неточність у використання поняття «ритуальний» щодо послуг і обслуговування, оскільки під поняттям ритуалу розуміється порядок проведення

обряду, а обряди не завжди пов'язані з похованням [2, с. 11]. К. М. Мойсеєва зазначає, що в терміні «ритуальні послуги» містить сакральний (ритуал) та профанний компонент (послуги) [3, с. 4]. Р. Г. Набієв вказує у своїй роботі: «Однією з найдавніших сфер життя людства й суспільств, де у всьому своєму різноманітті проявляються зв'язок між нормами моралі, релігії, права, з одного боку, і досягненнями науки й техніки, з іншого боку, є сфера надання ритуальних послуг» [4, с. 2]. Саме значення слова «ритуал» означає «порядок обрядових дій під час здійснення будь-якого релігійного акту», або ж це «вироблений звичаєм або запроваджений порядок здійснення чого-небудь; церемонія, церемоніал» [5, с. 544]. Констатуємо, що сьогодні надання ритуальних послуг є комплексом як формальних так і неформальних правил, норм, традицій, що регулюють діяльність, змістовно орієнтовану на надання послуг підприємствами похоронного призначення з поховання тіл померлих, проведення похорону і заходів щодо збереження пам'яті про померлих, утримання місць поховань, юридичних, обрядових та інших супутніх послуг, пов'язаних із виробництвом ритуальної продукції та аксесуарів, обумовлені потребами зацікавленої особи провести поховання померлого за його останньою волею, релігійними, національними звичаями і традиціями. Тому, вважаємо, що характеристика «ритуальні» якраз підкреслює таку їх специфіку.

Ритуальні послуги як правова категорія, що належить до послуг, мають як загальні ознаки послуг, так і особливі характеристики. Серед них такі:

1. Ритуальні послуги – вид суспільного блага, що виражається у діяльності виконавця, яка є комплексом заходів і обрядових дій, що здійснюються з моменту смерті людини до етапу поховання відповідно до звичаїв та традицій, спрямована на задоволення потреб особи в гідному похованні тіла померлого.

2. Вагомим джерелом процедури приватно-правового здійснення ритуальних послуг є звичаї і традиції.

3. Відсутність матеріального результату. У момент завершення надання ритуальних послуг результат як певний відокремлений матеріалізований об'єкт, який можна предметно визначити та який має самостійну цінність, відсутній.

4. Імперативність ритуальних послуг (поховання тіл померлих обов'язкове.

5. Синхронність надання та отримання ритуальних послуг (що не суперечить з наявністю тривалого ефекту цих послуг).

6. Ритуальні послуги надаються виконавцем на підставі договору-замовлення на організацію та проведення поховання і вони невіддільні від джерела їх створення.

7. Нездатність ритуальних послуг до зберігання, оскільки вони споживаються у місці їх надання. Не погодимось, що така властивість послуг як «незбереження» не застосовна в «чистому» вигляді до ритуальних послуг [6, с.58]. Хоча справді не всі види ритуальних послуг «зникають» із моменту споживання, але нагромадити їх для майбутньої реалізації не є можливим.

8. Ексклюзивність (винятковість). Оскільки послуга тісно пов'язана із конкретною людиною, які всі є різними, відносини між виконавцем та споживачем характеризуються винятковістю, неповторністю.

9. Диференційованість (мінливість) якості. Зважаючи на специфіку ритуальних послуг, їх якість залежить від таких суб'єктивних факторів, як: вік, релігійні та культурні традиції, власне бачення, тощо.

10. Ритуальні послуги передбачають додаткові критерії їх якості. Поруч з традиційними критеріями (відповідність вимогам, встановленим для надання послуги в нормативно-правових актах, нормативних документах, умовам договору і вимогам, що звичайно висуваються до відповідних послуг (тут доповнимо відносно ритуальних послуг – звичаям і традиціям поховання), інформації про продукцію, наданій виконавцем), як критерій якості ритуальних послуг слід використовувати і передбачені в ст. 4 ЗУ «Про поховання й похоронну справу» принципи діяльності в області поховання, одним чи ненайважливішим з яких є принцип гідного ставлення до тіла померлої особи.

11. Невичерпність ритуальних послуг та їх безповоротність.

12. Професійність. Виконавець ритуальних послуг повинен володіти відповідними професійними навиками.

13. Споживчий характер. Ритуальні послуги призначені для особистого споживання громадянами, оскільки, вони безпосередньо не беруть участь в нарощенні капіталу. Так як зі смертю особи припиняється її правосуб'єктність, то безперечно, що померлий не може бути суб'єктом споживання, а замовники (родичі або інші особи) є і споживачем усього комплексу ритуальних послуг.

14. Специфічні соціальні-психологічні обставини надання ритуальних послуг (стресовий стан замовників, що може заважати їм об'єктивно сприймати обстановку та приймати раціональні рішення), що вимагає необхідних і достатніх додаткових ефективних гарантій захисту прав споживачів ритуальних послуг для недопущення зловживань з боку виконавців ритуальних послуг.

14. Комплексність. Ритуальні послуги включають комплекс дій необхідних для проведення усього процесу поховання тіла або останків тіла після його смерті, – від оформлення документів до поховання.

Підсумовуючи викладене, приходимо до висновку, що ритуальними послугами є комплекс дій, що спрямовані на задоволення потреби споживача в проведенні обряду поховання, відповідно до волевиявлення, релігійних, національних традицій і звичаїв, що має характерні для всіх видів послуг ознаки, однак володіють і особливостями, які відрізняють цей вид послуг від інших.

1. Похиленко І. С. Соціально-психологічні аспекти надання ритуальних послуг. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія. 2016. Вип. 3. С. 178-188.

2. Уланов П.Е. Организационно-экономические аспекты государственного управления сферой похоронных услуг: автореф. дисс. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05. М., 2000. 29 с.

3. Моисеева Е. Н. Экономико-социологический анализ рынка ритуальных услуг в России: автореф. дисс. ... канд. соц. наук : спец. 22.00.03. М., 2013. 26 с.

4. Набиев Р.Г. Возмездное оказание ритуальных услуг в Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Волгоград, 2007. 30 с.

5. Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977.

6. Клейменова С.М. Ритуальні послуги в системі видів послуг. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Т.30 (69). № 4 2019. С. 56-59.

Остапчук Л.О.

ТВАРИНИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Тварини займають надзвичайно важливе місце у житті людини.

Тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, джерелом духовного та естетичного збагачення, виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важ-

ливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів й інших матеріальних цінностей [1].

Бурхливий розвиток майнових суспільних відносин, об'єктами яких є тварини, спричиняє нагальну потребу застосування норм цивільного права для регулювання цих відносин.

Оскільки в ст. 177 ЦКУ зазначено, що об'єктами цивільних прав можуть бути й також інші матеріальні і нематеріальні блага, то можна зробити висновок, що перелік об'єктів цивільних прав є невичерпним [2]. Згідно ч.1 ст. 180 ЦКУ тварини є особливим об'єктом цивільних прав. На них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом.

Ця стаття не містить визначення поняття «тварини». Згідно ст. 1 ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження» тварини - біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові [3].

Відносини у галузі охорони, відтворення і використання тваринного світу регулюються не лише цивільним законодавством, а й такими законами України: «Про тваринний світ», «Про захист тварин від жорстокого поводження», «Про Червону книгу», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про мисливське господарство та полювання», «Про ветеринарну медицину», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб».

Згідно зі ст. 180 ЦКУ на тварин поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. З цього слідує, що законодавець не визнає тварини речами, а на них лише поширюється правовий режим речей. Правовий режим речей - це встановлений у законодавстві порядок набуття, користу¬вання та відчуження речей як об'єктів цивільного права.

Поширення правового режиму речі - це поширення ознак і природи речі на об'єкти, які речами не є.

Деякі з дослідників (зокрема Д.Є. Захаров і Л. В. Щєннікова) розглядають тварин як особливий об'єкт, на яких поширюється правовий режим речей (тобто спираючись на ст. 180 ЦКУ. Інші заперечують це (З.В. Ромовська й Г. Л. Крушельницька), вважаючи не доцільним поширювати правовий режим речей на тварин. Пропонується тварин відносити до самостійних об'єктів цивільних прав (Є. Ф. Євсєєв і Є. О. Харитонов), хоча подекуди дослідники висловлюють і змішане їх бачення, за яким тварини перетворю-

ються з особливих об'єктів цивільних прав, які є одухотвореними та здатними на відтворення, на річ в разі смерті.

Також з огляду на співвідношення категорій «тварина» і «річ» можна виділити біоцентристську та антропоцентристську концепції. Прихильники першої (О. А. Красавчиков, З. В. Ромовська, С. О. Сліпченко, Н. І. Зубченко) дотримуються думки, що тварина не може бути визнана річчю внаслідок її унікальності. Прихильники ж другої, навпаки, вважають, що «тварина» і «річ» є тотожними поняттями [5].

В цілому ж тваринам властиві ознаки, що відрізняють їх від інших речей. Вони: (а) є живими істотами; (б) здатні відчувати емоції, болю; (в) в них спостерігається наявність волі; (г) вони потребують харчування; (д) по відношенню до деяких з них використовуються

клички як засіб індивідуалізації.

Ці ознаки підкреслюють унікальність та важливість тварин серед інших об'єктів цивільних прав.

В умовах сьогодення ця тема залишається актуальною, що зумовлено зростанням кількості правочинів з тваринами та необхідністю їхнього захисту від жорстокого поводження.

Підсумовуючи , можна дійти до висновку, що склалися різні позиції щодо правового режиму тварин та співвідношення їх та речей, наявні прогалини у правовому регулюванні, які призводять до невизначеності та суперечливості судової практики при вирішенні спорів, які виникають щодо тварин.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15

2. Про тваринний світ від 13.12.2001 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2894-14

3. Про захист тварин від жорстокого поводження від 21.02.2006 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3447-15

4. Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. – Вид. 3, перероб. і доп. – К.: Істина, 2013. – 808 с.

5. Устименко О. А. Концепція біоцентризму при визначенні правового статусу тварини як об'єкта цивільних прав / О. А. Устименко // Вісник Харківського національного університету імені В.

Н. Каразіна. Серія : Право. - 2016. - Вип. 22. - С. 127-129. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_22_3

Сікора В.Є.

ВПЛИВ ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ РІШЕНЬ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ НА НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВОЧИНІВ

Загальні збори учасників/акціонерів є вищим органом управління юридичною особою корпоративного типу, у зв'язку з чим їх рішення принципово впливають на здійснення діяльності такого товариства загалом та формування відносин з контрагентами зокрема. Загалом, як свідчить практика, такий спосіб захисту як визнання недійсним рішення загальних зборів є найбільш поширеним у корпоративних спорах, проте його правове регулювання досі залишається недосконалим і породжує дискусії серед науковців та практиків, що обумовлює актуальність даної теми. У зв'язку з цим, у випадку визнання недійсним певного рішення загальних зборів пріоритетне значення посідають правові наслідки встановлення факту його недійсності на підставі рішення суду. На законодавчому рівні не закріплено правових наслідків визнання недійсними рішень загальних зборів. У судовій практиці містяться досить різні підходи з вищевказаного поняття.

На практиці доволі часто спостерігається вплив визнання недійсним рішення загальних зборів на дійсність певного правочину, який було укладено на підставі оскаржуваного рішення. Яскравими прикладами можуть слугувати рішення загальних зборів, згідно з яким виконавчий орган юридичної особи корпоративного типу уповноважили вчинити конкретні значні правочини або ж рішення загальних зборів про призначення керівника, який протягом часу перебування на відповідній посаді, уклав від імені юридичної особи численну кількість правочинів. За таких умов слід першочергово з'ясувати, чи підлягає застосовуванню ст.236 Цивільного кодексу України, яка визначає момент недійсності правочину. Досліджуючи зміст відповідної норми постає питання – чи настане наслідок у вигляді недійсності усіх правочинів, які вчинені на підставі рішення загальних зборів, яке було визнано недійсним, з моменту його прийняття? Якщо міркувати позитивною відповіддю на поставлене питання, очевидно, що за відсутності у керівника юридичної особи повноважень на вчи-

нення таких правочинів, останні вважаються недійсними й не потребують оспорення. У такому випадку заінтересованій особі достатньо тільки пред'явити вимогу про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину.

У практиці різних судових інстанцій зустрічаються доволі різні позиції з вищевказаного питання. Так, побутує позиція підтримання відповідного правового наслідку, за якого договори, укладені на підставі визнаного недісним рішення загальних зборів, теж визнаються недійсними. Має місце і діаметрально протилежна позиція, за якої судді вказують на відсутність настання таких правових наслідків у силу того, що положення Цивільного кодексу України та Закону України «Про акціонерні товариства» не передбають їх апріорі. Ще одна позиція суддів, яку можна виділити шляхом аналізу судових рішень, полягає у наступному: якщо на момент вчинення відповідного правочину рішення загальних зборів не визнано недійсним, то прийняте згодом рішення суду про визнання такого рішення недійсним не впливає на правочини, вчинені керівником від імені юридичної особи, який діяв на підставі відповідного рішення [1, 2].

Таким чином, з проведеного аналізу судової практики слід зауважити доволі принципову для бізнесу прогалину на рівні законодавства. Саме тому доцільно вирішити на законодавчому рівні проблемні моменти щодо моменту недійсності рішень загальних зборів та їх наслідковий вплив на правочини, що вчиняються на підставі прийнятих рішень.

На нашу думку, ст.236 Цивільного кодексу України беззаперечно не може застосовуватися у досліджуваному випадку. На обгрунтування зазначеної позиції слід звернутись до аналізу правової природи рішень загальних зборів. Останні є ненормативними актами індивідуальної дії, які визначають конкретні правові наслідки, спрямовані на врегулювання господарських правовідносин, які підлягають одноразовому застосуванню та вичерпують свою дію після їх реалізації. Важливо, що судді Верховного Суду сформували єдиний підхід до тлумачення правової природи рішень загальних зборів як ненормативних актів, а не правочинів. Таким чином, доцільно зробити висновок з урахуванням того, що рішення загальних зборів не є правочинами у розумінні ст.202 Цивільного кодексу України, а також не вважаються угодами в розумінні ст.41, то до таких рішень не повинні застосовуватися

підстави та правові наслідки недійсності правочинів згідно зі ст.ст. 203, 215 та ст. 216 Кодексу відповідно.

З огляду на вищезазначене слід також акцентувати увагу на тому, що оскільки рішення загальних зборів визнаються недійсними з моменту набрання чинності відповідним рішенням суду, останнє не тягне юридичних наслідків з моменту прийняття відповідних рішень, тому всі правочини, укладені на підставі останніх, повинні розцінюватися не як недійсні, а як вчинені без повноважень (у випадку з рішенням про призначення керівника, який вчиняв такі правочини) або ж з перевищенням повноважень (у разі, якщо керівник або представник за довіреністю вчинив значні правочини або правочини із заінтересованістю). Отож, визнавати недійсними правочини після визнання недійсним рішення загальних зборів є некоректним і неефективним способом захисту. Так, згідно з п.2.17 Рекомендацій президії ВГСУ «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» недійсність рішення загальних зборів про призначення керівника з урахуванням ч.3 ст.92 Цивільного кодексу України не слугує підставою для визнання недійсними правочинів, вчинених таким керівником

У вищезазначеному контексті слід зазначити, що Верховний суд України також звернув увагу на те, що судам при розгляді відповідної категорії справ слід ч.3 ст.92 та ст.241 Цивільного кодексу України. Тобто, обмеження повноважень керівника щодо представництва юридичної особи перед третіми особами не має юридичної сили, за винятком випадків, коли товариство доведе, що третя особа знала чи з урахуванням усіх обставин не могла не знати про відповідні обмеження. Слід зауважити, що вищевикладене покликано забезпечити стабільність майнового обороту та відповідність загальноприйнятим стандартам світової практики, у тому числі положенням Першої директиви 68/151/ЄЕС Ради Європейських співтовариств від 09.03.1968 р., що у свою чергу відображено також у п.42 Постанови Пленуму Верховного суду України № 13 від 24.10.2008 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» [3].

Таким чином, визнання рішення загальних зборів товариства недійсними є ефективним механізмом захисту порушених прав учасників юридичної особи корпоративного типу, однак відповідне судове рішення не повинно слугувати безумовною підставою для визнання недійсними правочинів, укладених на підставі

такого рішення, оскільки спричинить негативні наслідки для добросовісних контрагентів такої особи та слугуватиме своєрідним втручанням у стабільність майнового обороту. Тому вирішальним моментом у даних правовідносинах є доведення факту, що контрагент під час вчинення спірного правочину знав чи не міг не знати про обмеження повноважень керівника.

1. Справа № 910/2541/19. (2019) Єдиний державний реєстр судових рішень. Вилучено з: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83058278.

2. Справа № 903/379/15. (2015) Єдиний державний реєстр судових рішень. Вилучено з: https://reyestr.court.gov.ua/Review/45034400.

3. Визнання судом недійсним рішення загальних зборів... Веб-ресурс «Протокол». 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://protocol.ua/ru/vsu_viznannya_sudom_nediysnim_rishennya_zagalnih_zboriv_avtomatichno_ne_e_pidstavoyu_dlya_viznannya_nediysnim_dogovoriv_shcho_ukladeni_na_pidstavi_takogo_rishennya/.

Славницький А.І.

ЗАВДАТОК У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Щодо завдатку, то він має давню історію існування та застосування. Після прийняття нового Цивільного кодексу України відносини завдатку отримали нове регулювання. Відтак, постала необхідність у визначені видів зобов'язань, які могли забезпечуватись завдатком, і водночас з'ясуванні проблематики, яка виникала в сфері його застосування.

Завдатком могла бути грошова сума або інша ціннісна річ. У цивільному праві Австрії вказувалось, що зарука дається наперед і уважається лише знаком укладення, або гарантією виконання договору і не встановлювалось, що це обов'язково повинні бути гроші чи майно.

Що стосується Цивільного кодексу України 1963 року завдаток уже був тільки грошовою сумою. Сума завдатку не була встановленою - це могла бути будь-яка частина платежу за договором. Визначення завдатку було таким: грошова сума, що видається однією з договірних сторін у рахунок належних з неї за договором платежів другій стороні в підтвердження укладення договору і в забезпечення його виконання.

Відповідно до ст. 570 ЦК. України «Завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторові боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання». [1]

Завдаток характеризується тим, що він одночасно виступає і способом платежу, і способом забезпечення виконання зобов'язань та відрізняється від усіх інших способів забезпечення виконання зобов'язання тим, що він може забезпечувати лише договірні зобов'язання, а відтак завдатком не можуть бути забезпечені деліктні зобов'язання, зобов'язання з безпідставного збагачення та інші, що виникають не на підставі договору. Крім того, не можуть бути забезпечені завдатком безвідплатні договори, наприклад договір дарування, позики, доручення та ін. [2]

В юридичній літературі виділяються такі основні ознаки завдатку:

1) він слугує доказом укладення договору, який він одночасно забезпечує;

2) він виступає одночасно і способом платежу, і способом забезпечення.

Крім того, завдатком забезпечується виконання тільки грошових зобов'язань, оскільки відповідно до ст. 570 він виплачується боржником кредитору в рахунок належних з боржника платежів за договором. [3]

Відсутність у Цивільному кодексі України правила про те, що завдатком, як і іншими способами, може забезпечуватися лише дійсне (існуюче між сторонами) зобов'язання, породжує у цивілістичній науці дискусії з цього приводу, а відтак впливає на практику застосування завдатку. [4]

В сучасному цивільному праві розроблена і функціонує спеціальна система правових засобів, метою якої є забезпечення стабільного становища в укладених договірних правовідносинах. Звичайно, за основу видів забезпечення зобов'язань покладені види, розроблені ще в римському цивільному праві.

Завдаток за своєю суттю є двостороннім правочином, вчиняється в письмовій формі та може забезпечувати лише існуюче дійсне зобов'язання. У зв'язку з цим також існує проблема в тому, що завдатком неможливо забезпечити попередній договір. Укладення попереднього договору не спричинює виникнення грошового зобов'язання. Таким чином, специфіка попереднього договору не дозволяє реалізувати платіжну функцію завдатку.

1. Цивільний кодекс України : (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356)

2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. За редакцією Дзери О.В., Кузнєцової Н.С., Луця В.В.

3. Дзера І. Особливості завдатку та забезпечуваних ним зобов'язань / І. Дзера / / Юридична газета. 2006. № 19(79). 12 жовтня

4. Серебрякова Ю.О. Завдаток як вид забезпечення виконання зобов'язанння/ Ю.О. Серебрякова // Юридичний вісник. 2(15). 2010.

Фоміна Л.В.

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ПРАЦЮ

Захист соціальних прав громадян має свою специфіку. Для їх забезпечення недостатньо юридичних механізмів і процедур запобігання правопорушень, потрібна різнобічна діяльність держави, яка буде спрямовуватись на проведення соціальної політики на основі розвитку економіки й підвищення матеріального рівня життя населення [1, с. 336].

У своїх працях А.О. Сіленко, зазначає, що держава, яка гарантує всім людям реалізацію їх прав і свобод, рівні умови вільного розвитку і розвиток окремої особистості, соціальний захист нужденним, досягнення соціальної і політичної стабільності мирними засобами та в інтересах усіх членів суспільства є соціальною державою [2, с. 8].

Провідне місце серед соціально-економічних прав людини посідає право на працю, завдяки якому людина забезпечує існування для себе та своєї сім'ї, формується як особистість, набуває певних умінь і здібностей, реалізує їх у процесі трудової діяльності.

Конституційне право на працю має важливе суспільне значення, з нього фактично постають усі інші трудові права. Так, Р.З. Лівшиць стверджує: «Право на працю має основоположний, фундаментальний характер, з нього постають усі інші права» [3, с. 139]. Яскравим прикладом доповнення права на працю, на нашу думку, є низка трудових прав, наприклад, у Кодексі Законів про Працю України, які базуються на конституційному праві людини на працю (право на оплату праці, на відпочинок, право на захист трудових прав).

З огляду на думки вчених можна стверджувати, що конституційне право на працю – це одне з важливих соціально-економічних прав людини й громадянина, яке гарантоване міжнародно-правовими актами та Конституцією України, що дає можливість кожному заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

У системі права на захист трудових прав, ключове місце належить праву на судовий захист. Так, ст. 55 Конституції України відзначила, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Таким чином, Основний Закон України задекларував право на судовий захист як одне із найбільш основоположних, універсальних, конституційних прав людини [4].

З правової точки зору право на судовий захист спрямоване на: 1) посилення ефективності судової гілки влади, її ефективності, професійності та доступності; 2) підвищення ефективності усієї системи прав людини, у тому числі соціальних прав; 3) ефективне та дієве відновлення порушених прав; 4) попередження виникнення спорів (конфліктів) правового характеру; 5) ефективне, доступне та справедливе врегулювання спорів (конфліктів) правового характеру [5, с.70]. Можна підтримати позицію професорів О. Л. Копиленка, О. В. Зайчука, А. П. Зайця та інших учених, які відносять це право до основоположних особистих (громадянських прав), які за своєю суттю належать до природних прав людини, що визнаються та закріплюються державою, гарантують особі певний рівень свободи і забезпечують фактичну можливість розпоряджатися собою, гарантують невтручання в особисте життя [6, с.95]. Разом із тим, важливо відзначити, що в умовах сьогодення право на судовий захист перебуває у стадії становлення.

Насамперед варто підкреслити, що право на судовий захист є одним із фундаментальних прав людини в умовах соціальної та правової держави. Як відомо, суд є найбільш універсальним юрисдикційним органом, уповноваженим здійснювати захист прав та свобод [7, с.349-350]. У ст.124 Конституція України вказано, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір, а у передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [4].

У юридичній літературі зазначається, що право на судовий захист – спосіб захисту прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних правовідносин – фізичних та юридичних осіб. При цьому суд, здійснюючи правосуддя, на засадах верховенства права забезпечує захист гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави [8, с.92].

Слід відзначити, що право на судовий захист має низку конституційних, організаційно-правових гарантій. По-перше, права і свободи людини і громадянина захищаються судом. При цьому кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Це означає, що конституційне право на судовий захист базується на засадах: унівесальності; доступності; відкритості; розумності; професійності тощо.

Отже, в умовах існування правової держави, право на судовий захист трудових прав, потребує належного закріплення Конституцією Украни та КЗпП України, а також його змістовного законодавчого наповнення, задля того, щоб як працівник так і роботодавець змогли реалізувати свої трудові права в повному обсязі.

1. Слюсар А.М. Соціальна держава в контесті трудового права. Форум права. 2010. №1. С.336-339.

2. Сіленко А.О. Соціальна держава: еволюція ідеї, сутність та перспективи становлення в сучасній Україні: автореф. дис… д-ра політ наук : 23.00.02 ІДП НАН України. Київ, 2000. 15с.

3. Иванов С.А., Лившиц Р.З. Личность в советском трудовом праве. Москва : Наука, 1982, 232с.

4. Конституція України. Науково-практичний коментар. Тацій В.Я., Петришин О.В., Барабаш Ю.Г. Нац. Акад. Правових наук України Х., Право, 2011. 1128с. URL http://194.44.152.155/elib/local/r61.pdf (Дата звернення 11.04.2021р.)

5. Бонтлав В. Право на судовий захист трудових прав: науково-теоретичний аспект. Підприємництво, господарство і право. 2018. №9. Ст. 68-74.

6. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М.Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

7. Костюк В. Л. Правосуб'єктність у трудовому праві: проблеми теорії та практики: монографія. Київ : Видавець Карпенко В. М., 2012. 460 с.

8. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.:Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ :«Укр.енцикл.», 1998. Т.5. П-С. 2003. 736с.

Харишин М.М.

ПОНЯТТЯ ДОНОРСТВА ТА МЕДИЧНОЇ ПОСЛУГИ З ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНІ

Здоров`я людини, а також тривалість її життя відображає соціально-економічний рівень кожної держави. Рівень надання медичних послуг забезпечується, зокрема, і досконалістю законодавства у сфері охорони здоров`я, донорства і трансплантації і значною мірою впливає на згадані вище фактори.

Звертаючись до наукових праць, в яких висвітлться поняття донорства, Ю. С. Шемшученко у «Юридичній енциклопедії» зазначає, що «донорство – це добровільний акт волевиявлення людини, що полягає у даванні крові або її компонентів для подальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання у наукових дослідженнях». [1, с. 74]. Дане визначення є одним із перших в українській правовій доктрині, але все ж не розкриває його сутність в деталях.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», донорство анатомічних матеріалів – надання донором анатомічних матеріалів іншій людині за життя (прижиттєве донорство) або вилучення анатомічних матеріалів людини у донора-трупа (посмертне донорство) для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів [2]. Вважаємо, що відповідно до етичних аспектів кожна людина має вирішувати, приймати життя таким, як є, і бути впевненим, що немає смислу продовжувати його, чи віддати себе в руки лікарів в надії на те, що їх професіоналізм продовжить життя, а твої органи допоможуть жити комусь ще.

Відповідно до ст. 12 цього ж закону, трансплантація застосовується виключно за наявності медичних показань і здійснюється відповідно до галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я за згодою об'єктивно поінформованої дієздатної особи (реципієнта), крім випадків, передбачених цим Законом. У разі якщо реципієнт не досяг 14-річного віку або визнаний в установленому законом порядку недієздатним, трансплантація застосовується за згодою об'єктивно поінформованих його батьків або інших законних представників. Стосовно реципієнтів віком від 14 років

або визнаних в установленому законом порядку обмежено дієздатними трансплантація застосовується за згодою таких об'єктивно поінформованих осіб. Тобто можна встановити, що законодавець здійснення діяльності у сфері трансплантації анатомічних матеріалів пов`язує з питанням дієздатності та правоздатності як донора, так і реципієнта. Крім того, даним законом були закріплені основні та необхідні принципи здійснення трансплантації, такі як: добровільності; гуманності; анонімності; надання донорських органів потенційним реципієнтам за медичними показаннями; безоплатності трансплантації для донора та реципієнта; дотримання черговості (крім родинного та перехресного донорства); достойного ставлення до тіла людини у разі посмертного донорства; безперервності отримання медичної допомоги особами, яким трансплантовано анатомічні матеріали.

В науковій доктрині Стець О.М., Білошенко О.Ю. і Чабаненко Ю.С. у праці «Актуальні питання трансплантації органів і тканин в Україні» пропонують визначити трансплантацію у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні трансплантація – це право людини на життя. У вузькому значенні трансплантація – оплатна медична послуга, яка здійснюється сертифікованими медичними закладами і полягає в заміні хворого органу на здоровий. Вони ж стверджують, що трансплантація характеризується наступними ознаками: виникла в суспільстві в результаті потреб охорони здоров'я; це стадія лікувального процесу пересадки дарованого органу; суб'єктами трансплантації, які залучені в даний вид медичної послуги є медичний заклад, який здійснює вилучення та пересадку органу, донор та реципієнт; право на трансплантацію відноситься до дій, що забезпечують право на медичну допомогу; це переміщення дарованого органу з одного людського тіла до іншого, і є виключно хірургічним втручанням; це є оплатна медична послуга, яка здійснюється сертифікованими медичними закладами. [3, с. 66-67]. На нашу думку, щоб трансплантологія працювала, потрібно подолати не лише морально-етичні, релігійні, правові моменти. Необхідна підготовка спеціалістів (освіта), підтримка суспільства, мотивація лікарів. Потрібен захист від «лікарської помилки», бо кожну людину, яка готова дати згоду на використання своїх органів після смерті, чи на використання органів родича, хвилює проблема, чи справді була «смерть мозку», чи діагноз поставлено професійно, з належними лабораторними підтвердженнями та висновками, що виключають помилку.

Як юридичну модель отримання дозволу на вилучення анатомічних матеріалів визначається принцип незгоди. Слід зазначити, що обидві презумпції мають як позитивні так і негативні сторони. У разі закріплення «презумпції згоди» людина позбавляється права вирішувати долю свого фізичного тіла, що може сприяти збільшенню рівня криміналізації у галузі трансплантології. Однак така юридична модель отримання згоди особи на вилучення анатомічного матеріалу більш ефективна стосовно максимальної кількості потенційно можливих вилучень донорських органів. Також, вона зменшує психічне навантаження на близьких та родичів померлої особи та лікарів, в тому що перші не вирішують долю щодо тіла померлої особи, а лікарі не повинні отримувати згоду від близьких та родичів на вилучення анатомічного матеріалу. Протилежна модель – «презумпція незгоди» – захищає право особи на тілесну недоторканість після смерті і зобов'язує отримувати згоду осіб на вилучення трансплантатів у разі відсутності її волевиявлення. З точки зору реалізації прав людини «презумпція незгоди» максимально забезпечує врахування волі людини щодо своєї посмертної волі, дотримання і захист фундаментального право людини на свободу та добровільне визначення долі свого фізичного тіла після смерті, охорону тілесної недоторканності після смерті людини, якісний захист прав і законних інтересів громадян при наданні медичної допомоги. Крім того, загроза криміналізації в галузі трансплантології зменшується. [4, с. 27]

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що єдиного підходу до визначення даного поняття немає, що в свою чергу і породжує його проблему. Проте останнім часом дане питання досліджується все частіше, а законодавство удосконалюється, що є запорукою побудови ефективного механізму захисту прав донорів, реципієнтів та інших зацікавлених осіб. Отож, трансплантація органів є останньою надією мільйонів людей на життя, соціальну реабілітацію. На цю проблему можна дивитись по-різному: з точки зору родичів померлої людини, органи якої можуть використовуватись для трансплантації, та з точки зору багатьох приречених людей, які роками чекають пресадки, чи їх родичів. Чи ми морально готові приймати рішення про донорство органів, особливо, коли це стосується близьких? Не завжди! Існують релігійні, моральні, етичні аспекти цієї проблеми. Донорство органів – не обов`язок людини, а тільки її право. Право, що базується на особистій згоді

на забір органів після смерті. Немає згоди – немає права взяти органи.

1. Юридична енциклопедія: в 6 т.// редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 1999. Т. 2. 774 с.

2. «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Закон України від 28.02.2019 № 2427-VIII. Дата оновлення: 15.03.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text Дата звернення: 10.04.2021

3. Стець О.М., Білошенко О.Ю., Чабаненко Ю.С. Актуальні питання трансплантації органів і тканин в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Die wichtigsten vektoren für die entwicklung der wissenschaft» (Люксембург, 24 січня 2020). С.64-67.

4. Базуріна Т. І. Правові та організаційні аспекти трансплантації анатомічних матеріалів людині: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра: спец. 081 – право / наук. кер. Т. М. Чурилова. Суми: Сумський державний університет, 2020. 94 с.

Шаповал Д.О.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ КРАЇН СВІТУ

Науковці стверджують про наявність двох форм прояву добросовісності у правових системах країн світу: об'єктивний, де добросовісність проявляється як вимога дотримання сторонами розумних правил чесності у договірних правовідносинах, другий – суб'єктивний, де сторони повинні діяти по відношенню один до одного справедливо та чесно [1].

Директива ЄС «Про захист прав споживачів» від 1994 року, яка містить в собі європейський континентальний принцип добросовісності (bona fides), спровокувала його застосування у британському договірному праві під час членства Великої Британії в ЄС. Проте, необхідно зазначити, що добросовісність не є властивою до використання в країнах англо-саксонської правової системи, через інший механізм регулювання суспільних відносин. Британські суди тривалий час не визнавали доктрину доброї совісті та відкидали її як «інфекційне захворювання». Судді вважали, що принцип не можливо застосувати на практиці та таким, що, за своєю суттю суперечить змагальності в судовому процесі. Для англійців традиційним є уявлення, що сторони в договорі не мають діяти добросовісно, адже це буде суперечити принципу змагальності, який є основним [2]. Вперше принцип добросовісності був закріплений в Законі «Про регулювання не-

справедливих умов у споживчих кредитах» в 1999 році, але й там він ґрунтувався на континентальному праві Європи, а не внаслідок його трансформації на англійський лад. Як виняток, в Англії діє принцип найвищої добросовісності (uberrimae fidei) в договорах страхування. Отже, в англійському праві відсутнє поняття добросовісності в законодавстві та немає обов'язку діяти добросовісно. Проте, Високий суд в справі Yam Seng v. International Trade Corporation визнав, що заперечення загального обов'язку поводитися добросовісно означає «плисти проти течії». «Угода сторін є договором, що передбачає високий ступінь довіри, а тому за контрактом одна сторона може покладатися на добросовісну співпрацю іншої»- зазначив суд. Наслідком у даній справі стало визнання, того, що добросовісність може випливати з умов будь-якої угоди. Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що англійська судова практика починає застосовувати принцип добросовісності на практиці.

В німецькому законодавстві, договірне зобов'язання підпорядковується добросовісності, а зміст останнього тлумачиться судом, виходячи зі статті 242 Німецького цивільного уложення: «Боржник зобов'язаний виконати зобов'язання добросовісно з урахуванням звичаїв цивільного ділового обороту». На основі принципу добросовісності сформувалося таке поняття як «загальне застереження», яке використовується тільки в доктрині німецького права. Щодо співвідношення загальних норм права та застереження, то остання характеризується своєю не визначеністю, або як її ще називають, «невизначена норма права». Важливим є те, що «загальне застереження» закріплене законодавчо, тобто є нормою права, а, отже, використовується на рівні з іншими. Так, німецькі суди прибігають до застосування добросовісності дуже часто, тобто у правозастосовній практиці принцип набуває більшого значення, ніж інші нормативні приписи. Незважаючи на те, що добросовісність міститься тільки в одній статті Уложення щодо виконання зобов'язань, але застосовується він як при укладанні договорів так і під час переговорів. На рівні доктрини виділяється добросовісність в суб'єктивному (Guter Glauben) та об'єктивному (Treu und Glauben) сенсі. Перше означає те, як особа сприймає ті чи інші юридичні факти, друге ж розуміється як еталон поведінки суб'єктів правовідносин [3].

В правовій системі Сполучених Штатів Америки концепція добросовісності отримала свій розвиток з прийняттям Торгово-

го кодексу, а саме розділу 1-304, який закріпив цей принцип як обов'язковий при прийняті та виконанні контрактів. Добросовісність розглядається в договорах як фактична доброчесність та, як вимога дотримуватися стандартів ділової практики в торгівлі. Хоча, так як США відноситься до англосаксонської правової сім'ї, добросовісність носить суперечливий характер, як і в праві Англії. Застосовується декілька доктрин застосування цього принципу. Найвідомішою концепцією є теорія «виключення». Згідно з цією теорією необхідно виявити та не допустити прояву не добросовісної поведінки учасників правовідношення, а не намагатися розкрити сутність принципу за допомогою його тлумачення. На думку науковців американська судова практика застосовує добросовісність як запобіжник, який не допускає протиправної поведінки, яка порушує «дух угоди» [4].

Інша теорія передбачає, що в основі добросовісності лежать принцип справедливості та ідея про рівний розподіл прав між учасниками правовідносин. При чому, справедливість в цій концепції означає розумність при виконанні договору. Під рівністю мається на увазі запобігання можливості однієї сторони отримати необґрунтовану вигоду, за рахунок іншої сторони. Отже, дана теорія об'єднує в собі три основних принципи для забезпечення балансу між сторонами зобов'язання.

Також, положення щодо сумлінного виконання зобов'язання закріплений і в інших країнах Європи та світу. Так, наприклад, добросовісність закріплена в ст. 57 Цивільного кодексу Іспанії, згідно з яким торговельні угоди виконуються добросовісно з дотриманням усіх умов, які включені до неї. Так само при здійсненні своїх цивільних прав особи мають діяти добросовісно в Португалії, згідно з п.2 ст. 762 ЦК.

Підсумовуючи вищесказане, можна виділити відмінності у застосуванні принципу доброї совісті в правових системах світу. Так, в державах романо-германської системи використовують широкий підхід, обов'язок притримуватися застосовується до, під час та після укладання угоди. У країнах англо-американської системи добросовісність поширюється тільки на виконання контракту або й зовсім відсутня. Також в другому випадку існує суперечливість та певна боязнь щодо його використання.

Україна теж ступила на шлях використання принципу добросовісності в 2003 році, разом з прийняттям нового Цивільного кодексу, але 18-річний досвід застосування судами цього принципу,

так і не показав, що добра совість стала фундаментом, на якому суб'єкти цивільного права будують свої правовідносини. Можливо, це відбувається через недостатній досвід, бо добросовісність за своєю суттю є оціночним поняттям, а сучасні правники та судді ґрунтуються у своїх діях на точні формулювання закону. Також причиною несміливого застосування доктрини добросовісності вбачається в радянській законності, яка за десятиріччя вкоренилася в правову свідомість правників. Шаг вперед зробив ВС у своїх постановах. Наприклад КЦС ВС у справі №390/34/17 в 2019 році застосував при вирішенні спору доктрину «venire contra factum» (заборона суперечливої поведінки), в основі якої лежить принцип добросовісності. Суперечлива поведінка є такою, яка не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, якщо інша сторона діє собі у шкоду і покладається на неї [5]. Ще, у справі №317/3272/16-ц КЦС ВС в 2019 році подружжя поділило майно так, щоб у чоловіка, який є боржником не залишилося майна (фраудаторний правочин). Суд застосував принцип добросовісності для характеристики поведінки подружжя та кваліфікував їх дії як зловживання правом [6]. Тобто, необхідно знаходити баланс між жорсткими нормами законодавства та принципами права, для ефективного захисту суб'єктів правовідносин. Як ми бачимо, Україна поки що відстає від інших країнах за рівнем застосування доктрини доброї совісті, але можна говорити про певні позитивні зрушення та відступ від соціалістичної правосвідомості.

1. К. Валігура, «Принцип добросовісності як категорія цивільного права», 2019
2. Г. Тюбнер, «Принцип добросовісності у Британському праві, або як уніфікація права призводить до нової дивергенції, 2013
3. О. О. Бакалінська, «Концептуальні підходи до визначення змісту поняття добросовісність у західній правовій доктрині», 2012
4. С.Н. Винокуров Современная концепция добросовестности в обязательном праве Франции, Германии, США и Англии, 2018
5. Постанова КЦС ВС у справі №390/34/17 від 10.04.2019//81263995
6. Постанова КЦС ВС у справі №317/3272/16-ц від 06.03.2019//80363827

Якимчук П.Д.

ПРАВОВА ОХОРОНА КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ

В умовах ринкових відносин та стрімкого зростання вартості об'єктів інтелектуальної власності, здобутки діяльності суспільства, що пов'язані зі створенням об'єктів в цій сфері, перетворює останні в досить цінні інвестиції та потенційний засіб отримання

прибутку. Як наслідок, в даний час досить стрімко як на національному так і на міжнародному рівнях відбувається процес розвитку права інтелектуальної власності. Один з основних аспектів такого розвитку пов'язаний з охороною та захистом прав на «інтелектуальні об'єкти».

Варто відзначити, що особливе місце серед таких об'єктів займає комп'ютерна програма, яка в еру інформаційних технологій є одним із головних стратегічних ресурсів як держави в цілому так і окремих осіб.

Швидке поширення комп'ютерних програм та програмного забезпечення, а також, стрімке оновлення технологій їх створення, збільшили не тільки сферу застосування описуваного об'єкта права інтелектуальної власності, але і надали йому нових особливих ознак.

Вказане вище, лише підкреслює необхідність аналізу, характеристики та наданню пропозицій щодо перегляду існуючої концепції правової охорони комп'ютерної програми, а існуюча судова практика, пов'язана з вирішенням спорів та притягненням до відповідальності осіб у зв'язку з порушенням прав на описуваний об'єкт власності, вказує на доцільність перегляду ключових принципів правової охорони комп'ютерних програм.

Статтею 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» закріплено визначення комп'ютерної програми, відповідно до якого остання – це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату [1].

Варто зазначити, що дана дефініція комп'ютерної програми є доволі складною, адже містить у собі багато технічних характеристик, які є не повною мірою зрозумілими не лише для звичайної людини, але й для суду, що розглядає спір. У зв'язку з цим деякі науковці доводять необхідність проведення детального тлумачення поняття комп'ютерної програми та подібних до неї об'єктів сфери програмування у спеціалізованих Державних стандартах (ДСТУ).

Якщо порівнювати ситуацію з правовою охороною комп'ютерних програм в Європейському Союзі, варто зазначити, що даний об'єкт, відповідно до Директиви Європейського Парламенту від 23.04.2009 р. № 2009/24/ЄС, яка не ратифікована Україною, має захищатись саме авторським правом як літературний твір.

Згідно даної Директиви, захист застосовується до будь-якої форми вираження комп'ютерної програми, за винятком ідей та принципів, що лежать в основі будь-якого з елементів програми, включаючи її інтерфейси. Єдиним критерієм визначення прийнятності програми для захисту є її оригінальність у значенні, що це власне інтелектуальне творіння автора [2].

Хоча вітчизняне законодавство і визначає комп'ютерну програму як об'єкт авторського права, дискусії з приводу необхідності законодавчого закріплення нового, більш наповненого визначення поняття «комп'ютерна програма», а також, віднесення програми до об'єкта промислової власності не вщухають й досі.

Обговорення, що виникають з приводу обрання оптимальної моделі охорони прав на комп'ютерні програми та програмне забезпечення виникають зокрема і у зв'язку з великою кількістю судових спорів, пов'язаних з захистом порушених прав на описуваний об'єкт.

Комп'ютерні програми є тим об'єктом інтелектуальної власності, який зазнає найбільшого впливу від правопорушень, що обумовлено суттєвою різницею між витратами ресурсів на створення комп'ютерних програм та витратами на їх незаконне копіювання та розповсюдження.

Статтею 51 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, що захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством [1].

При цьому варто вказати, що громадяни України, також, можуть звертатись за захистом порушених прав у сфері інтелектуальної власності до Європейського суду з прав людини. Підтвердженням цьому є рішення даного суду у справі A.D. v. the Netherlands від 11.01.2007 року [3] та Melnychuk v. Ukraine від 05.07.2005 року, відповідно до яких останній дійшов висновку, що інтелектуальна власність захищається статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4].

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-XII від 23.12.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text

2. Про правову охорону комп'ютерної програми: Директиви Європейського Парламенту № 2009/24/ЄС від 23.04.2009 р. URL: http://lexdigital.ru/2011/009/

3. *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal: Court Judgment. 11.01.2007. App. 73049/01. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78981.*
4. *Melnychuk v. Ukraine: Court Decision. 05.07.2005. App. 28743/03. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70089.*

Якущенко Ю.М.

ТРАНСКОРДОННЕ СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО ЯК ВИКЛИК ПРАВАМ ЛЮДИНИ

Завдяки численним чинникам, включаючи розширений доступ до мережі Інтернет, медичний туризм перетворився на багатомільярдну галузь. Світова індустрія комерційного сурогатного материнства, як одна із складових цієї галузі, оцінюється приблизно в 6 мільярдів доларів США на рік. Потенційні батьки, перетинаючи міжнародний кордон, щоб скористатися програмою сурогатного материнства, беруть участь у репродуктивному туризмі, який також визначається вченими як «фертильний туризм», «транскордонне сурогатне материнство» тощо [1, с. 111].

Стрімкий розвиток транскордонного сурогатного материнства спричиняється чотирма основними категоріями «драйверів»: 1) юридичні та релігійні заборони у країні потенційних батьків; 2) питання ресурсів, до яких належать вартість програми сурогатного материнства, тривале очікування в черзі на здійснення програми в країні проживання або менша кількість доступних методик допоміжних репродуктивних технологій; 3) якість, включаючи показники успішності і безпеки методики; а також 4) особисті побажання потенційних батьків, в тому числі культурні, сімейні або особисті причини [2, с. 734].

Ліберальне законодавство у сфері сурогатного материнства в Україні поряд з порівняно низькими цінами та належною якістю надання послуг приваблюють багатьох туристів репродуктивної індустрії звертатися до українських репродуктивних клінік. Важливими факторами є те, що в Україні юридично дозволяється застосування комерційного сурогатного материнства та захищаються права потенційних батьків, які стають законними батьками новонародженої дитини за письмовою згодою сурогатної матері.

Проте слід зазначити, що транскордонне сурогатне материнство приводить до виникнення проблем з точки зору міжнародного цивільного та кримінального права: з одного боку, щодо договору між майбутніми батьками та сурогатною матір'ю, з ін-

шого боку, щодо дитини, яка народилася у результаті виникнення цих договірних відносин [3, с. 41]. Наразі основною проблемою транскордонного сурогатного материнства є захист якнайкращих інтересів дітей, народжених сурогатними матерями, як найуразливіших учасників цих відносин. Надання послуг із сурогатного материнства іноземним громадянам може на практиці призвести до того порушення права таких дітей, а самі діти можуть опинитися поза межами правового поля як України, так і країн їх потенційних батьків. В Україні необхідно розробити законодавство, враховуючи права та інтереси всіх сторін відносин у сфері сурогатного материнства, а особливо новонароджених дітей.

Основні права дітей, які потрібно враховувати при регулюванні відносини у сфері сурогатного материнства, закріплені в Конвенції Організації Об'єднаних Націй (ООН) Про права дитини (КПД) від 20 листопада 1989 року, яка ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789-XII від 27 лютого 1991 року. Відповідно до статті 3 Конвенції ООН Про права дитини держави зобов'язані забезпечити, що «в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини» [4].

КПД, що базується на принципі якнайкращого забезпечення інтересів дитини, закріплює, серед інших, «право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування» (ст. 6.1); право «щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню», за виключенням випадків, коли є судове рішення, необхідне для забезпечення якнайкращого забезпечення інтересів дитини (ст. 9.1) [4]. Цей принцип, імовірно, повинен застосовуватися, навіть якщо відсутній генетичний зв'язок з потенційними батьками.

У разі транскордонного сурогатного материнства важливо забезпечити права дитини, захищені статтями 7 і 8 КПД: право на ім'я, національність, право знати своїх батьків та право на їх піклування. На практиці саме ці права найчастіше порушуються, якщо потенційними батьками є іноземці. Як зазначалося вище, такі випадки трапляються, коли потенційні батьки, які є громадянами країни, що забороняє сурогатне материнство, укладають угоду про сурогатне материнство в Україні. Якщо Україна визнає

потенційних батьків законними батьками після народження дитини, то країна потенційних батьків може відмовити у реєстрації такої дитини, залишаючи дитину в правовому невизначеному положенні.

Варто зазначити, що під загрозою також залишається право дітей знати своє походження, що може бути важливим при вирішенні проблем, пов'язаних зі здоров'ям дитини, а також для її психологічного благополуччя.

Крім того, контроль за подальшою долею дитини, народженої у результаті застосування програми сурогатного материнства, після від'їзду потенційних батьків до країни їх проживання не передбачений законодавством України. У таких ситуаціях існує ризик того, що діти можуть залишитися без громадянства або без піклування законних батьків.

На жаль, ці ризики – це не лише гіпотетичні сценарії. Як приклад можна навести справу D. and others v. Belgium, яку розглядав Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). В 2013 році сурогатна мати народила дитина для подружньої пари з Бельгії, але представництво Бельгії в Україні не дозволяло батькам забрати дитину на свою батьківщину і вони мусили звертатися до ЄСПЛ.

З огляду на вищезазначене, виправданим було б обмежити доступ іноземних громадян з країн, де угоди про сурогатне материнство не визнаються дійсними на законодавчому рівні, до здійснення програм сурогатного материнства в Україні, щоб забезпечити захист прав дітей, народжених сурогатними матерями.

З метою дотримання існуючих принципів прав людини, угоди про сурогатне материнство загалом та транскордонне сурогатне материнство зокрема повинні в першу чергу відповідати нормі Конвенції Про права дитини стосовно «якнайкращого забезпечення інтересів дитини». Повинні бути розроблені механізми, що забезпечують захист прав дітей, народжених в результаті реалізації угоди про сурогатне материнство: право на реєстрацію відразу після народження, право мати ім'я, набути громадянство та право знати своїх батьків і право на їх піклування, право не розлучатися зі своїми батьками проти своєї волі, за винятком деяких обставин.

1. Deonandan R. Recent trends in reproductive tourism and international surrogacy: ethical considerations and challenges for policy. Risk Manag Healthc Policy. 2015;8:111.

2. Crockin SL. Growing families in a shrinking world: legal and ethical challenges in cross-border surrogacy. Reprod Biomed Online. 2013 Dec;27(6):733-41. doi: 10.1016/j.rbmo.2013.06.006.

3. Квіт Н. М. Інститут сурогатного материнства: проблеми колізійного регулювання / Н. М. Квіт // Альманах міжнародного права. - 2016. - Вип. 14. - С. 38-49.

4. Про права дитини: Конвенція ООН від 20.11.1989 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 15.04.2021).

5. D. and Others v. Belgium, HUDOC 29176/13 26 (Council of Europe: European Court of Human Rights Aug. 8, 2014).

ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Головатчук І.М.

ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ВІДХОДИ

Так як законодавством України відходи визнаються об'єктом права власності, а саме це положення зазначається ст. 8 Закону України "Про відходи" [1], постає питання щодо порядку набуття та припинення права власності відповідними суб'єктами. Питання порядку та підстав набуття і припинення права власності на відходи є досить актуальним, так як саме вони є основою формування права власності на певні об'єкти матеріального світу, які визначають права та обов'язки особи-власника.

На сьогодні, в Україні відносини власності на відходи регулюються Законом України "Про відходи" [1], але сам механізм регулювання відносин, що виникають на основі права власності на відходи прописаний у нормах Цивільного кодексу [2], яким безпосередньо регулюється порядок набуття та припинення права власності на майно [3, с. 109].

Зокрема, науковці, у теорії цивільного права, поділяють підстави набуття права власності на дві групи, а саме: первісні і похідні. Первісними є підстави, за яких право власності виникає вперше або незалежно від волі попереднього власника. А похідними є підстави, за яких право власності на майно виникає за волею попереднього власника. До первісних автор статті відносить такі підстави як: створення нової речі; привласнення загальнодоступних дарів природи; набуття права власності на безхазяйну річ; переробка речі; набувальна давність; знахідка; затримання бездоглядної домашньої тварини; знайдення скарбу. До похідних: правочини, спрямовані на передачу майна у власність; спадкування; приватизація. [4,с. 60, 63].

З огляду на те, що у нашому випадку майном, на яке виникає право власності є відходи, то ми можемо сказати, що первісними підставами набуття права власності на них є утворення відходів, набуття права власності на безхазяйні відходи. Щодо похідних, то у даному випадку така підстава буде проявлятися переході права власності на відходи у процесі приватизації державних підпри-

ємств або в результаті зміни власника чи користувача земельної ділянки, різного роду правочинів [1].

Дані підстави, за виключенням набуття права власності на відходи внаслідок правочинів та набуття даного права на безхазяйні відходи, суб'єктом яких можуть бути тільки держава та територіальні громади, можуть виступати юридичним фактом для набуття права власності на відходи для всіх суб'єктів даних правовідносин.

Якщо з первісними підставами все зрозуміло, то щодо похідних підстав, варто звернути увагу на такі підстави набуття права власності, як: приватизація державних підприємств та зміна власника чи користувача земельної ділянки на яких знаходяться відходи. Відповідно до ст. 10 Закону України "Про відходи" у разі приватизації державних підприємств, внаслідок діяльності яких було утворено певну кількість відходів "...право власності на відходи та обов'язок щодо відшкодування заподіяної відходами шкоди здоров'ю людей, майну фізичних або юридичних осіб та навколишньому природному середовищу переходить до нових власників, якщо інше не передбачено відповідно до закону умовами приватизації цих підприємств" [1].

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про приватизацію державного і комунального майна" приватизація вказується на те, що приватизація відбувається за спеціальною процедурою, внаслідок якої право власності на об'єкти державної та комунальної власності, а разом із ними відходи,які були утворені на таких об'єктах, переходить до приватної власності фізичних чи юридичних осіб. перелік яких надані ст. 8 цього закону [5]. Але із набуттям права власності на відходи, суб'єкт відповідно до цієї статті набуває і обов'язок щодо відшкодування заподіяної відходами шкоди здоров'ю людей, майну фізичних або юридичних осіб та навколишньому природному середовищу, якщо інше не передбачено відповідно до закону умовами приватизації цих підприємств [1].

Щодо підстави переходу права власності на відходи внаслідок зміни власника чи користувача земельної ділянки на яких знаходяться відходи, то варто наголосити на тому, що відповідно до ст. 11 Закону України "Про відходи" при зміні власника чи користувача земельної ділянки, на якій розміщені відходи, питання про право власності на відходи вирішується окремо, відповідно до закону [1]. Тобто, припинення права власності на земельну ділянку не тягне за собою припинення права власності на відходи, які

розміщені на даній земельній ділянці. У таких випадках, особа, яка набуває право власності на земельну ділянку право власності на відходи, які на цій земельній ділянці розміщені буде набувати за окремим правочином.

Щодо правочинів із набуття права власності на відходи. Р. В. Цалин вважає, що відходи можуть виступати предметом певних цивільних правочинів, таких як, наприклад, купівля-продаж, міна, дарування [6, с. 110].

Проте, під час вчинення правочинів з відходами, варто враховувати вид відходів, так як не всі відходи мають оборотоздатність, так як, наприклад, небезпечні відходи мають обмежену оборотоздатність.

Загальні підстави припинення права власності на майно, своє нормативне закріплення знайшли у ст. 346 Цивільного кодексу України [2]. Проте, варто наголосити на тому, що не всі перелічені даним законом підстави відносяться до підстав припинення права власності на відходи. Зокрема, для відходів, найбільш доцільними підставами припинення права власності, що закріплені цивільним законодавством, є такі підстави, як: відчуження свого майна власником, зокрема, загалом можна сказати, що це різного роду правочини, які виникають з договорів, що були вказані вище як підстави набуття права власності на відходи, та відмова власника від права власності на відходи [2].

Тут слід зупинитися на другій підставі, так як вона має специфічний характер, адже має застосовуватися незалежно від волі власника, тобто у встановлених законом випадках. Таким випадком, наприклад, може бути відмова суб'єктом права власності на небезпечні відходи на користь суб'єктів, які мають ліцензію на право поводження з небезпечними відходами [1]. Ще однією особливістю цієї підстави є те, що власник відходів не може свавільно відмовитися від права власності на будь-які відходи. Він може вчинити таку дію тільки у встановлених законом випадках. Р. В. Цалин дуже слушно наводить приклад відмови від інших видів відходів. Він зазначає, що особливості відмови диференціюються в залежності від виду відходів і вказує приклад, коли власник відмовляється від побутових відходів в такий спосіб як роздільне збирання побутових відходів на спеціально відведених майданчиках [3, с. 111]. Тобто, така підстава як відмова від права власності на відходи має двоїстий характер, так як може застосовуватися як в залежності від волі власника, так і поза бажанням власника.

Додатково, на основі аналізу ст. 8 проекту закону "Про управління відходами", можна виділити таку підставу припинення права власності на відходи з одночасним набуттям права власності на інше майно є оголошення про припинення статусу відходів для таких видів відходів як: брухт заліза, сталі (чорних металів) та алюмінію, включаючи брухт алюмінієвого сплаву; брухт міді, включаючи брухт сплаву міді; склобій [7].

Іншими підставами припинення права власності є приватизація установи, підприємства чи організації у власності якої знаходяться відходи, або виробником яких вони є. Дана підстава може застосовуватися як підстава набуття та припинення права власності на відходи, та як припиняє право власності на ці об'єкти однієї сторони (держави чи територіальної громади) , та надає це право іншій стороні, яка набуває право власності.

Щодо безхазяйних відходів, то, на нашу думку, підставою припинення права власності на них є їх повернення власнику з комунальної або державної власності. Тобто, можна сказати, що у такому випадку держава або територіальна громада позбавляється права власності на відходи, які потрапили до них внаслідок їх виявлення та взяття на облік.

1. Про відходи : Закон України від 05.03.1998 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 36-37, ст.242 [Електронний ресурс] - URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80/conv#n117

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356 [Електронний ресурс] URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top

3. Цалин Р. В. Принципи правового регулювання відносин права власності на відходи в Україні. Право і суспільство 2015 р. №6 ч. 3 с. 107-112 [Електронний ресурс] URL http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/6_2015/part_3/23.pdf

4. Вороніна Н. В. Способи набуття та припинення права власності. Актуальні проблеми держави і права. 2009 р. с. 60-65 [Електронний ресурс] URL http://www.apdp.in.ua/v51/10.pdf

5. Про приватизацію державного та комунального майна : Закон України від 18.01.2018 року № 2269-VIII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 12, ст.68 [Електронний ресурс] URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#top

6. Цалин Р. В. Підстави виникнення та припинення права власності на відходи в Україні. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2015 р. с. 109-113 [Електронний ресурс] URL http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/2/part_2/24.pdf

7. Про управління відходами: проект Закону України від від 4 червня 2020 2207-1-д [Електронний ресурс] URL http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69033

Данилюк Л.Р.

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Право на екологічну інформацію має основоположний характер і належить до одних із пріоритетних у системі екологічних прав. Проте саме поняття екологічного інформування є комплексним і його розуміння не зводиться тільки до права на екологічну інформацію.

У Великій українській юридичній енциклопедії екологічне інформаційне забезпечення трактується як:

а) напрям державної екологічної політики;

б) одна з найважливіших функцій екологічного управління;

в) одна з основних гарантій реалізації права громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту та права на її поширення;

г) визначена законодавством діяльність спеціально уповноважених державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, діяльність яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, здоров'я людей по доведенню (оприлюдненню) до заінтересованої громадськості, органів та осіб, які приймають управлінські та інші рішення, а також надання екологічної інформації за інформаційним запитом [1, с. 283].

Т. В. Грушкевич стверджує, що екологічне інформаційне забезпечення має комплексний характер, оскільки забезпечує суспільство полівидовою екологічною інформацією. Його багатофункціональність проявляється також у різних підходах до розуміння даного інституту, згруповуючи які можна виділити три основних, як засіб забезпечення екологічної безпеки, як напрямок державного управління щодо реалізації державою своєї національної екологічної політики та як засіб забезпечення права громадян на екологічну інформацію [2, с. 607]. Такий підхід підтримують й інші вчені [3, с. 261]. Всі ці форми мають під собою конституційне підґрунтя у вигляді відповідних норм Основного Закону. Однак, їх практичне втілення залежить від дієвості галузевого зако-

нодавства, що деталізує конституційні норми і передбачає процес їх реалізації [2, с. 607].

Екологічне інформування є елементом правового механізму (інструментом) реалізації державної політики в сфері забезпечення екологічної безпеки. Зокрема воно належить до інформаційно-прогностичних, організаційно-превентивних заходів в системі державно-правових засобів, спрямованих на гарантування стану навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Крім цього у сфері природокористування екологічне інформаційне забезпечення має особливе значення. За його допомогою органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування отримують дані про природні ресурси, їх кількісні та якісні характеристики, на основі яких вирішують питання про можливість надання природних ресурсів у спеціальне використання чи обмеження такого використання за екологічними чинниками, допустимі обсяги споживання природних сировинних ресурсів на тій чи іншій території, розподіл природних ресурсів між окремими природокористувачами, визначення природних об'єктів, на яких допускається загальне природокористування тощо [4, с. 159].

Слід зауважити, що в такому контексті поняття екологічного інформаційного забезпечення дещо розширює звичний для нас підхід до розуміння екологічного інформування. Адже в більшості випадків, коли говориться про екологічну інформацію чи інформування щодо стану довкілля в першу чергу маються на увазі дані про пені фактори, які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, загрозу виникнення надзвичайних екологічних ситуацій тощо, тоді як наведені дефініції є значно об'ємнішими за змістом.

З огляду на підходи науковців до тлумачення екологічного інформування як функції управління, можна стверджувати, що вона реалізується через виконання уповноваженими державними органами та органами місцевого самоврядування своїх обов'язків щодо збору, обробки, надання та використання інформації, яка стосується охорони та відтворення навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Ще один підхід до розуміння екологічного інформаційного забезпечення – це дослідження його як діяльності уповноваже-

них суб'єктів. Але фактично висвітлення екологічного інформування таким шляхом призводить до трактування його як функції управління в сфері природокористування та охорони довкілля. За винятком діяльності підприємств, установ та організацій, функціонування яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, здоров'я людей по доведенню (оприлюдненню) до заінтересованої громадськості, органів та осіб, які приймають управлінські та інші рішення, а також надання екологічної інформації за інформаційним запитом (тобто діяльності інших розпорядників інформації), яка не охоплюється визначенням екологічного інформування як функції управління.

Адже екологічне інформування як функція управління – це врегульована нормами екологічного законодавства діяльність уповноважених державних органів та органів місцевого самоврядування щодо збору, обробки, надання та використання інформації, яка стосується охорони та відтворення навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Тобто екологічне інформування як функція управління проявляється не тільки в кореспондуючому праву громадян звертатися за інформацією обов'язку уповноважених законодавством органів надавати її. Насправді ж в це поняття включається ціла низка заходів, а саме: збір, обробка, надання, використання інформації про стан довкілля.

Належна реалізація даної функції є обов'язком уповноважених державних органів і органів місцевого самоврядування. Водночас виконання її цими органами є гарантією екологічних прав громадян, зокрема на безпечне для життя й здоров'я довкілля та вільний доступ до інформації про його стан.

Отже, поняття екологічного інформаційного забезпечення (екологічного інформування) має комплексний характер, який проявляється у різнофункціональних підходах до розуміння його змісту.

На нашу думку, еколого-інформаційні правовідносини – це врегульовані актами міжнародного законодавства, Конституцією, законами і підзаконними нормативно-правовими актами України суспільні відносини, які виникають в процесі екологічного інформаційного забезпечення та реалізації права на вільний доступ до інформації про стан довкілля.

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20т. / Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т. ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. Т. 14: Екологічне право / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. 2018. 776 с.: іл.

2. Грушкевич Т. В. Конституційні засади екологічного інформаційного забезпечення. Вісник Донецького національного університету. Сер. В: Економіка і право. 2011. Вип. 1. С. 604–608.

3. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2005. 848 с.

4. Комарницький В. М. Правові питання екологічного інформаційного забезпечення у сфері природокористування. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2010. Вип. 1. С. 157–165.

Іванова В.С.

ШТУЧНО СТВОРЕНІ ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ, ЇХ ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТА ПОРЯДОК ВИКОРИСТАННЯ

Практика створення штучних земельних ділянок із застосуванням різних технологій існує вже тривалий час, а отже не є новою для багатьох країн світу. Однак проблематика правового регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку із здійсненням такої діяльності в Україні, залишається актуальною.

Земельний кодекс (тут і далі – ЗК) України містить лише декілька загальних положень, що стосуються правового режиму штучних земельних ділянок. Так, ЗК у п. «ґ» ч. 1 ст. 58 визначив, що до земель водного фонду належать землі, серед іншого, зайняті штучно створеними земельними ділянками в межах акваторій морських портів. Більш широко статус штучно створених земельних ділянок ЗК не визначає, окрім декількох положень, зокрема: 1) до земель комунальної власності, які не можуть передаватись у приватну власність, належать земельні ділянки, штучно створені в межах прибережної захисної смуги чи смуги відведення, на землях лісогосподарського призначення та природно-заповідного фонду, що перебувають у прибережній захисній смузі водних об'єктів, або на земельних ділянках дна водних об'єктів (п. е) ч. 4 ст. 83 ЗК); 2) не підлягають передачі в оренду земельні ділянки, штучно створені у межах прибережної захисної смуги чи смуги відведення, на землях лісогосподарського призначення та при-

родно-заповідного фонду, розташованих у прибережній захисній смузі водних об'єктів, крім випадків, передбачених законом (ч. 3 ст. 93 ЗК) [1].

Визначення поняття штучно створеної земельної ділянки містить Закон України «Про морські порти України» у ст. 1 п. 17, згідно із якою остання являє собою земельну ділянку, створену (намиту, насипану, створену із застосуванням інших технологій) в межах акваторії морського порту. Вказаний Закон також не містить детальної регламентації правового режиму таких ділянок. Так, в ч. 4 ст. 8 він лише передбачає, що збільшення території морського порту може відбуватися за рахунок штучно створених земельних ділянок та земельних ділянок, які відведені в установленому законодавством порядку для розміщення, обслуговування та будівництва об'єктів портової інфраструктури, підприємств, основні продукція та/або сировина яких є об'єктами експортно-імпортних операцій і обслуговуються як вантажі у морському порту. Крім того, норма ч. 2 ст. 24 закріплює, що штучно створені земельні ділянки перебувають у державній власності та можуть надаватися у користування, у тому числі в довгострокову оренду. Штучно створені земельні ділянки належать до земель водного фонду [2].

Поряд з цим правова природа таких об'єктів як штучно створені земельні ділянки є ширшою, аніж лише створення останніх у водному просторі. Так, звертаючись до наукових джерел, слід зазначити, що науковці штучну земельну ділянку визначають як природно-антропогенний об'єкт, створення якого здійснюється в публічних інтересах в результаті здійснення комплексного природокористування. На думку І. В. Ігнатенко, при комплексному природокористуванні створення штучних земельних ділянок здійснюється в результаті впливу на наступні об'єкти: 1) водний об'єкт – при цьому використовуються акваторія та поверхня дна водного об'єкта; 2) землю – при цьому використовуються земельні ділянки у водоохоронній зоні та прилеглі до неї ділянки; 3) надра – при проведенні днопоглиблювальних робіт під час намивання використовується дно водного об'єкта. Після закінчення робіт зі створення штучних земельних ділянок здійснюється формування даних земельних ділянок, які як об'єкти нерухомості мають специфіку. Штучні земельні ділянки є рукотворними об'єктами, але при цьому мають властивості природного ресурсу [3, с. 278]. Отже існує нагальна необхідність у створенні нормативно-право-

вого акту, який детально регламентував би як порядок створення, так і порядок використання та охорони штучних земельних ділянок (розроблення документації, порядок проведення робіт зі створення, прийняття в експлуатацію і т. д.). Проєкт такого закону вже був запропонований до розгляду [4], але подальшого прийняття не відбулося.

Слід презюмувати, що правовий режим штучно створених земельних ділянок в Україні все ще належно не регламентований законодавцем. Існує нагальна необхідність у чіткій регламентації правового статусу штучно створених земельних ділянок як у водному просторі, так і з огляду на всі інші аспекти їх створення та функціонування.

1. Земельний кодекс України: Кодекс України 25.10.2001 р. № 2768-III. Відом. Верхов. Ради України. 2002. № 3-4. Ст. 27.

2. Про морські порти України: Закон України від 17.05.2012 № 4709-VI. Відом. Верхов. Ради України. 2013. № 7. Ст. 65.

3. Ігнатенко І. В. Штучно створені земельні ділянки: еколого-правові питання. Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляди: зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 31 травня 2019 року) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; за заг ред. Краснової М.В., Коваленко Т.О. Чернівці: Кондратьев А.В. 2019. С. 275–278.

4. Проект Закону України «Про штучно створені земельні ділянки на водних об'єктах в межах акваторії морських портів» від 13.05.2013 р. № 2968. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG2AG00B.html (дата звернення: 01.04.2021).

Куций В.С.

СПОСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ У ПОЗАСУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Ряд міжнародних нормативно-правових актів чітко закріплюють право людини на захист, зокрема і у земельній сфері, що здійснюється за допомогою правосуддя. До них можна віднести Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, тощо. В Україні також є значна нормативна база, що регулює питання захисту прав людини у земельних відносинах, зокрема Земельний кодекс, Цивільний кодекс,

Цивільний процесуальний кодекс, Господарський кодекс, Кодекс адміністративного судочинства тощо. Проте, незважаючи на це, на практиці існують проблеми із таким захистом. І такі випадки є непоодинокі.

Зараз в Україні найпоширенішою формою захисту прав у земельній сфері є судовий захист, тому особи, які потребують захисту порушеного права, зазвичай звертаються до вказаної інстанції. Але він не завжди є результативним та, іноді, затяжним процесом, так як нерідко сторони не отримують рішення, яке їх задовольняє, навіть у найвищій судовій інстанції.

Актуальним наразі в Україні є вдосконалення механізму вирішення спорів у позасудовому порядку. Така процедура досить поширена у ряді зарубіжних країн. Тому, на нашу думку, необхідним є активне запровадження процедур медіації при вирішенні земельних спорів. Законодавством деяких країн навіть визначається перелік категорій спорів, для вирішення яких рекомендується застосування процедури медіації, при цьому у таких випадках звернення до медіації має не добровільний, а обов'язковий характер [1].

Досить результативною, на наш погляд, буде процедура медіації при вирішенні спорів, пов'язаних з порушенням правил добросусідства, вирішення дрібних межових спорів, що особливо поширено у сільській місцевості [2]. Процес медіації в земельних спорах матиме низку переваг, у разі прийняття відповідного закону та закріплення цієї процедури на законодавчому рівні. Ми вважаємо, що прийняття Закону України «Про медіацію», що законодавчо закріпив би процедуру медіації, правовий статус медіаторів, забезпечення якості медіації, виконання медіаційних угод, забезпечення конфіденційності процедури медіації є вкрай необхідним. Як результат, це буде сприяти реформуванню системи судоустрою, зменшенню завантаженості на судову систему та розвитку земельних відносин.

Розвиваючи позасудовий захист земельних прав, розв'язання деяких видів земельних спорів можна було б покласти на спеціальні земельні комісії при органах місцевого самоврядування. Вочевидь, такі комісії створюються чи не в кожній раді, тож потреба в них підтверджується практикою, але підходи до їх створення повинні бути чітко закріплені на законодавчому рівні. Окрім того потрібно виключити потрапляння до їх складу випадкових 11 осіб, так як для прийняття рішення у земельних питаннях не-

обхідні глибокі знання не тільки законів, а й значної кількості підзаконних нормативно-правових актів (галузевих інструкцій, стандартів, приписів, правил тощо). Тому виникає необхідність нормативного закріплення правого статусу працівників таких земельних комісій та прийняття нормативного акту, який би чітко регламентував їх діяльність.

Доречним буде і вдосконалення процедури доведення до відома всіх громадян та юридичних осіб про новоприйняті нормативно-правові акти в галузі земельних відносин та активна робота уповноважених органів в напрямку підвищення правосвідомості суб'єктів земельних правовідносин, що буде сприяти усуненню значної кількості причин і умов, через які виникають земельні спори. Варто підвищувати рівень довіри українського населення до позасудових інстанцій, доводячи до їх відома статистику вирішення земельних спорів вказаними інституціями та проводячи роз'яснювальну роботу серед населення.

Таким чином, більш детальна законодавча регламентація процедур позасудового вирішення земельних спорів створить підґрунтя для успішного розвитку цього правового інституту в Україні.

1. Зубрицький О.В. Правове регулювання обігу земель сільськогосподарського призначення в Україні та країнах ЄС: порівняльно-правовий аспект. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2019.

2. Бурцев О.В. Правові засади вирішення спорів щодо меж земельних ділянок. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків. 2016.

3. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL:https:// zakon1.rada.gov.ua/laws/ show/276814/print1428306880436825.

Лунів Д.В.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

У сучасний період розвитку суспільства інформація стала рушійною силою та головною цінністю у багатьох сферах життя людини, зокрема у сфері природоохоронних відносин.

Вже на етапі зародження інформаційного суспільства, загострилися певні соціально-екологічні проблеми, що створюють реальну загрозу для життя і здоров'я людей внаслідок забруд-

нення навколишнього середовища, ігнорування яких може призвести до невиправних результатів. До таких проблем, зокрема, можна віднести природні катастрофи, глобальну зміну клімату, нераціональне використання природних ресурсів тощо.

Інформація про стан і зміни навколишнього середовища є важливою для держави (з позиції необхідності регулювання стану навколишнього середовища через систему економічних важелів), окремого суб'єкта господарювання (для визначення ступеня впливу діяльності на навколишнє середовище та підвищення конкурентоспроможності продукції через інформування споживачів щодо її екологічної привабливості), суспільних об'єднань, метою діяльності яких є контроль за станом навколишнього середовища, антропогенну дію на нього та розповсюдження такої інформації, а також свідомих громадян [1, с. 82].

Розширений доступ громадськості до екологічної інформації та розповсюдження такої інформації сприяють більшому усвідомленню екологічних питань, вільному обміну думками, ефективнішій участі громадськості у прийнятті екологічних рішень і, врешті-решт, покращенню навколишнього середовища [2, с. 1].

На національному рівні правовий режим екологічної інформації визначається Конституцією України, законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян», а також іншими законами та підзаконними актами.

На міжнародному рівні правовий режим екологічної інформації визначається, в першу чергу, Конвенцією «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля», Директивою 2003/4/ЄЕС Європейського Парламенту та Ради від 28 січня 2003 р. «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС» тощо. Норми, регулюючі питання доступу до інформації, знаходяться і у спеціалізованих директивах ЄС [3, с. 32].

Одним із найважливіших міжнародних документів у сфері захисту екологічних прав громадян є Орхуська конвенція яка дає детальне визначення поняття «екологічна інформація» та зобов'язує країни-Сторони Конвенції забезпечити доступ громадськості до такої інформації, і водночас дозволяє країнам встановлювати окремі виключення із цього правила.

На впровадження Орхуської конвенції, ратифікованої Україною в 1999 році галузеве екологічне законодавство у 2002-2003 роках доповнили визначенням «інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація)» та порядком надання екологічної інформації.

Такий вид інформації як «інформація про стан довкілля (екологічна інформація)» з'явився у законі «Про інформацію» лише у 2011 році у зв'язку із прийняттям Закону України "Про доступ до публічної інформації" і, відповідно, затвердженням Закону України "Про інформацію" у новій редакції. Закон України «Про доступ до публічної інформації» вніс суттєві зміни і у правовий режим інформації, що стосується довкілля. Визначення «інформації про стан довкілля (екологічної інформації)», що у певній мірі відповідає визначенню Орхуської конвенції, було перенесено до нової редакції Закону України «Про інформацію». Більше того, за екологічною інформацією як видом був закріплений спеціальний правовий режим доступу, за яким така інформація, крім інформації про місце розташування військових об'єктів, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом, тобто є відкритою і повинна надаватися за запитом [4, с. 4].

У правовому полі щодо визначання дефініції категорії «екологічна інформація» існує колізія. В чинному законодавстві України вживається декілька термінів для позначення даної категорії, а саме: «інформація про стан довкілля» (стаття 50 Конституції України, стаття 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації»); «екологічна інформація» (Орхуська Конвенція, ратифікована Законом України N 832-XIV від 6 липня 1999 р.); «інформація про стан навколишнього природного середовища» (екологічна інформація) стаття 25 Закону України «Про охорони навколишнього природного середовища». Ці визначення є схожими, але не є тотожними, є такими, що не відповідають положенням Орхуської конвенції, яка також визначає зміст поняття екологічної інформації. Тобто, існує проблема до визначення даної категорії та її змісту [4, с. 3-5].

В умовах розбіжності визначень, вміщених у законах України та Орхуській конвенції, існують рекомендації застосовувати визначення з Конвенції, адже положення міжнародних договорів, ратифікованих Україною, мають вищу юридичну силу порівняно із законами України, в разі наявності розбіжностей між їхніми нормами [5, с. 13].

Орхуська конвенція, як і усі демократичні національні правові режими, передбачає загальне правило про відкритість екологічної інформації. Разом з тим, це правило не є абсолютним і може обмежуватися державою з метою захисту інших легітимних інтересів, таких як, до прикладу, забезпечення національної безпеки, відправлення правосуддя, збереження рідкісних видів. Натомість, запроваджений в Україні у 2011 році режим допускає єдину можливість обмеження доступу до інформації про стан довкілля, а саме – обмеженню може підлягати лише інформація про розташування військових об'єктів. [4, с. 5].

Таким чином, вбачається необхідність вдосконалення національної законодавчої бази у сфері доступу до інформації, що стосується довкілля, оскільки, відсутність єдиного терміну для позначення інформації, що стосується довкілля, наявність декількох визначень змісту такої інформації та надмірна лібералізація режиму доступу до інформації, призвели до формування різного праворозуміння та правозастосовної практики. Крім того, удосконалення екологічного законодавства дасть змогу підняти на вищий рівень ступінь забезпечення прав громадян України у сфері екологічного інформування.

1. Замула І.В. Екологічна інформація: сутність, суб'єкти формування та користувачі / І.В. Замула // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Серія: Економічні науки. – 2007. – No 4 (42). – С. 82-87. – Режим доступу: http://ven.ztu.edu.ua/article/download/96030/92061

2. Директива 2003/4 / ЄС Європейського Парламенту та Ради від 28 січня 2003 року про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313 / ЄЕС Офіційний вісник L 041, 14/02/2003 С. 0026 – 0032

3. Проскура Г. М. Екологічна інформація: поняття та особливості / Г. М. Проскура // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2017. - № 2. - С. 31-37. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_2_7

4. Доступ до екологічної інформації: аналітична записка підготовлена Єлизаветою Алексєєвою. Січень 2019. – Режим доступу: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/A2I_polisi.pdf

5. Скрильніков Д. В. Доступ до публічної інформації в контексті інформації про стан довкілля: посіб. / Д. В. Скрильніков, О. В. Кравченко, Є. А. Алексєєва. – Львів: ЕПЛ, 2012.

Мороз Х.Я.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАТЕГІЧНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ

Уряди формують майбутнє своїх країн шляхом визначення стратегій розвитку на національному та регіональному рівнях. Основою для майбутніх рішень по проектах у таких сферах, як сільське господарство, енергетика, промисловість, транспорт, регіональний розвиток, землекористування, управління відходами або управління водними ресурсами є державні плани, програми та законодавство. Незважаючи на такий загальний характер документів, вони суттєво впливають на життя пересічних громадян. Зважаючи на це, у документах повинен братись до уваги вплив не тільки на навколишнє середовище, але й здоров'я населення. Саме для цього урядами держав запроваджується стратегічна екологічна оцінка.

Стратегічна екологічна оцінка - це процедура, необхідна для послідовного аналізу і обговорення можливих наслідків реалізації планів і програм для навколишнього середовища, здоров'ям населення в контексті сталого розвитку [1, с. 3].

Для країн ЄС нормативно-правовими актами, що регулюють процедуру стратегічної екологічної оцінки є: Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті [2]; Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу певних планів і програм на навколишнє середовище [3]. Головні стандарти зазначених міжнародних правових актів по СЕО впроваджені в Україні через імплементацію їх основних положень в Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Метою СЕО є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування [5, с. 12].

Стратегічна екологічна оцінка здійснюється на основі принципів законності та об'єктивності, гласності, участі громадськості, наукової обґрунтованості, збалансованості інтересів, комплексності, запобігання екологічній шкоді, довгострокового прогнозування, достовірності та повноти інформації у проекті документа, міжнародного екологічного співробітництва [4].

СЕО характеризується низкою переваг, проте для охорони навколишнього природного середовища її значення особливо проявляється в можливості визначити, до яких наслідків для довкілля й здоров'я людей може призвести реалізація пропонованих ініціатив, надає відповідальним інституціям чи особам рекомендації щодо пом'якшення цих наслідків і пропонує альтернативні шляхи розвитку.

Порядок проведення СЕО визначений Протоколом про стратегічну екологічну оцінку, і включає в себе декілька етапів:

1. Після того, як було встановлено, що план або програма підпадає під дію Протоколу, починається визначення масштабів охвату (Стаття 6). Головна мета цього етапу – визначити рівень впливу на довкілля і здоров'я населення реалізації плану або програми та провести додаткове оцінювання. Важливим елементом визначення сфери охоплення СЕО є проведення консультацій з природоохоронними органами та громадськістю.

2. На основі інформації, отриманої після визначення сфери охоплення, експерти аналізують план або програму та визначають потенційний вплив на довкілля і здоров'я населення, а також розробляють альтернативні варіанти планування, що можуть зменшити негативні наслідки. Усі висновки повинні бути документально оформлені і представлені в екологічній доповіді (Стаття 7).

3. До прийняття будь-якого рішення, природоохоронні органи мають забезпечити можливість участі громадськості в СЕО, провести консультації за результатами екологічної доповіді із зацікавленою громадськістю (Статті 8 і 9).

4. Приймаючи остаточне рішення уповноважені органи повинні брати до уваги результати співпраці громадськості та природоохоронних органів, які визначаються у формі рекомендацій (стаття 11). Після прийняття рішення Сторони несуть відповідальність за моніторинг наслідків прийнятого плану або програми (стаття 12).

Положення Протоколу гармонізовані із національним законодавством і відображені в Законі України «Про стратегічну екологічну оцінку». В статті 9 Закону визначені такі етапи її проведення:

визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки;

складання звіту про стратегічну екологічну оцінку;

проведення громадського обговорення та консультацій;

врахування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій;

інформування про затвердження документа державного планування;

моніторинг наслідків виконання документа державного планування для довкілля та здоров'я населення. [4].

Можна зробити висновок, що Україна адаптувала вітчизняне законодавство до вимог, стандартів, принципів міжнародних законодавчих актів у сфері проведення стратегічної екологічної оцінки. Науковці вважають, що теоретична основа для проведення оцінки непогана, проте потрібно ще удосконалення як самого законодавства, так і практичного аспекту.

Варто зауважити що оцінка впливу на довкілля та СЕО, які є інструментами екологічної оцінки, суттєво відрізняються один від одного. Так, СЕО набагато раніше втручається в процес прийняття рішень і охоплює завдання державних планів і програм на ранній стадії; аналізує, чи буде реалізація запропонованого плану сприяти або ж перешкоджати досягненню встановлених цілей визначених державою. СЕО звужує сферу дії ОВД і робить весь процес планування більш ефективним і менш трудомістким.

Отже, на сучасному етапі державної екологічної політики СЕО все більш детально закріплюється у нормативних актах. Стратегічна екологічна оцінка обгрунтовується як невід'ємний елемент при розробці програм та планів, які можуть здійснювати вплив на навколишнє середовище та здоров'я населення, а її вдосконалення виступає важливим завданням для урядів держав як внутрішньому, так і міжнародному рівнях.

1. Протокол про стратегічну екологічну оцінку. Факти та переваги застосування. 2016. 36 с. URL: https://unece.org/DAM/env/eia/Publications/2016/Protocol_on_SEA/%D0%91%D0%A0%D0%9E%D0%A8%D0%A3%D0%A0%D0%90_%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A2%D0%9E%D0%9A%D0%9E%D0%9B_%D0%94%D1%80%D1%83%D0%BA_%D0%B4%D0%BB%D1%8F_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%D1%83_%D0%904_.pdf

2. Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 21.05.2003 р. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b99#Text

3. Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу певних планів і програм на навколишнє середовище від 27.06.2001 р. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/42/oj/eng

4. Про стратегічну екологічну оцінку. Закон України від 20.03.2018 р. № 2354-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 16, ст.138.

5. Кейс-стаді. Стратегічна екологічна оцінка. Досвід упровадження в містах України. 2019. 44 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/529/Keys-Study-CEO.pdf

Працун В.В.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЕКОЛОГІЧНИХ БІЖЕНЦІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сьогодні більшість країн світу, зокрема Україна, на конституційному рівні визнають невід'ємним право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Ця норма права у кожній країні забезпечується екологічним законодавством, що покликано ефективно захистити населення від шкідливої діяльності промислових підприємств, нераціонального використання природних ресурсів тощо.

Результатом бездумної економічної діяльності людини стало порушення природного балансу у світі, зміна клімату, техногенні катастрофи, що призвели до виникнення такого соціального явища як екологічна міграція, що охопила не тільки країни з низьким економічним розвитком (країни Африки та Азії), а й розвинені країни світу (зокрема, США). Але, незважаючи на наявні проблеми, екологічна міграція як соціальне явище порівняно недавно стала предметом дослідження представниками різних наук. Окреслена категорія мігрантів у міжнародних документах згадана поверхнево, а усталеного визначення термінів «екологічний біженець» та «екологічний мігрант» не існує.

Що стосується законодавства України, то права біженців регулюються низкою нормативно-правових документів, зокрема, Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Законом України «Про імміграцію», Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» та рядом інших.

Щоправда, переважна більшість «екологічних біженців» не підпадають під визначення «біженець», про яке йдеться в Законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», адже відповідно до даного закону біжен-

цем визнається «особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань». Таким чином, на осіб, що мігрують через кліматичні зміни, техногенні катастрофи тощо, статус біженців не поширюється та їхній правовий статус є неврегульованим [1, с. 44] .

Однак, позитивним моментом є те, що іноземці та особи без громадянства відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [2], можуть набувати статусу «особи, яка потребує тимчасового захисту» оскільки у законодавчому визначенні зазначається, що такими особами можуть визнаватися ті, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок природних чи техногенних катастроф.

Що стосується громадян України, які змушені були мігрувати всередині країни через техногенні чи природні катастрофи, то їм може надаватися статус «внутрішньо переміщеної особи». Вперше в Україні масове явище внутрішньо переміщених осіб виникло у зв'язку з аварією на Чорнобильській атомній електростанції. Так, значна територія внаслідок радіоактивного забруднення відійшла до зони відчуження та близько 200 тис. осіб вимушені були змінити своє місце проживання [3, с. 741]. Становище зазначеної категорії осіб на законодавчому рівні було урегульовано лише у 1991 р., зокрема, з прийняттям Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та Закону УРСР «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи». При цьому, названі законодавчі акти стосуються тільки проблем подолання наслідків Чорнобильської катастрофи і не можуть застосовуватись при виникненні інших техногенних чи природних аварій чи катастроф.

У 2000 році в Україні прийнятий Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [4], який, серед заходів, які

можуть здійснюватися в зоні надзвичайної екологічної ситуації, закріпив можливість відселення людей з місць, небезпечних для їх проживання, з обов'язковим наданням їм жилих приміщень для постійного або тимчасового проживання. Детальний порядок відселення людей з місць, небезпечних для їх проживання, закріплений у Кодексі цивільного захисту України. Державне регулювання вимушеної міграції реалізується Стратегією державної міграційної політики України на період до 2025 року, яка відносить удосконалення міграційної політики до одного із пріоритетів державної політики. Ці правові приписи українського законодавства фактично стали правовою основою регулювання порядку внутрішньої вимушеної (примусової) міграції, яка може стати наслідком кризових екологічних ситуацій [5, с. 32].

Проте, вперше на національному рівні офіційно категорія «внутрішньо переміщена особа» закріплена у ч. 1 ст. 1 Закону України « Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [6]: «Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру». Початково статус внутрішньо переміщеної особи могли набувати тільки громадяни України, але від 24 грудня 2015 року з набранням чинності Закону України « Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», право на отримання цього статусу також закріплено за іноземцями та особами без громадянства.

Таким чином, іноземці та особи без громадянства, які постраждали від наслідків екологічних катастроф та змушені покинути місця свого проживання, відповідно до національного законодавства не можуть набути статусу «екологічного біженця», проте даній категорії осіб може надаватися статус «особи, яка потребує тимчасового захисту» в рамках Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Також іноземцям, особам без громадянства та громадянам України може надаватися правовий статус «внутрішньо переміщеної особи» (екологічно переміщеної – з урахуванням причини такого

переміщення) відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

1. Файфура М. Міграції населення в контексті екологічних викликів. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. 2012. № 17. С. 44–48

2. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 16. Ст. 146

3. Наливайко Л. Р., Мамчур М.І . Внутрішньо переміщені особи та біженці: співвідношення понять. Scientific achievements of modern society: the 5th International scientific and practical conference (January 8-10, 2020). Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2020. P. 740–747

4. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 р. 1908-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 42. Ст. 348

5. Кобецька Н. Р. Екологічна міграція як наслідок порушення права на безпечне довкілля. Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляди: зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 31 травня 2019 р.) / за заг. ред. М. В. Краснової, Т. О. Коваленко. Чернівці: Кондратьєв А. В., 2019. С. 29–34.

6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. 1706-VII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 1. Ст. 1.

Семчишин М.

КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Конституція України та Земельний кодекс України визначають землю як основне національне багатство держави. Контроль за використанням та охороною земель справедливо вважати однією з основних складових державного управління земельними ресурсами.

Державний контроль за охороною та використанням земель почав розвиватись з часу прийняття постанови Ради Міністрів СРСР (1970 р.) «Про затвердження Положення про державний контроль за використанням земель» [1]. Згодом було прийнято ряд нормативно-правових актів, які регламентують та сприяють практичній реалізації державного контролю (Земельний кодекс України, Закони України «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням та охороною земель», «Про земле-

устрій», а також ряду постанов Верховної ради України та Кабінету Міністрів України).

Державний контроль - вид діяльності держави, що полягає у здійсненні нею відповідними засобами та способами специфічного контрольно-владного впливу на стан суспільних відносин. На думку М.Д. Климишина, метою контролю є вирішення питань як щодо "ефективності", так і щодо "законності" діянь суб'єктів суспільних відносин [3].

Державний контроль за використанням та охороною земель відбувається шляхом здійснення перевірок, спостережень, обстеження, інвентаризації, інспектування, розгляду звернень юридичних і фізичних осіб, розгляду документації із землеустрою, пов'язаною із використанням та охороною земель [5].

Відповідно до статті 3 ЗУ«Про державний контроль за використанням та охороною земель», основними принципами здійснення державного контролю за використанням та охороною земель є: забезпечення раціонального використання та охорони земель як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави; пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні земельних ресурсів над економічними інтересами; повне відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок порушення земельного законодавства України; поєднання заходів економічного стимулювання і відповідальності у сфері використання та охорони земель [2].

Систему органів спеціального державного контролю за використанням і охороною земель визначено ст. 188 ЗК України:

1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі;

2) центральний орган виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Розмежування компетенції зазначених органів проведено Законом України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», де в ст. 6 визначено повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі; ст. 7 – функції центрального органу виконавчої вла-

ди, який забезпечує реалізацію державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Окрім того, цим Законом (ст. 5, 8) та Законом України «Про охорону земель» (ст. 19) окремо визначено повноваження центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики: проводить моніторинг родючості ґрунтів земель сільськогосподарського призначення та агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення [4].

Так, з 22 по 26 березня 2021 року управліннями з контролю за використанням та охороною земель, які діють у складі головних управлінь Держгеокадастру в областях, здійснено 669 заходів державного нагляду за використанням та охороною земель, за результатами яких виявлено 447 порушень земельного законодавства[6].

Доцільно звернути увагу на реформу земельного законодавства, процеси децентралізації, зокрема законопроект №2194 (станом на сьогоднішній день очікує на друге читання), цей документ ще більше поглибить земельну децентралізацію та зробить громади на місцях сильнішими, згідно якого система контролю стає дворівневою – громади зможуть виявляти найпоширеніші порушення, але контроль також здійснюватиме Держгеокадастр.

Отже, державний контроль за використанням та охорною земель є елементом механізму управління якістю земельних ресурсів, гарантією їх охорони, способом забезпечення законності в державному управлінні охорони земельних ресурсів.

1. Булгаков А.О. Правове регулювання раціонального використання та охорони земель у промисловості в УРСР. Світ науки та освіти, 2018р, №1. URL:https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15538/1/Bulgakov_2-5.pdf (дата звернення - 08.04.2021р)

2. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 № 963-IV. Дата оновлення 16.10.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text (дата звернення - 08.04.2021р)

3. Климишин М.Д. Контроль у сфері державного управління земельними ресурсами. Держава і право. 2008 р., № 17. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/05-KLIMISCHIN.pdf (дата звернення - 08.04.2021р

4. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. Дата оновлення 17.03.2021р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text (дата звернення - 08.04.2021р)

5. Лазеба Є.С. Державний контроль у сфері використання земель в Україні. Економіка та держава. 2015 р., №1. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2015/26.pdf (дата звернення - 08.04.2021р)

6. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері використання та охорони земель. 01.04.2021 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/rezultati-zdijsnennya98-derzhavnogo-naglyadu-kontrolyu-u-sferi-vikoristannya-ta-ohoroni-zemel (дата звернення - 08.04.2021р)

Слободян Я.П.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВИХ АКТІВ ЄС У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

Правове регулювання поводження з відходами має велике значення для всієї світової спільноти через постійне їх збільшенням та негативний вплив на навколишнє природнє середовище.

Нормативно правові акти у сфері поводження з відходами ЄС можна розділити на три великі групи:

1) Програмні документи що мають рамковий характер

2) Законодавство Європейського Союзу про операції із поводження з відходами.

3) Законодавство Європейського Союзу щодо конкретних відходів [1, 89].

Варто також зазначити що існують ще різноманітні комюніке та рішення конкретних органів ЄС (наприклад, судових органів Європейського Союзу) які можна виділити у четвертю групу.

Загальні принципи ЄС у питаннях екології та споживання ресурсів зафіксовані в установчому договорі ЄС 1957 року (Римський договір), а саме у статті другій. Відповідно до цього документа, одним з головних завдань, є «сприяння високому рівню захисту та поліпшення якості навколишнього середовища» [2]. У майбутньому це твердження Договору було деталізовано та розвинуто у великій кількості правових актів загальноєвропейського законодавства.

Таким актом є наприклад Директива ЄС Про відходи та скасування деяких директив[3].

У цьому акті визначається ключове поняття «відходи» під яким розуміють будь-яку речовину або предмет, яку користувач утилізує самостійно, чи яку він повинен утилізувати відповідно до вимог чинного національного законодавства

Також дана Директива, для проведення заходів спрямованих на запобігання утворенню відходів запроваджує комплексну систему під назвою «ієрархія поводження з відходами» [4, 125].

Ієрархія передбачає таку послідовність дій з відходами: запобігання утворенню відходів; підготовка до повторного використання; перероблення відходів; інша утилізація, в т.ч. шляхом відновлення енергії; та видалення на полігони[5].

У практиці поводження з відходами в країнах ЄС принциповим є поділ відходів на небезпечні і безпечні. Нормативним актом що групує відходи є Регламент ЄС №2150/2002 [6]. Згідно цього правового акту їх класифікують за видом та ступню небезпеки на 15 категорій та більш ніж 600 видів.

Варто також згадати про Директиву щодо інтегрованого запобігання забруднень і контролю над відходами ЄС [7]. Ця Директива встановлює перелік екологічних вимог для промислових підприємств, які підприємства повинні виконувати, щоб отримати дозвіл на свою діяльність.

Не менш важливе значення має Директива зі спалювання відходів [8], головною метою Директиви є «... запобігання або обмеження негативного впливу на навколишнє середовище, що чиниться, зокрема шкідливими викидами у атмосферу, грунт, поверхневі і грунтові води [8].

Відходи які неможливо спалити чи піддати вторинній переробці підлягають захороненню. Цей крок є вимушеним і небажаним адже площа полігонів є обмеженою а екологічний вплив таких звалищ є надзвичайним. Даний етап переробки відходів у Європейському Союзі регулює Директива щодо захоронення відходів [9].

Відповідно до Директиви, країни-члени ЄС повинні проводити обробку відходів перед їх похованням, здійснювати контролю над полігонами в ході їх експлуатації та після закриття [5].

Варто зазначити що у Європейському Союзі існують також інші директиви що регулюють суспільні відносини у сфері поводження з окремими типами відходів, як наприклад Директива що регулює процес збирання та переробки акумуляторів та батарейок, Директива про утилізацію відпрацьованих мастил, Директива про пакування та відходи упаковки, Директива про транспортні засоби з виробленим ресурсом та інші.

Також важливо згадати про восьму Екологічна Програма Дій Європейського Союзу [10].

Вона забезпечує основу для досягнення екологічних цілей ООН 2030 та 17 цілей сталого розвитку. Для досягнення цих цілей встановлюються моделі та принципи рекуперації, рециклювання й утилізація відходів.

Вищеназвані програмні та нормативні документи становлять основу Європейського екологічного права поводження з відходами і слугують джерелами для створення національних нормативно-правових актів країн-членів ЄС.

Таким чином, для країн ЄС проблема поводження з відходами представляє величезний інтерес, що проявляється в постійному вдосконаленні законодавства, так як діяльність, пов'язана з утворенням відходів, їх збиранням, поділом за видами, перевезенням, знешкодженням та переробкою безпосередньо впливає на екологічну обстановку. Забезпечення права громадян на сприятливе навколишнє середовище і подальше здоровий розвиток нації є одним із пріоритетів ЄС.

1. Данилюк Л.Р. Основи поводження з відходами за міжнародним, європейським та вітчизняним законодавством/ Л.Р. Данилюк // Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». – 2019. –№4. – с. 88-92

2. Установчий договор ЄС 1957 року [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

3. Директива Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування деяких Директив [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://mepr.gov.ua/news/31288.html

4. Зигун А. Ю. Використання світового досвіду системи управління відходами / А. Ю. Зигун // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 697 : Теорія і практика будівництва. – С. 122–126

5. Федунь М.В. Правове регулювання поводження з відходами в рамках Європейського Союзу : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2016. 18 с.

6. Регламент ЄС №2150/2002 [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008R0295

7. Директива щодо інтегрованого запобігання забруднень і контролю над відходами ЄС. [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-10#Text

8. Директива зі спалювання відходів [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_942#Text

9. Директива щодо захоронення відходів [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_925#Text

10. Восьма Екологічна Програма Дій Європейського Союзу. [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/

Струтинська Л.В.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Стрімкий розвиток інноваційних технологій, зміна підходів до ведення сільського господарства та переосмислення впливу людини на довкілля запускає трансформацію освітніх процесів шляхом наповнення їх екологічним змістом. Так, Цілями сталого розвитку до 2030 року передбачається завдання забезпечити, щоб люди в усьому світі мали відповідну інформацію та відомості про сталий розвиток і спосіб життя в гармонії з природою (Ціль 12.8) [1].

Екологізація освіти є тільки одним із аспектів усвідомленої взаємодії між людиною та природою, проте вона закладає підвалини екологічного мислення, що формує свідомість людини, та визначає її ставлення до природи.

Екологізація освітніх процесів передбачає опанування екологічними знаннями громадянами всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності. Такий підхід визначено в Концепції екологічної освіти в Україні [2]. Концепція розглядає екологічну освіту як неперервний процес, що грунтується на основі принципів, зокрема системності та безперервності формування екологічної культури особистості.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року також торкається питання екологізації освіти, зокрема визначає її як один із стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти, і в той же час акцентує увагу на проблемі, яка пов'язана із повільними темпами втілення процесів екологізації в систему освіти [3].

Основним нормативним актом, який визначає довгострокову екологічну політику держави та містить положення, що стосуються екологізації освіти є Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року" [4]. Для формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва необхідним є впровадження освіти в інтересах сталого розвитку, екологічної освіти та виховання, просвітницької діяльності з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості.

Тобто, під поняттям екологізація освіти в широкому значенні варто розуміти наповнення еколого-орієнтовними ідеями та принципами інформаційних просторів, не обмеженими спеціальними навчальними установами з метою розвитку екологічного мислення усіх категорій населення.

Отже, виходячи із змісту екологізації освіти, можемо стверджувати, що вона перебуває на перетині як державної екологічної політики так і політики в сфері освіти. Відсутність в зазначених вище нормативних актах конкретних напрямів реалізації екологічної освіти спричиняє проблематику поширення інформації, що стосується сільськогосподарського виробництва. Проблеми, породжені відсутністю ефективної політики екологізації освіти з акцентуванням на аграрній сфері, спричиняють своєрідні "інтелектуальні перешкоди", з якими стикається не тільки споживач сільськогосподарської продукції, але й її виробник.

Зокрема, перспективним напрямом розвитку сільського господарства є органічне виробництво. Закон України "Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції" не містить положення, що стосується поширення знань про органічну продукцію серед населення, проте закріплює в частині 2 статті 7 зазначено Закону популяризацію органічної продукції як один із напрямів державної політики у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [5]. Істотною проблемою вітчизняного органічного виробництва є те, що Україна, будучи одним із основних імпортерів органічної продукції до країн Європейського Союзу [6; с. 143], практично не реалізує її на внутрішньому ринку, оскільки вітчизняний споживач не володіє достатніми знаннями про органічну продукцію, її суть та переваги споживання, що, звичайно ж, проявляється у відсутності попиту такої продукції. Як свідчать статистичні дані [7], тільки 43% українців знають як знайти на прилавках магазинів органічну продукцію і лише кожному четвертому відомо, що органічні продукти більш смачні.

Особливої уваги заслуговує проблема деградації грунтів, що спричинена рядом причин, в тому числі й відсутністю в аграріїв знань щодо особливостей застосування заходів збільшення ефективності сільського господарства. Зокрема, відсутність сівозміни тягне за собою погіршення якості земель та як наслідок зменшення продуктивності. Також недостатньо відома малим сільгоспвиробникам нова система "нульового обробітку землі", іншими

словами no-till, використання якої дозволяє мінімізувати деградаційні процеси. Перспективним в цьому напрямку є розроблений Кабінетом Міністрів України Проєкт розпорядження "Про схвалення концепції сільського розвитку до 2030 року" з метою створення рішення основних проблем сільського розвитку. Зокрема, пункт 7 проєкту Концепції передбачає формування системи поширення новітньої інформації серед сільгосподарських виробників та жителів села (зокрема стосовно ринкових новин і маркетингових досліджень на аграрному ринку, агротехнологічних, організаційно-економічних та соціальних інновацій тощо), у тому числі з використанням ЗМІ, мережі Інтернет, шляхом проведення спеціальних інформаційних заходів: виставок, навчальних курсів і тренінгів, навчально – практичних семінарів, демонстраційних та інших дорадчих заходів [8].

Екологізація освіти для сільськогосподарського виробництва має визначальне значення. За наявності ефективної державної політики щодо напрямів її здійснення видається можливим подальший розвиток екологізації сільськогосподарського виробництва, трансформація процесів якого обумовлена екологічною культурою споживача та виробника сільгосппродукції. Надмірне узагальнення політики екологічної освіти та ігнорування ключових аспектів аграрного сектора неминуче призводить до його відставання від рівня інших держав, включаючи процеси виробництва і можливості реалізації продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках.

1. Цілі сталого розвитку до 2030 року. URL: https://globalcompact.org.ua/pronas/tsili-stijkogo-rozvytku/

2. Концепції екологічної освіти в Україні. Рішення Колегії Міністерства освіти та науки України від 20.12.2001 р. №13/6-19. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text

3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text

4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 16, ст.70.

5. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 36, ст.275.

6. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2021. URL: https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1150-organic-world-2021.pdf

7. Ставлення споживачів до органічної продукції - порівняння Україна-ЄС. URL: https://organicinfo.ua/infographics/consumer-awareness-about-organic-2020/

8. Про схвалення концепції сільського розвитку до 2030 року. Проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a707d9ff-0c4b-4b8b-8d84-3f9a994ee729&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkraini-proSkhvalenniaKontseptsiiSilskogoRozvitkuDo2030-Roku-

Шевчук М.І.

РОЗУМІННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ, ЙОГО ФОРМУВАННЯ, ЗАВДАННЯ ТА СТРУКТУРА

Як відомо, держава повинна забезпечувати екологічну безпеку та підтримувати екологічну рівновагу, встановлювати в законодавстві та захищати екологічні права громадян, регулювати питання максимально ефективного природокористування, допустимих забруднень та порядок виконання окремих функцій управління. Але в нашій державі непослідовність реформувань, часта зміна уповноважених органів та екологічної політики, недостатність фінансування стали причиною неефективного екологічного управління. Для усунення недоліків потрібно сформувати ефективний правовий механізм екологічного управління.

Для кращого розуміння суті правового механізму екологічного управління визначимо поняття «механізм управління» загалом. Так, Р. Рудніцька та О. Сидорчук проаналізували різні визначення та виділили два основні підходи. У вузькому розумінні механізмом управління є статична система, яка слугує інструментом організації управлінських явищ та процесів, а механізм управління в широкому розуміння включає не лише засоби реалізації владних відносин, а й реальне функціонування елементів [8, с. 54].

Виходячи із вказаного визначення, розуміємо, що правовий механізм екологічного управління – це система правових норм, які регулюють відносини екологічного управління (конкретний суб'єкт, специфіку об'єкту, зміст правовідносин), та правовий інструментарій, який використовується для правового закріплення управлінських явищ та реалізації управлінських процесів.

Екологічне управління здійснюється із використанням різних правових методів: імперативного методу; методу рекомендацій; методу обмеженого самоврядування, коли потрібне затвердження

чи погодження рішення уповноваженого органу чи іншого суб'єкта, іншим органом чи органами; диспозитивного методу [6]. Фактично ці методи є базовим інструментарієм правового механізму. Важливим правовим інструментарієм екологічного управління, який передбачений різними актами, є і порядок прийняття управлінських рішень в екологічній сфері, їх зміст, форма, особливості та умови виконання.

Формування та вдосконалення правового механізму відбувається на основі множини вхідних даних про стан довкілля, потреби господарювання, можливості суб'єктів, наявні механізми та законодавчу базу, міжнародні вимоги, а також на основі даних зворотного зв'язку, наприклад моніторингу. Фактично формування відбувається на основі вхідних даних про суб'єкт, об'єкт управління та поставлені цілі. На основі цього нормами права має встановлюватися екологічна концепція, стратегія та тактика.

Формування механізму управління повинне здійснюватися з врахуванням принципу цілеспрямованості та цілісності системи, принципу безперервності і надійності (погодження діяльності суб'єкта управління з об'єктом управління, управлінськими технологіями, процедурами та важелями), планомірності, динамізму та здатності до адаптації, несуперечливості законам управління, принципу ефективного управління через вибір оптимальних рішень [8, с. 57-58].

Крім того при формуванні мають враховуватися світові, європейські, державні, місцеві, корпоративні та індивідуальні і колективні громадські вимоги до систем екологічного управління із врахуванням екологічних закономірностей співіснування суспільства і природи [3].

Завданням правового механізму є створення досконалої правої основи та необхідного інструментарію для здійснення екологічного управління, закріплення і досягнення його цілей не лише на національному, а й на міжнародному рівні (оскільки довкілля – це цілісна екосистема, зміни частини якої на території однієї держави відображаються на територіях іншої держави, навіть цілого світу). Зараз екологічне управління спрямоване на втілення концепції сталого розвитку.

Базовими міжнародними засадами екологічного управління, які потрібно використовувати в правовому механізмі, є принципи запобігання (при ухваленні будь-яких рішень потрібно враховувати екологічні норми та досягнути збалансування цілей із

зменшенням навантаженням на навколишнє природне середовище, оскільки переважно фінансово вигідніше оплатити запобіжні заходи, ніж усувати наслідки), винуватця (винуватиць має понести витрати на усунення екологічної шкоди) і кооперування (об'єднання зусилля всіх суб'єктів екологічних відносин для максимально-ефективного управління та формування бази повної інформації для виконання функцій управління, з врахуванням того, що для залучення громадськості потрібно формувати відповідну правову культуру, свідомість та надавати еколого-правову освіту, забезпечувати органи професійними кадрами) [5].

Щодо структури правового механізму екологічного управління, то єдиного підходу до цього питання немає. Пропозиція виділяти суб'єкт, об'єкт та зміст як елементи правовідносин [8, с. 55] підходить для відображення структури екологічного управління як певного правовідношення. Відповідно до визначення правового механізму екологічного управління та складових різних систем (механізмів) екологічного управління логічним видається розмежування на нормативно-правове забезпечення та еколого-правовий інструментарій із враху¬ванням можливостей передбачених адміністративним правом як базових [1].

Нормативно-правове забезпечення екологічного управління включає низку блоків: конституційне регулювання; міжнародно-правове регулювання; еколого-правове регулювання (закони та підзаконні акти такі як ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», Земельний, Водний, Лісовий кодекси, Кодекс України про надра, ЗУ «Про тваринний світ»); регулювання екологічних правовідносин еколого-правовими нормами різних галузей законодавства наприклад, адміністративного, господарського, цивільного тощо; регулювання екологічних правовідносин нормами забезпечувальних галузей законодавства щодо питання відповідальності за вчинення екологічних правопорушень [2].

Отже, правовий механізм екологічного управління – це система правових норм, які регулюють відносини екологічного управління (конкретний суб'єкт, специфіку об'єкту, зміст правовідносин), та правовий інструментарій, який використовується для правового закріплення управлінських явищ та реалізації управлінських процесів. Для досягнення цілей екологічного управління в першу чергу потрібно створити ефективний правовий механізм, вдосконаливши всі блоки його структури: правову базу, де встановити

єдиний підхід до розуміння і реалізації екологічного управління, та наявний інструментарій.

1. Базові основи екологічного управління. Екологічне управління: підручник/ Шевчук В.Я. та ін. К.: Либідь, 2004. URL: https://westudents.com.ua/glavy/11824-18-bazov-osnovi-ekologchnogo-upravlnnya.html (дата звернення: 29.03.2021)

2. Законодавчий і нормативно-правовий механізм. Екологічне управління: підручник/ Шевчук В.Я. та ін. К.: Либідь, 2004. URL: https://pidru4niki.com/18060203/ekologiya/zakonodavchiy_normativno-pravoviy_mehanizm#856 (дата звернення: 29.03.2021)

3. Класифікація систем і механізмів екологічного управління. Екологічне управління: підручник/ Шевчук В.Я. та ін. К.: Либідь, 2004. URL: https://pidru4niki.com/12281128/ekologiya/klasifikatsiya_sistem_mehanizmiv_ekologichnogo_upravlinnya#26 (дата звернення: 29.03.2021)

4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 30.03.2021)

5. Нормативна методологія системного екологічного управління. Екологічне управління: підручник/ Шевчук В.Я. та ін. К.: Либідь, 2004. URL: https://pidru4niki.com/15060913/ekologiya/normativna_metodologiya_sistemnogo_ekologichnogo_upravlinnya (дата звернення: 29.03.2021)

6. Поняття та види екологічного управління. Курс лекцій з екологічного права України. 2019. URL: https://studfile.net/preview/7900335/page:23/ (дата звернення: 31.03.2021)

7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991. № 41. ст.546. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 31.03.2021)

8. Рудніцька Р.М., Сидорчук О. Г. Сутність і зміст механізмів державного управління та принципів їх функціонування. Публічне управління: теорія та практика. 2014. Вип. 4. С. 50-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubupr_2014_4_10 (дата звернення: 30.03.2021)

ЗМІСТ

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОЛІТИКА В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ 3

Балан С.А. Визначення мінімального строку перерви під час допиту як запорука дотримання законних прав особи.....3
Білобровка Л.П. Зовнішня та внутрішня кримінально-правова політика 6
Burshtynska D. Legal basis for the creation of an electronic election system in Ukraine.....9
Голубовська Я.О. Окремі питання правового регулювання контрольної діяльності Державної аудиторської служби України 13
Діброва Т.А. Дотримання прав людини в Корейській Народно-Демократичній Республіці: фікція чи реальність? 16
Каба А.Р. Платформи та площини кримінально-правової політики 19
Каглійчук М.Ю. Судовий прецедент як джерело фінансового права України 23
Караїм (Ілюк) А.Р. Окремі аспекти механізму реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина 27
Knysh V.V. Constitutional and legal responsibility in the Ukrainian lands during the Austro-Hungarian period 30
Коцубей О.О. Становлення кримінального права ЄС.....34
Лук'янов О.С. Окремі питання оподаткування доходів приватних нотаріусів.....36
Maruk T. The concept of codification of modern medical legislation of Ukraine 40
Мергель М.Р. Покарання у системі кримінально-правових засобів за проєктом нового Кримінального кодексу України.....43

Moskovchuk I. International legal and national ways of deoccupation of Crimea 46
Новосад Н.А. Правовідносини у сфері виконання попереднього ув'язнення в слідчому ізоляторі.....51
Підлуський А.Р. Поняття та правова природа пробації...55
Svorak I. Legal support of gender equality in Ukraine 59
Семенишин М.М. Сутність поняття «національна безпека» 62
Стеценко Є.О. Порівнянний аналіз інституту ювенальної пробації за законодавством Канади та України.....66
Turkiv I. Constitutional and legal responsibility of local governments 69
Urbanskyi I. International legal means of protection of the rights of the population in the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea.....73
Федорончук А.В. Правовий статус громадян на період дії карантину в Україні.....76
Цахнів В.М. Окремі аспекти конституційно-правової відповідальності.....81
Шпек В.О. Правова природа міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав засуджених 84
Шутка О.І. Ідеологічні основи кримінально-правової політики України.....89

ПРИВАТНЕ ПРАВО; КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО ..93

Албу А.А. Особливості управління фінансовими активами 93
Балаж Ю.І. Поняття та ознаки криптовалюти 98
Водолажська В.К. Непереборна сила як підстава звільнення від цивільної відповідальності.....101
Волосянко Д.М. Лікарські засоби як об'єкти патентних прав 104
Волощук Ю.Ю. Поняття та правова природа договору прокату.....107

Данилишин Д.В. Істотні умови договору охорони майна 112
Долішня А.І. Цивільно-правове регулювання здійснення права на спадкування 117
Король Д.О. Природа та специфіка ритуальних послуг як об'єкту цивільно-правого регулювання 120
Остапчук Л.О. Тварини як особливий об'єкт цивільних прав 123
Сікора В.Є. Вплив визнання недійсними рішень загальних зборів на недійсність правочинів 126
Славницький А.І. Завдаток у цивільному праві України 129
Фоміна Л.В. Конституційні засади судового захисту права на працю 131
Харишин М.М. Поняття донорства та медичної послуги з трансплантації анатомічних матеріалів людині 134
Шаповал Д.О. Застосування принципу добросовісності в законодавстві країн світу 137
Якимчук П.Д. Правова охорона комп'ютерної програми 140
Якущенко Ю.М. Транскордонне сурогатне материнство як виклик правам людини 143

ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО 147

Головатчук І.М. Підстави набуття та припинення права власності на відходи 147
Данилюк Л.Р. Зміст поняття екологічного інформаційного забезпечення 151
Іванова В.С. Штучно створені земельні ділянки, їх правовий режим та порядок використання 154
Куций В.С. Способи оптимізації вирішення спорів щодо захисту прав на землю в Україні у позасудовому порядку 156

Лунів Д.В. Правовий режим екологічної інформації за законодавством Європейського Союзу та України.....158
Мороз Х.Я. Загальна характеристика стратегічної екологічної оцінки 162
Працун В.В. Правові механізми захисту прав екологічних біженців за законодавством України 165
Семчишин М. Контроль за використанням та охороною земель як складова системи державного управління земельними ресурсами.....168
Слободян Я.П. Характеристика правових актів ЄС у сфері поводження з відходами.....171
Струтинська Л.В. Екологізація освіти як напрям державної екологічної політики 174
Шевчук М.І. Розуміння правового механізму екологічного управління, його формування, завдання та структура.....177

Наукове видання

Щорічна Всеукраїнська наукова конференція студентів, молодих вчених та аспірантів

«Законодавство України: погляд молодих правників»

В авторській редакції
Комп'ютерна верстка Ігор КОЗИЧ

Підписано до друку 18.05.21. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 18,6. Наклад 120 пр.
Зам № 20/20-21.

Віддруковано
в навчально-науковому юридичному інституті
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

76018, м.Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 44а